

במחתרת לפלסטינה

י. פ. סטון

תורגם והודפס על ידי אריה מלכין, קבוץ עין דור, פברואר 2006

מילה מהמתרגם

פגשתי את י. פ. סטון (נולד Isador Feinstein) בניו יורק וגם בארץ. הוא נפטר בשנת 1989 בושינגטון, שם הוציא לבד עיתון שעסק בפוליטיקה האמריקאית. הוא נשאר ידיד ישראל עד הכיבוש של הגדה המערבית. הוא ראה את הכיבוש כבגידת היהודים בגורלם הם כי לא נתנו לאחרים מה שהיהודים רצו בשביל עצמם. הוא התרחק מישראל ולא ביקר כאן שוב ולא עסק בענייני היהדות יותר.

אני אסיר תודה לעדית מעוז ואריאלה ליברמן על עזרתן בתרגום. כל השגיאות שלי הן.

אריה מלכין

מוקדש לגיבורים האנונימיים ההם, שליחי ה'הגנה'

י.פ. סטון (מימין) עוזר למעפילה מהפלגת המעפילים 'ביריה' לעלות לאוניה 'בלבואה' (היא בעתידה אוניית המעפילים 'הגנה') בנמל המוצא של ההפלגה בלה סיוטה שבדר' צרפת

תוכן העניינים

<u>עמוד מספר</u>	<u>הפרק</u>
3	הסבר
4	הזמנה להרפתקה
9	אני פוגש שארית הפליטה
16	במחותרת ברכבת לברטיסלבה
28	מעבר דרך מסך הברזל
38	הרפתקה באיטליה
43	מעבר בים התיכון
62	סוף דבר

**"הגרמנים הרגו אותנו.
האנגלים לא נותנים לנו לחיות"
יהודי, פרטיזן לשעבר**

הסבר

זהו סיפור על הרפתקה אישית. הייתי לעתונאי הראשון שנסע במחתרת היהודית מאירופה והגעתי לפלסטינה על אוניה הנחשבת "בלתי לגלית". אולם זה יותר מסתם סיפור של איזו הרפתקה עיתונאית. אני אמנם אמריקאי וגם, בעל כורחי- בעולם של ימנו- יהודי. נולדתי בארצות הברית. הורי נולדו ברוסיה. לולא הגירתם בסוף המאה לאמריקה, יתכן וגם אני הייתי מגיע לתאי הגזים במזרח אירופה. יכולתי גם אני להיות אחד משארית הפליטה, קרוע בגד וחסר בית כמו אלה שנסעתי עמם. לא הצטרפתי אליהם כתייר המחפש משהו ציורי, וגם לא כעיתונאי המחפש סיפור טוב, אלא כאחד שמרגיש עצמו שותף, הממלא איזו התחייבות מוסרית לאחיו. רציתי בדרכי שלי, כעיתונאי, לצייר תמונה נאמנה של חוויותיהם ושאירותיהם בתקווה שאנשים טובים, יהודים ולא יהודים, יושפעו ויבואו לעזרתם.

לא ניסיתי ל"תקן" את העובדות או ליצור רומן מהחוויה. כן שיניתי מספר שמות של מקומות או של אנשים (כדי לשמור על שלומם). לא ניסיתי ליפות את הלא-יפה. לו סיפרתי כאן משהו לא אמיתי, זו היתה פגיעה בכבוד ידידי לנסיעה. כמו כן אני תקווה שסיפור זה ישמש תעודה היסטורית בעלת ערך כלשהו. היציאה המחתרתית של יהודים מאירופה שלאחר המלחמה הנה הכי גדולה שהיתה אי פעם בהיסטוריה של העם היהודי, גדולה אפילו מיציאת מצרים או מגירוש ספרד. יתכן שזה היה כך כי סבלותיהם של היהודים תחת שלטון היטלר היו גרועים ממה שידעו אבותינו. איננו יודעים הרבה על יציאת מצרים או על האניות שעזבו את ספרד באותה עת שקולומבוס חצה את האוקיינוס ב-1492 בדרכו לעולם החדש. יתכן וסיפור זה ימלא במקצת את החסר בתולדות ההגירה בת זמננו. היתה לי זכות גדולה להשתתף בהגירה זו. לו רק היה לי הכוח לצייר כראוי את מה שחוויתי על רקע המאורעות של זמננו. אולי מצב היהודים זה דבר של מה בכך, אך אי-אכפתיות מצד העולם למצב זה – מסמל מחדל ערכי לרעת העתיד של כולנו.

אני, כעתונאי רק רשמתי מה שראיתי ומה ששמעתי בזמן נסיעתי עם אנשים חסרי-מזל אבל בעלי אומץ עצום.

הזמנה להרפתקה

הייתי בגלריה לעיתונאים במכללת הנטר ברובע הברונקס (ניו יורק) כשהגיעה ההזמנה. זה היה אפריל, 1946. היתה ישיבה של מועצת הבטחון של האו"ם. המראה לפני נראה לא-אמיתי, כבמה המוכנה להצגה, אולי הצגה על איך מפספסים את השלום. סיר אלכסנדר קדוגן, הנציג הבריטי ליד השולחן ההוא הדמיוני פרסה – היה איש קטן ממדים, מצוחצח ומסודר. הוא טען את טיעוניו המכוונים נגד נקיטת פעולה לעצירת הגנרליסימו פרנקו. סדרן ניגש אלי ואמר שיש שיחת טלפון עבורי.

לשיחת טלפון זו היתה קשר עקיף עם נושא הדיון שהתנהל לנגד עיני דקות קודם לכן. סיר אלכסנדר ניסה להצדיק את מעשי הרודן האיטלקי, ובעתיד הקרוב אראה עוד מעשה שפל דומה כקו מוביל במדיניות המשטר האימפריאלי הבריטי. כשהרמתי את השפופרת שמעתי את קולו של אמריקאי אחד שפגשתי בנובמבר, בשנה הקודמת בפלסטינה. "התרצה לפגוש קבוצת צעירים שהתנדבו לשמש כמלחים בשרות העלייה ה"בלתי לגלית"? הוא שאל. באותו רגע, שנינו לא היינו מודעים לתוצאה של שאלה תמימה זו.

בטח הייתי מעוניין. האמנתי שלדובר יש קשרים טובים עם ראש "ההגנה", הצבא היהודי המחתרתי של יהודי הישוב בארץ. שמעתי הרבה סיפורים אודות 'ההגנה' והעבודה הנהדרת שהיא עשתה בהצלת יהודי אירופה של היטלר. באפריל 1946, שנה אחרי גמר המלחמה, היא שוב פעלה אך הפעם בתנאים שונים. אכזריות הנאצים התחלפה באזלת יד מצד המנצחים. מחנות ההשמדה הוחלפו במחנות מעצר של מחוסרי בית ומחוסרי מולדת. ליהודים במחנות אלו טרם היה בית.

ארל הריסון מפילדלפיה חזר מסיור מיוחד במחנות אלו לפני שמונה חדשים והוא דיווח לבית הלבן: "אנחנו מטפלים ביהודים אלה כמו שהנאצים טפלו בהם, אבל אנחנו לא משמידים אותם. הנשיא טרומן בקש מהאנגלים לפתוח את שערי פלסטינה לאותם 100 000 יהודים במחנות המעצר בגרמניה ובאוסטריה לפני בוא החורף. תוצאת בקשה זו היתה הקמת ועדת חקירה אנגלו-אמריקאית. זה היה כבר אביב, והועדה טרם הגישה מסקנותיה. נזילה זעירה של 1500 פליטים לחודש נכנסו לארץ כחוק אבל תקוות ההמונים היתה ב"עליה ב".

עליה הנה מילה עברית שפירושה "הגירה" אך משמעותה יותר מזה. פירושה לעלות כמו במובן של צליינות. האות ב' פירושו "שני", כדי להבדיל אותו מהראשון, שזו העלייה המותרת על ידי האנגלים. עליה ב' נקרא בידי הבריטים עליה "בלתי לגלית". כמובן שהפירושים גדולים יותר מהשמות. זה נושא שאין עליו הסכמה בין האנגלים והיהודים. משרד הקולוניות הבריטיות

סומך על ה"נייר הלבן" משנת 1939, לפיו אין להתיר יותר עליה יהודית. ליהודים, פלסטינה זו הארץ התנ"כית המובטחת, ארץ ישראל. להם הבריטים הם סתם עוד גורם היסטורי מפריע כמו האשורים והרומאים. בעיני היהודים ה"נייר הלבן" נוגד את הצהרת בלפור: הבטחה משנת 1917, ואין הנייר מ-1939 יכול לסתור אותה. הרי כתוב בתנ"ך שה' נתן את הארץ הזאת לזרע אברהם. יתכן של Mr Bevin ולאנשי משרד החוץ והמשרד הקולוניאלי זה נשמע לא רלבנטי, אבל היהודים מאמינים בזה עוד מימי קדם, לפני שהיה קיים העם האנגלי, ובתת-הכרה הם עדיין מרגישים ככה. אני מצוין כל זאת בתחילת הסיפור כדי שקוראי יבינו שכאשר ידידי האמריקאי אמר "עליה בלתי גלית" הוא עשה זאת מטעמי נוחיות וקיצור דרך, ושהוא אמר שצריך לשמור את הדבר בסוד זה לא היה כי הוא התבייש במעשיו.

בקשתי מידידי להתקשר בעוד רבע שעה וטלפנתי לעורך הראשי של העיתון. "ג'ון", אמרתי, "אני צריך את יתר היום לעיסוקי הפרטיים, אולי לא אוכל לספר לך למה, אבל אני יודע שהיית מסכים שזה היה כדאי." הוא ניסה להישמע כאילו מוטרד אבל הוא הסכים.

כשידידי המסתורי טלפן שוב קבענו להיפגש בתחנת רכבת מסוימת במנהטן. נסעתי בקו "שדרת לקסינגטון" והיה נדמה לי שהרכבת ממש זוחלת. בדרכי העירה הרהרתי בביקור שלי בפלסטינה בנובמבר 1945. פרסום דו"ח הריסון בסתיו הקודם היה הגורם לביקורי הראשון בארץ הקודש. רציתי לראות את הארץ הזאת בעצמי. כמו רוב יהודי ארה"ב לא הייתי ציוני ולא אנטי-ציוני. הבעיה של יהדות אירופה של אותה עת שהוגדרה "displaced persons" "אנשים שאינם במקומם הנכון" – איזו הגדרה הלוקה בחסר!! בעיה זו והרצון המדווח של הרוב לעלות לפלסטינה עורר התעניינותי. נסעתי כדי להעריך בעצמי את האפשרות שיבנו חייהם מחדש באותה ארץ. התאהבתי במקום, בחיוניותו וברוח החלוצית. הבנתי את המוטיבציה שמאחורי הרצון לשוב. עכשיו, נראה היה לי שאולי אצליח לראות את הצד האחורי של אותה תמונה, ואולי אוכל לראות את ההגירה עצמה והתנאים המניעים את כל הנעשה.

פגשתי את ידידי ומיד שאלתי, "לאן אנו הולכים?" הוא היה נראה לי מאד מרוצה מעצמו וענה, "חכה ותראה." נראה היה לי שהכין לי איזו הפתעה. אך גם אני באותה עת התחלתי לתכנן הפתעה נגדית עבורו. יותר מאוחר באותו לילה פגשתי קבוצה של כשני תריסרי בחורים יהודים בעיר קרובה לניו יורק שהתכוננו להפליג לאירופה למחרת. הם היו אמורים לעלות על אוניה באחת מנמלי הים התיכון שהיתה מיועדת להעמיס עולים ולעקוף את המצור הבריטי ולהביאם ארצה.

"עד עתה", ספר לי יידי, "היינו תלויים במלחים מקצועיים שעבור תשלום גבוה היו מוכנים לצאת למסע מסוכן. זו תהיה האוניה הראשונה המאושת על ידי חברה יהודים אמריקנים שהתנדבו לשרת כי ברצונם לעזור לנו, חלקם מלחים מנוסים ועבור אחרים זו הפעם הראשונה שהם יוצאים לים". היה לי נעים לדעת שחלק מהחברה הכירו אותי ואחד אמר שהוא קרא את מאמרי על פלסטינה בעתונים PM ו-NATION (PM היה עיתון יומי שהופיע בניו יורק, ו-NATION היה ירחון המוקדש בעיקר לנושאים פוליטיים). חילקו משקה לכולם ואז אני מצאתי לנכון להפתיע אותם. "ברצוני להצטרף אליכם בנסיעה", אמרתי ליידי, "אז אוכל לספר על כל הנסיעה מההתחלה ועד הגיענו לארץ".

הם התכוונו לצאת למחרת בבוקר ואמרתי שאני מוכן לחזור מחר ולצאת אתם. אמרתי שאני מוכן לעלות על אנייתם באירופה כעתונאי, סתם נוסע, כאיש מהצוות או סתם נוסע סמוי או בכל מצב או צורה הנראה להם. כאן התחיל ויכוח. לחלקם קסם הרעיון של היסטוריון רשמי המלווה אותם, במיוחד אלה שהכירו את מאמרי מה-PM. אחרים חששו שזה יעורר יותר מדי עניין ותשומת לב. יידי הזהיר אותי שלא כדאי לי לנסוע למחרת עם יתר האנשים כי הם יצטרכו לחכות 4-5 שבועות עד שתהיה אוניה מוכנה עבורם. "מוטב שתחכה עד שאוניה בלתי לגלית מוכנה להפליג עם נוסעיו. אז תטוס לאותו נמל ותצטרף לאוניה עם הפלגתה". הסכמנו שזו נראית התכנית המתאימה ביותר. "בכל זאת, עלינו להזהיר אותך שהמילה האחרונה היא של ראשי 'ההגנה' בארץ", אמר אחד הבחורים. "אולי תטוס לאירופה והם יגידו לך שאינך מורשה לנסוע". אמרתי שבזה אסתכן.

הזהירו אותי שלא מעט תלוי בדיסקרטיות שלי. אף עתונאי אחר לא הורשה לצאת למסע כזה כי פחדו שיגלה סודות או יקדים בפרסום ויסכן את כל העניין. ספרתי על העניין הזה לאשתי ולשני העורכים הראשיים של העיתון PM. העורכת הראשית של THE NATION היתה בעצמה בדרך לפלסטינה. ליתר הצוות שם הודעתי שאני בדרך לכסות את ועידת השלום בצרפת עבור העיתון האחר. בקשתי וקבלתי את הדרכון האמריקאי בלי בעיות, אבל זה לא היה פשוט להשיג ויזה בריטית בשביל כניסה לפלסטינה. הפקיד בשגרירות הבריטית בווינגטון רצה לדעת אם אני הולך לראיין שם ערבים או יהודים. "זאת ארץ קטנה ואני חושב שאצטרך להיפגש עם שני הצדדים", ענית, אבל הוא לא שבע נחת מתשובה זו ואמר שיצטרך להתקשר לפלסטינה ולשאול שם אם אני אדם רצוי או לאו.

הבריטים לא אהבו את אלה שאין להם השקפת עולם תואמת את האינטרסים שלהם, ועשו צרות ליידי היווני קונסטנטין פולוס אחרי שהוא כתב שפעולות האנגלים בארץ דומות לאלה של הבריטים ביוון, וגם ליידי בן רוברטסון מ-PM היו קשיים כשהוא כתב בצורה שלילית על פעולות הבריטים

בהודו. אמרתי לפקיד הבריטי שאין לי זמן לחכות. סרתי לבית פקיד גבוה בשגרירות שהכרתי. הוא היה אדם משכיל ועדין ונתן לי ויזה מיד. "אין אנחנו מתכוונים להסתיר מעשינו כמו הרוסים" הוא אמר. הודיתי לו. כשחזרתי ממסעי שמעתי שהיו לו צרות בבית בגלל דבקותו בחופש העתונות. כאשר חזרתי מההרפתקה שלי, ידיד בריטי אחר, צ'רלי קמפבל, שאל אותי איך קבלתי ויזה בכלל. ביליתי חודש נוסף בוואשינגטון בחוסר סבלנות מוחלט עד שסוף סוף קבלתי הודעה שאפשר לטוס לאירופה. זה היה מחצית מאי כשעזבתי את שדה התעופה לה גוארדיה וטסתי מעל לים האטלנטי.

המטוס נחת לא רחוק מלונדון ונסעתי כשעתיים וחצי לעיר. בדרך אנגליה הכפרית נראתה כגן פורח מסודר ששבה את העין. לונדון עצמה נותרה עם הרבה סימני פגיעה שטרם תוקנו. לאורך הנהר ראיתי רחובות שלמים הרוסים ואפילו בווסט אנד היו הרבה סימני נזק מימי הבליץ. במרכז האימפריה הזאת היה מצד אחד הערצה לאמריקה אך מצד שני היתה תרעומת. אפשר היה להרגיש את הקשיים שהיו לבריטים עדיין, עם תום המלחמה לעומת השפע האמריקאי, מה גם שאמריקה לא מילאה את התחייבותה לאירופה באספקת דברי מזון.

מצאתי שרגשות אלו של האנגלי הממוצע השפיעו כנראה גם על יחסו לאמריקאים בקשר ליחסם לבעיה הפלסטינית. הם ראו את האמריקאים כמתערבים לא רצויים, והיו רגישים להאשמות האימפריאליסטיות שטענו כלפיהם. אין ארץ חשובה אחרת שכל כך תלויה ביבוא מזונות. לאנגלי הממוצע פרוש האימפריה היה גוש הסטרלינג ופרוש גוש הסטרלינג היה לחם וחמאה.

האנגלים הרגישו שהם היו יותר ליברלים מהאמריקאים בקליטת פליטים בעת מלחמת העולם. הם גם חשבו את עצמם יותר סובלניים מאתנו בענייני גזע. פלסטינה היתה קשורה לבריטים לפי המנדט של ליגת האומות והיה קשר רגשי של העם הבריטי לבית לאומי יהודי. אבל, באותה תקופה היו לאנגלים בעיות הרבה יותר דחופות בטיפול ולא רצו לעורר אי-שקט באזור. נדמה היה לאנגלים שצעדים פרו-יהודים יעוררו התנגדות עזה אצל הערבים עד כדי התקוממות. במסדרונות של בית המחוקקים הבריטי הורגש שהקונסרבטיבים נכנעו לרעיון לצאת ממצרים והלייבור שש לרעיון. כמו כן, הורגש שה"נייר הלבן" החדש בנושא הודו היתה התשובה הנכונה לשטויות של הקונסרבטיבים. אך עצם הנסיגה ממצרים חזקה את הרגשת הבריטים שהם מוכרחים להמשיך ולהחזיק בבסיס הצבאי בפלסטינה.

הועדה האנגלו-אמריקאית הגישה בדיוק בתקופה זו את מסקנותיה והציעה לאשר כניסה של 100,000 פליטי השואה מהמחנות בגרמניה ואוסטריה ולחתור להקמת מדינה ערבית-יהודית בפלסטינה. היתה לי שיחה

ערב אחד עם Richard Crossman חבר בית הנבחרים מטעם מפלגת הלייבור ואחד העורכים של העיתון New Statesman and Nation. האומץ והאהדה שלו היוו גורם מכריע בהבאת הנציגים האנגלים למסקנות בלתי-צפויות אלה. הוא הטיל את עתידו הפוליטי במפלגת הלייבור על עניין פלסטינה. אני וידאתי בלונדון מה שמסר Bartley J Crum הנציג האמריקני בוועדה, ששר החוץ הבריטי, Earnest Bevin הבטיח שיבצע כל החלטה שהתקבלה "פה אחד".

זה כבר היה ברור לכל שלא היתה לו שום כוונה לקבל את מסקנות הוועדה. יצאתי מלונדון בהרגשה שלפליטים היהודים לא צפוי שום יחס אוהד מצד האנגלי הממוצע, ואפילו פחות מזה מהממשלה הבריטית. רציתי לראות מה יעשו היהודים בכוחם הם. הפלגתי ליבשת אירופה.

הודרכתי לנסוע לאחת הערים הכי יפות בכל היבשת. עיר יפה אמנם אולם האוכלוסיה נראתה רעבה וסובלת מקור. לא היו מוניות אז שלמתי 200 פרנקים לאיש אחד מאד רזה שיקח את המזוודות שלי לבית המלון. קבלתי הוראות איך להתקשר עם איש מחתרת אחד בצורה עקיפה. ביום השני הודיעו לי להיות באיזה בית קפה בשעה שבע בערב. ישבתי מחוץ לבית הקפה והתבוננתי בעוברים ושבים כשמישהו ניגש אלי ושאל אם שמי I. F. Stone. עניתי בחיוב והוא הציג את עצמו כ-Jacques. הוא היה השליח שנאמר לי להתקשר אתו. לא אעזור למודיעין הבריטי ולא אתאר את Jacques בצורה מדויקת מדי. הצלחתי להכיר אותו היטב בתקופת שהותי מחוץ לארה"ב. הוא היה בחור מתורבת עם חוש הומור אך בו בעת מסור לגמרי למשימתו. אם תתאר לעצמך את האביר גאלאהאד עם חוש הומור זה יאפיין די בקרוב את ידידי. אלה שמכירים אותו יכירו במי מדובר מתיאורי הנ"ל. ככלל אציין שבכל חיי לא פגשתי קבוצת אנשים יותר מסורים או יותר צדיקים משליחי 'ההגנה'.

בכל המוסדות היהודים הפועלים באירופה וגם ברוב מוסדות העזרה הסוציאלית, מורגש איזו אווירה לא נעימה וביורוקרטית. חומה בלתי נראית מתהווה בין הנזקקים לעזרה ונותני העזרה. מאידך, אני אף פעם לא הרגשתי אווירה של עליונות או כפיות טובה או התחסדות כלפי הפליטים מצד אנשי 'ההגנה' שעבדו בעלייה ב'. הרבה מהאנשים האלה היו בעלי השכלה רחבה ונסיון רב. אחרים באו מקבוצים בארץ. היו להם סיפורים שעדיין לא ניתן לספר אותם בפומבי. יש מעטים שזכו להיות מטופלים על ידי אנשים עם יכולת גבוהה כזו ועם התמסרות כזו לתפקידם.

שמחתי לשמוע מז'ק שיוורשה לי לצאת לנסיעה, אך לא ידעתי איזו קשיים מחכים לי בדרך. "החלטנו שאתה תוכל לנסוע באוניה של עלייה ב' ולרשום חוויותיך בתנאי שלא תשתמש בשמות הנכונים של אנשים ושל

מקומות, כי האנגלים מקשים יותר ויותר על עבודת ההצלה שלנו, " אמר איש 'ההגנה'. התאכזבתי שלא יכולתי לעלות מיד על איזו אוניה. "עליה ב' אינו דומה ל - Cook's Tour", אמר איש 'ההגנה' בחיך. "זו יציאת אירופה הכי גדולה בהיסטוריה של העם היהודי. הפליטים מסתננים דרך כל גבול אפשרי על מנת להימלט מיבשת אכולת-שנאה זאת ולהגיע לפלסטינה. אנחנו עושים כמיטב יכולתנו לסייע להם אך זה המעט שבמעט. מה שהם לא מסוגלים לעשות זה לחצות את הים התיכון, וכאן עיקר תפקידנו. אבל יש כל מיני קשיים בלתי צפויים ועיכובים וקשה לדעת מתי תוכל לעלות על אוניה."

איש 'ההגנה' הציע לי להשיג ויזות עבור כל ארץ הנמצאת על חוף הים התיכון. "האוניה הבאה עלולה לצאת מצרפת או איטליה, או יוגוסלביה או יוון או רומניה" וטוב שתהיה מוכן לטוס לכל אחת מהארצות האלה תוך התראת זמן קצרה. "לאחר שבוע של איסוף ויזות עדיין מצאתי את עצמי בלי תאריך הפלגה. לא היה לי קל להתקשר לאיש 'ההגנה' כי היה לי רק מספר טלפון של איש עסקים שהתקשר למישהו שהתקשר עם איש 'ההגנה'. הייתי חסר סבלנות ובקשתי פגישה נוספת אתו. כאשר הצלחתי לבסוף להתקשר הוא הציע לי לבקר במחנות פליטים בגרמניה ובאוסטריה ואז להמשיך לצ'כיה ואף לפולין אם יישאר זמן. "תראה במו עיניך את התנאים שמאחורי ההגירה הזו."

שאלתי אותו עם אוכל לחזור מפולין עם הפליטים במחנת אבן הוא לא סבר שטוב לעשות זאת. "התנאים הם גרועים ביותר", הוא אמר, "ולא פעם שודדים יורים על היהודים, או כנופיות אנטישמיות מתקיפות אותם. מוטב לצאת משם במטוס." איש 'ההגנה' נתן לי שמות של אנשי קשר בכל הארצות הללו ונתן לי מין דרכון בעברית בו כתוב שאני עתונאי ואפשר לסמוך עלי. נסעתי לפאריס וקבלתי תעודות ממטה הצבא שם המרשה לי כניסה לגרמניה ומשגירות פולין בפאריס קבלתי וזה לפולין. עליתי על ה-Orient Express ונסעתי לגרמניה.

אני פוגש את הפליטים

הרושם הראשון שלי מגרמניה היה ההרס בערים והירוק העמוק של השדות. עברתי את נהר הריין ברכבת מסטראסבורג לאזור החסות הצרפתי וראיתי גשר הרוס. בעיירה קהל ראיתי תחנת רכבת הרוסה. על הרציף נראו שבויים גרמנים תחת שמירה של חיילים צרפתים עם פסים אדומים לאורך מכנסיהם והם נראו כמו חיילי צעצוע ששחקנו בהם בילדותנו.. לאורך כל הקו ובכל תחנה היה הרס רב גם בתחנות וגם בכל העיירות. כאשר יצאתי לרחוב במינכן בערב הכול נראה מוזר וקודר עם שרידי מבנים וריהוט זרוק ברחובות.

אפשר היה להריח ריח גופות לא-קבורות. התחבורה הציבורית פעלה אך האנשים נראו כנמלים בקן הרוס. בכלל החיים בעיר נראו כחלום בלהות אחד נורא.

תשעים קילומטר צפונה משם נמצאת העיירה המוקפת חומה מימי הביניים, נירנברג. שם נמשך באותה עת משפט פושעי המלחמה. השופט האנגלי לא פעם איבד סבלנות עם הסנגורים הגרמנים וניסיונות הסחבת שלהם. שמעתי את בלדור ואן שיראך, מפקד הנוער הנאצי, מצהיר שהוא ידים הטוב של היהודים. כשהסתכלתי בפרצופי המנהיגים הנאצים הדגולים האלה הם נראו כסתם קבוצה של בורגנים מכובדים שנתפסו במקום שלא הוסיף להם כבוד. עיינתי בהרבה דפי תיעוד של המשפט עם ויקטור ברנשטיין מהעיתון PM והתרשמתי במיוחד מפסוק אחד שנאמר על ידי רודולף הס, מפקד אושוויץ לשעבר. בנוגע לתאי הגזים הוא אמר, "ידענו שהאנשים היו מתים כי הם חדלו לצעוק." בנוגע לנעשה בדרך לתאי הגזים הוא הוסיף, "לעתים קרובות הנשים הסתירו את ילדיהם מתחת לבגדים אבל כמובן כשגילינו אותם שלחנו אותם גם כן להשמדה."

לגרמניה זו של הרס ומוות וזכרונות נוראים באו המוני יהודים מאירופה המזרחית כדי לחכות להזדמנות להגיע לפלסטינה. זה היה משונה ומסוכן שדווקא גרמניה היתה הארץ היחידה באירופה בה אוכלוסיית היהודים גדלה בהתמדה. זה היה מקור לצרות בבוא היום. לא היה קשה לתאר את שנאת היהודים לגרמנים- הם ראו בכל אחד מהם את רוצח הוריהם נשיהם וילדיהם. אך שמעתי מפי נער יהודי ליטאי בן 17 שנסעתי אתו במשאית הערכה אובייקטיבית של הגרמנים: הוא לא חשב עליהם כעל עם אבוד, אלא כעם שהורעל. אם יטפלו בהם באופן נבון הם שוב יוכלו לתפוס מקום באירופה החדשה וההגונה שתקום. אך רוב האנשים שדיברתי אתם לא התבטאו כך.

הגרמנים עצמם או שהתחסדו או שנראו מכונסים בעצמם. הליברלים המעטים שדברתי אתם לא היו אופטימיים לגבי עתידם או עתיד גרמניה. ראיתי בנירנברג פלקטים על הקירות שהכריזו: "אמהות גרמניות, האם תרצו אי פעם להקריב את בניכם בעוד מלחמה?" לא הייתי בטוח שהרבה מהם היו עונות, "כן!". בעיירה קטנה אחרת, אמבורג, שמעתי פעיל קומוניסטי אומר, "האידיאולוגיה הנאצית חדרה עמוק עמוק להכרה הגרמנית וזה ייקח שנים רבות של חינוך לעקור אותה". בינתיים זה היה הכי קל לגרמנים להישען על הטענה הישנה שלהם, "היהודים הם האשמים בכל צרותינו." היהודים האלה שבאו מהמזרח לא נרתעו מלהרביץ לשוטרים גרמנים שנכנסו למחנה שלהם. התחום האמריקני בגרמניה הכיל כמאה אלף פליטים ששנה וחצי אחרי גמר המלחמה טרם היו חופשיים ממש. הם היו כהר געש על סף התפרצות.

היו כאן כל מיני מוסדות שניסו לטפל בבעיה סבוכה זו. צבא ארה"ב, UNRRA, וה-Joint Distribution Committee היו צריכים לספק מחסה מזון וביגוד. חלק מהמחנות, במיוחד הארעיות היו מלוכלכים ואימים. ראיתי מקום אחד כזה תחת חסות UNRRA. זה היה מבנה תעשייה ששימש בזמנו את ה-Luftwaffe אבל המבנה היה הרוס. זה היה לא רחוק מ-מינכן. היו שם אנשים מחמישים וחמש ארצות שונות כולל חבש, אפגניסטן וערב הסעודית. העמים האחרים כבר כמעט הפסיקו לעבור דרכו אבל עוד הגיעו כאלף וחמש מאות יהודים כל חודש. צוות המחנה עשה ככל יכולתו לתת טיפול נאות. בזמן שהותי שם ראיתי משאית מלאה בנות צעירות נוסעת להצגת מריונטות. הילדים בנו גינה נחמדה ובמקום אף נבנה בית חולים קטן על ידי הפליטים. אבל הם עדיין ישנו באולם אחד גדול ומזוהם על דרגשים שהיו בנויים שלשה בגובה. היו שם אלפיים שלש מאות זמניים שהוצאו משם למקומות קבועים במהירות האפשרית. "התנאים כאן לא יכולים להיות טובים מדי כי אחרת הם היו נשארים כאן, ואנו רוצים להעביר אותם למקומות קבועים." אמר אחד העובדים. חיי היהודים בגרמניה מוזרים ומלאי ניגודים. במרחק חצי שעה נסיעה בעיר מינכן בקרתי במטה הצבאי האמריקאי לשלטון בגרמניה. הייתי בלשכה של פליט יהודי שברח לפני פרוץ המלחמה, נסע לארה"ב והתגייס לצבא האמריקאי אחרי Pearl Harbor. הוא הגיע לדרגת סרן ונשלח בחזרה למולדתו. כל העוזרות שלו היו בנות גרמניות שהעריצו אותו מאד. הוא נראה היה מאד מרוצה ממעמדו ומכוח השליטה שהיה לו.

התנאים במחנות הקבע שונים ממקום למקום. דוגמא מצוינת היא הקבוץ הממוקם בחוותו של העיתונאי הנאצי האנטישמי הידוע לשמצה שטרייכר. שם, בנוף הכפרי הירוק של פרנקוניה הפליטים חיו בתנאים דומים לאלה של קבוץ בפלסטינה. הם עבדו ברפת והיה להם גם אגרונום, איכר יהודי פולני מגליציה בשם יוסף הלר. הלז נשלח למחנה עבודה בסיביר ואחרי הסכם סטאלין-סיקורסקי הוא שוחרר. הוא נעשה סגן מנהל של חווה שגידל מאות אלפי דונם של סלק סוכר בקזחסטן. אשתו ושני ילדיו נהרגו על ידי הגרמנים בזמן הפלישה. הרוסים רצו שיישאר בקזחסטן אבל כשהוא עמד על שלו הם נתנו לו ניירות והרשו לו ללכת. "היה יחס יפה אלי וגם העבודה היתה טובה," הוא אמר, "אבל אני רוצה לחיות כיהודי. אני חושב שגם בפלסטינה יוכלו להשתמש בכישורי". חדר האוכל הקיבוצי והאוכל הפשוט והטוב הזכירו לי את הקבוצים שבקרתי בארץ בשנת 1945. הלר אמר לי שהם סיפקו מספיק מזון לעצמם וגם למחנות הפליטים בסביבה. "מה בקשר לבשר?" שאלתי. הוא הוביל אותי למבנה סמוך והציג לי שני חזירים שהיו הכי גדולים שאי פעם ראיתי. "לא בדיוק כשר, אבל טעים מאד," הוא אמר.

אחד המחנות הכי גדולים שבקרתי היה בלנדסברג, בווריה (היטלר נכלא שם אחרי הפוטש בבית המרזח ב-1923). כאן אפשר היה לראות קבוצה טיפוסית של פליטים, "הקבוצה סוג ב' של האנושות", כפי שהגדיר

אותם אחד הפליטים. היו שם מספר בנינים ששימשו בעבר כבית חרושת לייצור ארטילריה. ראיתי שם קבוצה גדולה של יהודים שהסתובבו באפס מעשה וללא כל רצון לעשיית מעשים, לבושים בצורה מוזנחת. נכנסתי לבניין הראשי ושם מצאתי את מרכזנית הטלפון יושבת וקוראת את הספר של הנריאטה בוקמסטר, "הדרום העמוק". המרכזנית היתה בחורה צעירה שידעה לקרוא יותר טוב ממה שיכלה להתבטא באנגלית. היא קשרה אותי עם פקיד ה-UNRRA שהראה לי את המקום.

אפשר היה לחלק את דיירי המחנה לשלש קבוצות: אחת היתה מורכבת מאלה שסבלו ממעשיהם תוך צורך להתקיים, המיעוט ביניהם היה סוחרי השוק השחור וספקולנטים שונים. קבוצה אחרת היתה של אנשים שלא נותר להם רצון עז לשרוד. הם פשוט המשיכו לחיות מיום ליום בלי לחשוב על עתיד מוגדר. קשה היה להפעיל אנשים כאלה. קבוצה אחרת היתה מוכנה לעשות דברים ולנצל שהותם בשביל לתכנן את העתיד. אלה גם היו בעלי כושר מנהיגות ויזמה. הם הקימו חוגי לימוד שונים וניצלו את הזמן לפעולות חיוביות שונות. כמעט כולם רצו לעלות ארצה. היה קשה לבצע דבר כלשהו במחנה לנדסברג. האחראים רצו שהפליטים יבנו קיר בכניסה למחנה. כיוון שלא יכלו להשיג לבנים היה צורך להרוס מבנה ששימש כמחסה בעת התקפת אוויר. לפרק קיר היה צורך בכלים. את הכלים היה צריך ליצור במסגריה של המחנה, אבל צריך היה פחם בשביל לחמם ולעבד את המתכת ולא היה פחם. עשו איזה הסדר עם פקידי העירייה ונתנו להם משהו במקום הפחם ולבסוף העניין הסתדר.

בקרתי בבתי הספר שהוקמו במקום על ידי הפליטים. אחד הפליטים היה מהנדס פולני צעיר בשם וולף מישלסקי. הוא היה בן 28 ויליד קובנו, ליטא. שם הוא עבד כמהנדס בניין. אמו, אחותו ואביו נשלחו למותם בעת חיסול גטו קובנו בשנת 1944, אבל אותו שלחו למחנה עבודה איפה שהוא נמצא כעת. אלף שמונה מאות בחורים בריאים וחזקים נשלחו למחנה עבודה אבל רק ארבע מאות נותרו בחיים. "אחרי השחרור לקחנו את ציוד המחנה וארגנו בית ספר מקצועי", הוא ספר. וולף הראה לי את המבנה עם כל הציוד והמחלקות השונות. היתה שם נגריה, מחלקה לריתוך ומחלקה לתיקוני רדיו ובצעו שם כל מיני עבודות בשביל המחנה. אנחנו מלמדים כאן 14 מקצועות שונים" אמר מישלסקי. "יש לנו כאן מסגרים, נגרים, סנדלרים, חייטים, טכנאי שיניים, צלמים, טכנאי רדיו, חשמלאים, מכונאים, נהגים, חקלאים ואחיות. בקרוב נפתח מגמת מכונאי מטוסים".

עוד אדם מעניין במחנה הזה היה יהודי פולני צעיר כבן 30 ששמו יוסף בודה. הוא למד אנגלית מהחיילים האמריקנים והיה נראה כמו GI אמריקאי טיפוס. במקור הוא היה מלודז ולאביו היה שם בית חרושת לטקסטיל. היה לו תואר בהנדסה מבית ספר בלגי, שם למד ובסימו הוא חזר

ללודז כדי לעבוד במפעל של אביו. בבוא הגרמנים כולם נשלחו לגטו. יוסף ובח"ל ברחו לוורשה ושם התחתנו. הגרמנים הכניסו אותם למחנה עבודה, משם הם ברחו. הם הסתתרו בגטו וורשה והוא מצא איזו עבודה בתחנת הרכבת. שוב נתפסו ונשלחו למאידנק. שם נפרדו והוא נשלח למחנה אחר והיא לתאי הגזים. עכשיו לא נשאר אף אחד מהמשפחה שלי.

יוסף, או ג'ו, והמורה לטכנאות שיניים, דר אבל אקאבס לקחו אותי לביקור במחנה ריכוז בקרבת מקום. דר אקאבס, שהיה במקור מקובנו, ליטא, היה שבוי באותו מחנה הידוע בשם מחנה עבודה מס' 2. היו מעטים ששרדו ממחנה זה. הוא שרד כי עבודתו היתה להוציא את שיני הזהב מפיות המתים. הנאצים אספו את הזהב. המחנה היה מוסתר בתוך חורש יפפה וגודלו רק כ-100 מטר מרובע. בתוכו היו חפירות בתוך האדמה, מכוסות בגג ועל הגג שפכו אדמה. "בכל חפירה כזו גרו 300 איש", ספר דר אקאבס, "מהם מתו כ-25 כל יום". שם המחנה היה "קיץ ענוג" – רחמנא לצילן. כעת גרו באותו "בונקר" ארבע פרות שהשתייכו לאישה גרמניה שגרה בית שהיה קודם בית מפקד המחנה. היא לא קבלה את פנינו בסבר פנים יפה.

זה היה ביקור במחנה בקרבת פירט, שהיה בקרבת נירנברג, שעזר לי להבין כמה קשה זה היה לגור במחנות האלה בגרמניה. המחנה נוהל על ידי רב סרן קמינגס שעבד בשביל UNRRA. הרב סרן היה אוסטרלי נמוך קומה שלחם במלחמת העולם הראשונה. בין המלחמות הוא עבד בשביל חברת הנפט האנגלו-אירני ובמלחמת העולם השנייה הוא שירת במפקדת המזרח הקרוב של הצבא הבריטי. אפשר היה לחשוב שיהיו לאותו רב סרן כל הדעות הקדומות האנטי-יהודיות שהיו רווחות בין קציני הצבא הבריטי, אך לאמתו של דבר הוא היה אחד מבני האדם הכי טובים שאי פעם פגשתי. הוא היה באותה עת מאד יעיל אך מאד עדין ומבין.

אפשר היה למדוד את מצב הרוח בכל מחנה מיד לפי מידת נקינותו. המחנה הזה בפירט היה ממש נקי. היו וילונות ועציצי פרחים בחלונות הבתים. סימן למוראל גבוה במחנה. הרבה מתושבי המחנה היו יהודים חרדים מאזור קרפטו-רוס שפעם היה מזרח צ'כוסלובקיה והיום ברית המועצות. כבר היה להם בית כנסת ועכשיו היו בונים לעצמם תיאטרון. מחוץ למבנה המאפיה היה שלט בידידיש ובאנגלית שהסביר שיטת קיצוב המזון במחנה והכמות המגיע לכל אחד ואחד.

"אנחנו מנסים להסביר כל מה שאנחנו עושים כאן כי העניינים מסתדרים יותר טוב ככה", אמר רב סרן קמינגס. הוא הראה לי את הגינות בהם גידלו הפליטים את הירקות שלהם. במקרה, כששוחחתי פעם עם קבוצת פליטים שאלתי לדעתם על הבעיה הגרמנית. זאת היתה שאלה לא טובה. הם התרגשו מאד. אחר כך בארוחת הצהריים אמר לי הרב סרן, "אתה

מבין שהם עם מאד רגשי. " האנגלי הממוצע הגדל באווירה של הסתרת רגשות, היה אומר דבר כזה בטון סנובי או אפילו בבוז. הרב סרן בטא זאת בצורה אבהית כי הוא לא רצה שאתרשם שלא לטובה מאלה שהיו תחת השגחתו. הסתובבתי בכל פינות המחנה לבדי. הסתכלתי בדירות שונות ודברתי עם כל מי שעלה בדעתי. בדירה אחת דברתי עם יהודי פולני אחד גדול ובריא שבעבר עבד בבי"ח לטקסטיל. הוא אמר לי שאיבד את כל משפחתו. "זה אחד המחנות הכי טובים בגרמניה", הוא אמר, "והמנהל הוא אדם הגון ומלא הבנה, אבל זה עדיין לא בית". הוא הוסיף עוד משפט שעשה עלי רושם נורא: "כשאני מסתכל דרך החלון ורואה את חוט התיל מסביב, לבי קופא, וכשאני הולך עם הסיר שלי לקחת אוכל אני מרגיש שאני עדיין במחנה ריכוז."

אני חושב שלמדתי הכי הרבה על גרמניה כשהלכתי לאיבוד בזמן שנסעתי מגרמניה לצ'כוסלובקיה והגעתי לאמבורג במקום לבמבורג. לא הכרתי שם איש וכשראיתי שלט PRO חשבתי לתומי שהכוונה (Press Relations Officer) זאת אומרת לשכת יחסי עיתונות אך טעיתי והפירוש היה (Prophylactic Station) לשכה פרופילקטית. היו לי ניירות צבאיים לאישור הנסיעה וגם מדי צבא, אז נתנו לי מקום ללון במועדון הקצינים. התמקמתי ויצאתי לטייל בעיירה קטנה שנראתה נחמדה, לולא שמענו על כל הזוועות שיצאו מהמקומות האלה עם הכנסיות העתיקות והגשרים המקומרים עם החסידות בארובות הבתים.

זה היה ערב וטיילתי לאורך הרחוב הראשי לבניין העירייה שהיה עכשיו מקום מושבו של המטה הצבאי. בקרבתה הייתה הלשכה של המפלגה הסוציאליסטית שהיתה סגורה ולשכת המפלגה הקומוניסטית שהיתה פתוחה. נכנסתי וקניתי מספר חוברות כדי לעיין בהם. באחת נראו צילומים מבוכנוואלד עם כל זוועותיו. אחר הייתה על אשמת הרייך הגרמני כולל אשמת העם הגרמני על מה שקרה. היו שם שלשה גברים בלשכת המפלגה/ספריה. אחד היה כנראה מנהיג המפלגה בעיר. הבנתי שקומוניסטים אלה הצליחו להתקיים תחת שלטון היטלר על ידי התרחקות טוטלית מפעילות פוליטית. אחד מהם נאסר בתחילת המשטר הנאצי ונכלא למספר חדשים ואחר כך היה תחת השגחה מתמדת והופיע בתחנת המשטרה לעתים מזומנות. הוא היה יכול לעבוד רק בעבודה שחורה. גם המנהיג בילה 14 חדשים בדכאו ונמנע מכל פעילות פוליטית כשיצא משם. הם ספרו לי שאמברג והסביבה היו בצד ימין של הקשת הפוליטית. 40% של האוכלוסיה לא יכלו להצביע כי הם היו נאצים ושני שלישי מהיתר הצביעו בעד המפלגה הנוצרית-סוציאליסטית הימנית בבחירות המקומיות. 30% הצביעו בעד הסוציאל דמוקרטים ואחוז אחד עבור הקומוניסטים. הוא התלונן שקציני המשטר הצבאי האמריקאי תמכו במפלגת הימין אבל הודה שאם האמריקאים היו עוזבים אז תוך שנה הגרמנים היו מחזירים את הסוציאליסטים ואת

הקומוניסטים לכלא. הוא חשב שרק אם כוחות הברית היו נשארם יותר זמן היה סיכוי לשנות משהו באופי העם הגרמני.

שאלתי אותו אם הוא חושב שהיהודים יוכלו לחיות עכשיו בגרמניה, והוא השיב שלדעתו דבר כזה לא יכול להיות בזמן הקרוב. שאלתי אותו כמה יהודים נשארו בעיירה זו עכשיו, ולדעתו לא היו יותר מארבעים. אחד מהם הציע לקחת אותי לבית הכנסת. כשהגעתי לשם לא מצאתי יהודים מקומיים אלא יהודים פולניים שהיו פליטים. הם גרו ביחד בבית הקהילה ורובם היו בחצר כשאני הגעתי. בית הכנסת נבנה מחדש בעזרת הצבא האמריקאי והכלים הקדושים שנשמרו והוסתרו על ידי גרמני אחד כשבית הכנסת נשרף ב-1938 הוחזרו למבנה המשופץ. בקומה השנייה היה חדר אוכל ומקום לינה וספרייה עם ספרים ישנים באנגלית, יידיש ועברית. היו שתי תמונות בלשכה, אחת קטנה של הרצל, העיתונאי הווינאי שיסד את התנועה הציונית, והשנייה גדולה, של הגיבור המקומי, סמל רובינוף מפורטלנד, מיון, עם פנים עגולות נחמדות ונעימות, שהיה החייל האמריקאי הראשון שהגיע לעיירה. הוא מצא 75 יהודים בסנטוריום לשחפת של UNRRA. הוא השיג עבורם מזון ובגדים ועזר לשפץ את בית הכנסת. הוא עדיין שלח להם מכתבים וחבילות מפורטלנד.

שניים מהיהודים הפולנים לקחו אותי לבקר את היהודי הגרמני האחרון באמבורג והסביבה. עלינו בסמטא צרה לבית מימי הביניים עם רצפת אדמה ועלינו שלש קומות אל דירה בה מצאנו אישה יהודיה בת 76 ושמה קלרה לורש. היא אכלה פת לחם זנגביל עם שכנתה הגרמנייה. היא ספרה לי שהיא נולדה בכפר לא הרחק משם אבל גרה באמבורג 40 שנה וכאן היתה לה חנות קטנה. היא היתה אלמנה. היא זוכרת שקבלה יחס אוהד מאנשי העיירה אפילו אחרי שהמפקד הנאצי החרים את החנות שלה. שכנותיה המשיכו להתייחס אליה בנועם גם אחרי 1938 ואף נתנו לה מזון. ב-1941 היא נשלחה לטרזיינשטאדט והיתה שם שלש שנים. לזקנה היה חוש הומור בריא. "נעשיתי הנס של אמבורג", היא אמרה. היא התכוננה לעזוב ולעבור ללונדון לגור אצל בנה שהיה רופא ושלא ראתה הרבה שנים. שכנתה הגרמנייה נראתה מפוחדת והייתה מאד מתחסדת. מדי פעם העיפה מבט אל שני היהודים הפולנים כאילו חשדה שבכל רגע הם יאנסו אותה, כפי שהיה כתוב ב"מיון קאמפף" על היהודי האפל העומד לאנוס את הנערה הבלונדינית הארית.

זכרוני האחרון של אמברג ושל גרמניה הוא משיחה שהייתה לי עם מוזג המשקאות במועדון הקצינים בערב האחרון. הוא הראה לי את ניירותיו משירותו בוהרמאכט. הוא היה אדם נעים הליכות והתחנן שלעם הגרמני מוכרח להיות "לחם ועבודה". בסוף שיחתנו הוא אמר בעצב בגרמנית, "אם הוא (היטלר) היה בא שוב וצועק, היו שוב הולכים אחריו כמו עדר צאן."

ברכת המחנתת לברטיסלאבה

הגעתי לתחנת הרכבת בדיוק בזמן. רצתי לעבר המסלולים והספקתי לתפוס את הידית ולעלות לקרון האחרון של הרכבת. השעה היתה 4:25 אחר הצהריים בחודש יוני. נקרא לעיירה אנטון. הגעתי לשם רק באותו בוקר מאמבורג בגרמניה. נסעתי דרך שוואנדורף ופירט-אי-וואלד, שם עברתי את הגבול לצ'כיה והמשכתי לפילזן ולפראג. החלטתי להתקדם לגבול צ'כיה-פולין בתקווה להצטרף לקבוצת פליטים ליד הגבול ולעלות אתם ארצה בדרך המחנתת. היה לי מזל ומצאתי שמשלוח יוצא באותו יום לברטיסלאבה. שם, בבירת סלובקיה 180 מילין בכיוון דרום-מזרח, הם התכוונו לעבור את גבול אוסטריה ולהגיע משם לוינה.

היו לי מדים של כתב צבאי אמריקאי וזה די הפתיע את הצ'כים לראות אותי עולה לקרון האחרון. האבק והלכלוך של קרון זה הבדיל אותי מיתר הרכבת. היה אתי רק תיק עור ושק ברזנט. מישהו צעק לחברו ביידיש "תראו האמריקאי נוסע אתנו." ידיים ידידותיות תפסו את חפצי ואותי ועזרו לי לעלות לתוך הקרון הישן. זה היה אולי שלישי הגודל של קרון רכבת אמריקאי והיה מלא פליטים יהודים עד אפס מקום. הם כבר פגשו אותי כשבקרתי בתחנת הצלב האדום שם התייצבו לפני נסיעתם. הם הכירו אותי והיו קריאות של שלום. הקרון היה בנוי כרוב הקרונות באירופה עם מעבר ארוך בצד אחד ותאים לאורך הצד השני. בקצה אחד היה בית שימוש אבל מים לא היו שם. הקרון היה מאד מלוכלך וכשספרתי כמה אנשים היינו בתוכו התברר שהיו 55 איש. מאלה כולם מלבד שניים היו פליטים פולנים שהשיגו את גבול פולין-צ'כיה וביניהם היו 14 נשים וארבע ילדים מגיל 10 עד גיל 3. צ'כי אחד ואנוכי היו השניים האחרים.

הצ'כי אמר לי שהוא עובד במשטרה הסודית ותפקידו היה לדאוג לכך שכל הנוסעים יגיעו לברטיסלאבה ושארף אחד לא ירד מהקרון בתחנה אחרת. הוא ספר לי שהוא שרת בלגיון הצ'כי במלחמת העולם הראשונה. בקושי התמקמתי והנה כולם קפצו עלי בשאלות, האם אני מכיר את הדוד ב"ג'יגו" או הבן דוד ב"נבירק". שאלו אותי אם ארשום את שמותיהם ושמות הקרובים שלהם ואפרסמם בעיתון, והבטחתי לעשות זאת. ברגע שהרכבת זזה הם התחילו לשיר. אחד השירים שנכתב ביידיש על ידי אדם צעיר שאתו עשיתי הכרה יותר מאוחר, והמילים היו: "חלוצים הכונו לעלייה לפלסטינה". השירה היתה ספונטאנית ושרו במרץ. הייתי ער לבעיות שיתעוררו לפנינו. ראיתי את אלפי הפליטים המחכים במחנות בגרמניה ובאוסטריה. ידעתי על המשא ומתן הדיפלומטי האין-סופי בין אמריקה ובריטניה בעניין 100 000 פליטים לפלסטינה. שמעתי על הקשיים והסכנות של דרך המחנתת לארץ, אבל לא היה כל היסוס מצד עמיתי הפליטים. הם הרגישו שהם בדרך ובכיוון הנכון. מאחור היו הגבעות הירוקות אך הבוגדניות של הגבול הצ'כי-פולני. מלפנים,

אי-שם היה בטחון, חופש ובית חדש. רק בראיה לאחור אני מרגיש את הדאגה שהיתה צריכה להיות לנו בתחילת אותה הרפתקה שעזבנו את אנטון. ניצלתי מכל אלה שרצו לתת לי כתובות על ידי שני חלוצים צעירים שהזמינו אותי לשבת לידם. הם לקחו את חפציי והובילו אותי לתא ופינו לי מקום. היו בתא זה 10 חלוצים כולם בסוף שנות העשרה או התחלת שנות עשרים. אחד כבן שלושים גם ישב אתם ובידיו מנדולינה. המילה חלוץ מסמל את קבוצת העלית של החברה הארצישראלית. החלוצים מקדישים את עצמם לבנין פלסטינה. העשרה שביליתי אתם כעת, 10 בנים ו-10 בנות הלכו להכשרה באותה חווה בפולין. זו הייתה חוות הכשרה בשם "דרור" בקרבת לודז', פולין. החווה נתמכה על ידי תנועת הלייבור הציונית, פועלי ציון. הם ספרו לי על הקשיים שהיו להם לעבור את הגבול. המקרה שלהם היה קצת יוצא דופן. הבעיה היתה דווקא בצד הצ'כי ולא בצד הפולני. פולני ידידותי הוביל אותם לעבר הגבול לעיר צ'כית קטנה כ-40 ק"מ מאנטון. המשטרה ציוותה עליהם לחזור לפולין. הם אמרו לשוטרים, "אתם יכולים לירות בנו אבל לא תכריחו אותנו לשוב לפולין!" השוטרים ויתרו כי האמינו שבשום אופן הם לא יחזרו אז העלו אותם לרכבת. הם הצטרכו להחליף רכבות באמצע הדרך ואז הכרטיסן לא רצה לקבל אותם כי לא היו להם לא כרטיסים ולא כסף. המשטרה באותה תחנה שוב רצתה להחזיר אותם לפולין והם שוב חזרו על הפזמון שלהם. המשטרה שוב ויתרה והודיעה לכרטיסן להוביל אותם לאנטון חינם. משם הם הגיעו לתחנת הצלב האדום והצטרפו ליתר הנוסעים.

נסענו כ-40 ק"מ הלאה מאנטון והרכבת עצרה. הבנתי שצפויה לנו נסיעה ארוכה ומייגעת. רכבת הקיטור נראתה ממוזיאון לעתיקות והיה נראה שמהירותה המירבית לא תעלה על 20 קמ"ש. ירדתי כמו אחרים כדי להתמתח ושוחחתי עם איש המנדולינה. הוא ספר לי שלא היה חלוץ אלא היה עובד בתעשיית העור בעיר מולדתו, סוסנוביץ, ושם השתייך לתנועת המזרחי. גם הוא רצה לנסוע לפלסטינה וספר לי את תולדות משפחתו בצורה עניינית ויבשה. הכאב היה מושרש כבר עמוק מדי בשביל להוזיל דמעות. "בעיר היו 2500 יהודים והגרמנים שלחו את כולם לגטו. אני ואשתי עבדנו שם בתור חייטים בשביל הגסטפו והייתה לנו ילדה בת 6. ב-1943 הגרמנים חיסלו את הגטו ושלחו אלפי יהודים להישרף בקרמטוריומים, כולל אשתי ובתי. אני עבדתי באושוויץ ואחר כך בבוכנוולד." הוא הראה לי את המספר הקעקוע על זרועו, מס. 134571 ואגב כמעט ולא ראיתי יהודי ללא מספר על זרועו. הם מראים לך אותו כאילו היה זה אות כבוד. כשאשתי נפרדה ממני היא צעקה לי: "יקירי, חפש אותנו אחרי המלחמה. עם גמר המלחמה חזרתי לעירי אך מצאתי שם רק את גיסתי שספרה לי שראתה אותן בדרך לקרמטוריום." שאלתי אותו מאין המנדולינה אז הוא ספר לי שהוא נתן אותה לפולני שגר באותו ביב כמוהו וקבל אותה בחזרה כשחזר מהמחנות. "זה כל מה שנשאר לי מחיי הקודמים", הוא אמר. אז הוא נגן והחלוצים שרו.

לפני שהם עלו לרכבת יידי הצליחו לעבור את אחד הגבולות הכי מסוכנים במזרח אירופה. לאור היום אזור הגבול הפולני עם השדות הירוקים הגבעות והיערות נראה שליו ונעים לעין. הכפרים השקטים, מטעי תפוחים ופרחי בר צבעוניים מכל עבר, הכול הישרה אווירה של נועם. אבל אותו גבול לעת לילה היה כמו שדה מוקשים בלילה, עם השומרים הפולנים המתרוצצים ומנסים לתפוש את הפליטים המסתתרים ובורחים. באזור אחד לא היו יותר ממאה מטר בין הגבול הצ'כי לגבול הפולני. שם פגשתי צ'כי אחד עם רטייה על עין אחת. הוא גר בקרבת הגבול פעם, אבל הפולנים חשדו בו וירו בו ופגעו בעין. מאז הוא עזב את הבית שלו בספר ועבר לגור בעיירה הקרובה ושם הרגיש יותר מוגן. הצ'כי אמר לי שהוא היה גר בברסלאו בסילזיה הגרמנית לפני המלחמה והיה שם פעיל אנטי-פשיסטי. הוא נכלא בכלא לשנה ואחר כך נשלח לבוכנוואלד בגלל פעילותו המחתרתית. הוא אמר לי, "אתה רואה את הבית הבודד שם קרוב לגבול? אישה צ'כית נרצחה שם לפני כמה חדשים ולא ידוע מי עשה זאת, אך כולנו סבורים שאולי היו שומרי הגבול הפולנים.

קניתי משקה לכל השומרים הצ'כים בבית המרזח ואז הלכתי אתם לעמדתם ליד הגבול. הם לא נתנו לי לגשת לשער הגבול עד שלא הלכו לשומרים הפולנים וחלקו להם סיגריות שאני נתתי להם קודם. לא תיארתי לי שבמדים של חייל אמריקאי אני מהווה איום לחיילים פולנים אבל הצ'כים העדיפו ללכת על בטוח ולדבר עם הפולנים קודם. שני השומרים הפולנים באו לשער הגבול הצ'כי וקבלו ממני עוד סיגריות. המדים שלהם היו מאד מרופטים והם נראו לי כמו "sans culottes" מימי המהפכה הצרפתית. לא היה הרבה מה לשוחח אתם אז אמרנו שלום ולא להתראות וחזרתי עם השומרים הצ'כים לבית המרזח לשתות קצת ווישניאק.

בס"ה שמעתי מהצ'כים ומהפליטים שהיו להם המון צרות עם שומרי הגבול הפולנים. הבעיה של הפליטים עם הפולנים היתה קודם כל, שכולם היו אנטישמים. זה כולל את הכפריים וגם את השומרים, גם תומכי הממשלה וגם תומכי האופוזיציה. כל זה הקשה מאד על הפליטים לעבור את הגבול. אחד מהם אמר לי שהוא חיכה חמישה שבועות עד שהצליח למצוא דרך לעבור את הגבול. פליטים שנתפשו על ידי השומרים נשדדו מכל דבר ערך שהיה ברשותם ובקושי הגיעו לצד הצ'כי במינימום לבוש ובידיים ריקות, אחרים באמת נורו ונותרו בקברים לא מסומנים. המצב הזה היה עוד יותר גרוע בשביל נשים כי להן נוספו סכנות אחרות. במקרה הטוב אפשר היה למצוא שומר שלמען שוחד מוכן היה להעלים עין ולתת ליהודים לעבור. היתה אמנם אישה יהודיה אחת מלוחמי גטו ורשה שעברה את הגבול עם קבוצות מספר של פליטים הרבה פעמים עד שהדבר נעשה מסוכן מדי גם בשבילה והיא המשיכה עם הקבוצה האחרונה ועלתה אתם ארצה. אפשר לנסח את המצב ככה: היה עניין של דחיפה ומשיכה, דחיפה לצאת מפולין הארורה ומשיכה לעלות לפלסטינה, לארץ ישראל.

היה יהודי נמוך אחד ברכבת שגם היה לבוש מדים. מאיפה שהוא השיג תלבושת ירוקה של נהג מונית. אלה השוו לו מראה צבאי שבלאו הכי הגיע לו כי הוא לחם במשך שנתיים בצבא הרוסי ואחר כך עוד שלש שנים בצבא הפולני. היה לו מזל שהצליח לצאת מרוסיה בזמן ולהשתתף בשחרור ורשה. הוא ספר לי ביידיש, "בוורשה פגשתי אישה אחת שהכירה אותי ומה היו דבריה שראתה אותי במדי צבא פולנים? חבל שהיטלר לא הרג את כל היהודים! אתה חושב שרציתי להישאר בפולין אחרי ששמעתי מילים אלה?"

שמעתי ספורים כאלה מהרבה פליטים. אחרי השחרור מהמחנות הם חזרו לעירם ולא מצאו קרוביהם. השכנים הסתכלו עליהם כאילו שלראות אותם חיים היתה הפתעה לא נעימה. הם הרגישו עצמם לא רצויים, לא מקובלים ואף שנואים. הממשלה הפולנית אינה אנטישמית אמרו, הפולנים הם אנטישמים. שלטון החוק חלש ויש פרעות בכל מקום. אין עתיד בפולין, רק עוד פוגרומים בדרך. מאידך המשיכה לפלסטינה היתה חזקה מאד. אחדים אמרו, "אני לא ציוני אני יהודי. זה מספיק, מספיק להסתובב ולנדוד בין הגויים. עלינו לבנות את הארץ שלנו. פלסטינה!"

אין מראה יותר מדכא מלראות את הפליטים האלה שעברו את הגבול. ראיתי אותם כשהגיעו לבית החולים הצ'כי. שם הם עברו בדיקות רפואיות. המבנה היה הוסטל של ה-Hitlerjugend קודם לכן. הריח מבתי השימוש במרתף היה מחריד, הרחתי כל מיני ריחות רעים אבל ריח זה היה גרוע מכולם. משם נכנסתי למטבח ושם הכינו פליטות ארוחה בעלת תפריט אחד, מרק. היו להן שני סירים ענקיים לבישול. בחדר האוכל היו פליטים שזה עתה הגיעו. על יד חדר האוכל היה חדר אחר בו עברו את הבדיקות הרפואיות. האנשים נראו במצב גרוע והריח שנדף מהם היה רע. רוב הגברים נראו קטנים ומורעבים והנשים היו רזות מאד או רחבות ושמןות בצורה לא בריאה. עיני הילדים נראו כמו עיני בוגרים קטנים שהתבגרו בטרם עת. כולם נאספו שם בחדר האוכל מלוכלכים ועייפים ונראו כמו הנפל של החברה האנושית.

אך הדבר המפתיע באמת איננו כמה שסבלו יהודי מזרח אירופה, זה ידוע לכל אחד. המפתיע הוא רצונם העז לחיות ולהתחיל מחדש במרץ וברוח איתנה. בכל מקום אחר באירופה שמעתי דווקא את ההיפך. שמעתי צרפתיים שאמרו פעמים רבות, "צרפת גמורה" ובאוסטריה אמרו צעירים, "אנו עייפים, וינה מתה, אין עתיד לאוסטריה". גם באיטליה היה אותו מצב רוח של ייאוש. לעומתם רצון הפליטים היהודים שסבלו יותר מכולם וראו את משפחותיהם ובתיהם נהרסים, רצונם לחיות ולבנות היה פשוט יוצא מן הכלל. רכשתי לי הרבה חברים במסע הארוך הזה ורכשתי אהבה רבה לאלה שנסעתי אתם. הבנתי למה הם התחילו לשיר בצאתם לדרך על אף שיחכו חדשים או יותר מזה להשלים את מסעם ולהגשים חלומם.

הפליטים שעמם יצאתי לדרך מאנטון היו ברי מזל. המזל היה במידה רבה בגלל שני יהודים צ'כים שגרו באותה עיירה קטנה והשניים האלה סיכנו מעמדם בעיירה ויחסיהם הטובים עם שכניהם הצ'כים כי לעזור לפליטים. נקרא להם שווייק והאצ'ק (שמות בדויים). היו 300 יהודים בעיירה זו של 12000 תושבים טרם המלחמה. רק 20 יהודים נותרו אחרי המלחמה ושווייק והאצ'ק היו הראשונים לחזור הביתה. הם היו ממשפחות צ'כיות ותיקות. אביו של שווייק היה סרן בלגיון הצ'כי במלחמת העולם הראשונה ולאחר מכן נעשה תעשיין מצליח. האצ'ק גם כן היה איש עסקים מצליח. שניהם נשלחו לאושוויץ עם הכיבוש הנאצי. אחד איבד את הוריו ואחיו והשני איבד את אשתו ילדו וארבע אחיותיו בקרמטוריום. כשהם שבו לעיירה הממשלה הצ'כית החזירה להם כל רכושם וכן את רכוש כל קרוביהם. מאז היו להם גם הזמן וגם האמצעים לעזור ככל יכולתם לעלייה הבלתי-לגלית.

שמעתי על יהודים אלה מפעיל מחתרת אחד כשהייתי בפראג והלכתי לראות אותו עם בואי לאנטון. משרדו של שווייק היה לא הרחק מתחנת הרכבת. המשרד היה מכובד מאד והיה ברמה של כל איש עסקים הגון באמריקה. הראיתי לו את ניירותי המחתרתיים הכתובים בעברית ואמרת לי ששמעתי על עבודתו הברוכה וגם אני רציתי להצטרף לטרנספורט הבא של פליטים היוצא מאנטון. שווייק טלפן להאצ'ק והזמין אותו לביתו והזמין גם אותי לארוחת צהריים. שניהם נראו גברים גבוהים ובריאים אך לשניהם היו מספרי קעקוע על זרועותיהם. הארוחה הוגשה על ידי אישה צ'כית די מבוגרת שעבדה במשפחתו שנים רבות ושווייק ספר שהיא מדברת יידיש טוב ממנו. זה היה הסיפור שלו: יהודים התחילו להגיע לאנטון בתקופת המהפכה כשהצ'כים התקוממו נגד הגרמנים קצת לפני סוף מלחמת העולם. היה מחנה ריכוז של נשים יהודיות בקרבת העיירה וכ-560 השתחררו אז ובאו לאנטון. הם גרו בעיירה תקופה קצרה ואחר כך עברו למחנות פליטים בגרמניה. שווייק והאצ'ק עשו כמיטבם לעזור לנשים אלו כששהו בעיירה. אחר כך התחילה נדידה של יהודים ממקומות שונים באירופה חזרה אל פולין לערי מולדתם בחיפוש אחרי קרוביהם. אז, כשנוכחו לדעת שאין מה לחפש התחיל בריחה לכיוון השני. הם הגיעו בחורף והתדפקו על חלונות ביתם ובקשו מחסה ללילה. חלקם הגיעו ללא נעליים באמצע החורף. כולם ספרו שאין זכר למשפחותיהם וקרוביהם. הם ספרו על האנטישמיות המושרשת בעם הפולני והעדיפו את מחנות הפליטים בגרמניה עם האפשרות להגר לאמריקה או לפלסטינה.

העבודה ששווייק והאצ'ק השקיעו בפליטים הפכה אותם לגיבורים אגדיים בעיניהם. הרחק מעבר לגבול צ'כיה הם היו מוכרים ויהודים מכל רחבי פולין ורוסיה ניסו להגיע דווקא לאנטון בגלל שני חברים אלה. זה היה דבר בטוח שאם פליט יפנה לפן שווייק או פן האצ'ק יהיה לו מקום ללון וגם פת לחם וקשר עם מחתרת הבריחה. קרה פעם שהגיעו כל כך הרבה פליטים

באותו העת שזה הכניס את השלטונות הצ'כים קצת ללחץ. אבל הכול הסתדר על הצד הטוב. עד עתה שווייק והאצ'ק עשו את הכול בעצמם. הם ספקו מזון, מחסה והסעה לפליטים וגם עזרו לעבור את הגבול. "יש לי ידידים טובים באמריקה" אמר שווייק, "הם שולחים לי קרטונים של סיגריות ואפשר לעשות הרבה מאד עם סחורה כזו". שווייק והאצ'ק בעצם החליפו חיי אדם בסיגריות. הם שמרו על יחסים טובים עם השומרים משני עברי הגבול וקרטון סיגריות בזמן המתאים היה יכול להיות המפתח למעבר קבוצה שלמה של פליטים. פעם שווייק והאצ'ק הזמינו את ה-UNRRA לבוא לעזור ופקיד שלהם הגיע לעיירה אבל התברר שלא היו יכולים לעשות משהו בגלל הוראות סדר העבודה שלהם. בדצמבר 1945 התחיל ה-JDC לשלוח להם סכומי כסף בשביל מזון לפליטים ובשביל כרטיסי הנסיעה. אחרי זמן מה הצלב האדום הצ'כי והרשויות המקומיות סדרו להם מרפאה ובית חולים.

שווייק והאצ'ק אמרו לי שבשנה שעברה עברו דרך העיירה כ-5000 איש. בין האחד במאי ועד הרביעי ליוני עברו 1530 עולים. ביום לפני שבאתי עברו 148 איש את הגבול וביום שאני באתי עברו 51 ולמחרת ציפו לעוד 100. לא שאלתי איך הם ידעו זאת. לומדים לא לשאול יותר מדי שאלות כשנוסעים בדרך המחתרת. באזור הזה גם צ'כים וגם גרמנים ניסו לעבור את הגבול בנקודה זו ולא רק יהודים. פעם תפשו שמונה אנשי SS שהסתתרו בין הפליטים היהודים. רופא צ'כי גילה את הקעקוע בבית השחי שמבדיל אותם מבני אדם נורמאליים ומסר אותם למשטרה הצ'כית. היו שני סוגי פליטים יהודים שניסו לעבור את הגבול. סוג אחד היו אלה שחזרו מהמחנות לפולין וכשלא מצאו משפחותיהם הם ברחו מפולין, והאחרים היו כאלה שנסו מפולין לתוך ברית המועצות לפני שהמחוזות שלהם נכבשו ועתה עם בוא השלום חזרו לפולין לפי הסכם בין רוסיה ופולין. רק בין הסוג השני של פליטים אפשר היה לראות משפחות שלמות. זה היה **ההבדל** ביניהם. אף יהודי לא עזב את רוסיה בשביל לחזור לגור בפולין. כולם רצו להמשיך הלאה, רובם לפלסטינה. הם היו עולים לרכבת שנסעה לכיוון סילזיה שצורפה זה עתה לפולין ועזבו את הרכבת בקרבת הגבול הצ'כי וניסו לעבור את הגבול. הדבר הזה לא היה קל בכלל.

הרבה מהיהודים האלה שבאו מרוסיה נסעו מרחקים עצומים. פגשתי אחדים שבאו מוולדיוסטוק ופגשתי רופא יהודי פולני שבא עם כל משפחתו כולל אביו בן השבעים וחמש מטיבט לגבול צ'כיה. האח שלו היה נשיא ה-JDC בוונזואלה. זה לקח לאותה משפחה ארבעה חדשים להגיע מטיבט למוסקבה. שלשה ימים לפני שאני הגעתי עבר שם יהודי שהגיע מעיירה מזרחה מאיקוטסק ועמו עשרה ילדים. מערב צ'כיה היה מקום המעבר המועדף על ידי היהודים. כוונתי לאזור בוהמיה ומורביה כי אלה מיושבים בצ'כים ויותר מערבה נמצאים תושבים סלובקים. בצ'כיה הנאורה היחס ליהודים היה מצוין אבל היחס של האיכרים הסלובקים היה די גרוע כי הם היו

תומכי הנאצים ושתפו אתם פעולה והאנטישמיות והפאשיזם היו בדמם. הפליטים שנסעתי אתם כעת היו די מודאגים מיחס הסלובקים בברטיסלאבה אליהם כשנגיע לשם. "האם ישלחו אותנו בחזרה, או שמה יתנו לנו להמשיך לזינה?" הם שאלו.

לא היינו הנוסעים היחידים בעקבות מלחמת העולם השנייה. ברכבות אחרות שעברו אותנו או חיכו במסלולים צדדיים ראינו גם פולנים נוסעים לכיוון מזרח ו-Volksdeutsche שנסעו למערב. הללו היו פולנים ממוצא גרמני שנהנו מהשלטון הנאצי אבל כעת הממשלה הפולנית התייחסה אליהם כאל בוגדים. הם גורשו מפולין לגרמניה שמעולם לא הכירו. הם היו ממורמרים ובמצב רוח שפל ולא היה מי שיקבל אותם כשיגיעו למה שאמור להיות הבית שלהם. הפולנים שנסעו ברכבות או שהיו שבויי מלחמה החוזרים מהשבי או פולנים שהיו במחנות ריכוז. גם הם לא ידעו למה לצפות כשיגיעו לביתם. אריסטוקרט פולני אחד חזר לפולין בחשאי לראות מה מצב העניינים שם. הוא אמר לאריסיו, "הייתם עובדי אדמה והנכם עדיין עובדי אדמה, תחזרו לעבד את האדמה יהיה המשטר מה שיהיה." הוא עצמו לא חזר אתם.

לפעמים הרכבת שלנו עצרה בצד אחד של פלטפורמה בתחנה ורכבת אחרת עצרה בצד שני. לנוסעים שירדו למתוח אבריהם לא היה המפגש בין שתי הקבוצות אוהד. השנאה והפחד שנמתחו בין שתי הקבוצות היו ממשיים ואפשר היה להרגיש זאת פיזית. "יש להם יתרון עלינו," אמר יהודי אחד זקן, "לפחות יש להם ארץ משלהם." מצבנו האומלל הודגש על ידי הביטוי בו קראו לנו, 'פליטים', זה איננו מבטא לגמרי נכון את המונח. אנחנו היינו "אנשים שלא במקומם הנכון", Displaced Persons. המונח הזה שהדביקו לקרבנות היטלרזם הוא דוגמא לאובייקטיביות וקרירות מבאישה. מכיוון שחלק מהפליטים עברו בסך הכול ממחנה ריכוז למחנה המתנה בגרמניה ואוסטריה אפשר היה להגיד שהם לא היו Displaced אלא היו Replaced. לפי הטרמינולוגיה של פקידונים אלה, הפליטים היו אלה שהחזרתם למולדתם "לא הצליחה". לא התייחסו לפליטים המשיגים גבול כדי להגיע לארץ שלהם כאל משהו חיובי, אלא קראו להם מסתננים. אמנם היהודים עברו את כל הסבל שעברו בשל היותם יהודים, אבל לא התייחסו לבריחתם מאירופה כדבר המגיע להם בהיותם יהודים.

כשיצאנו מאנטון כל יהודי קבל ככר לחם לאכול שאמור היה להספיק לו עד שיגיע לברטיסלאבה. לאחדים היה קופסת ריבה מוסתרת בין חפציהם ולאחרים חתיכת גבינה. לאחדים שהיו סכינים הם יכלו לפרוס את הלחם ואחרים סתם שברו אותו ואכלו. בנסיעה שלי למדתי שחתיכת לחם עם קצת שום ומלח יכול להיות ארוחה מצוינת. אני הכנתי משהו מיוחד בשביל חברי עוד באנטון. קניתי לי חצי תריסר לחמניות ועוגיות שונות וגם גליל נקניק. עיני החלוצים ממש נדלקו למראה המטעמים האלה והתחלקנו בתאבון על

המציאה. בהתחלה הם היו נימוסיים וסרבו להתחלק אתי אבל עם קצת שכנוע מצדי הם הסכימו שכולנו נתחלק שווה בשווה. היתה לי גם מנה שלישית לכולם. לפני שעזבתי את ארצות הברית קניתי כמה קילוגרם של סוכריות כרמל. עכשיו חלקתי אותם לכול החברה שהיו בקרון, כולל לש"ב הצ'כי. לחלוצים בחבורה היתה לי גם קופסת שוקולד שקניתי בשקם האמריקאי בנירנברג. השוקולד היה טעים והחלוצים נהנו מאד. אחת הבנות אמרה, "זה השוקולד הראשון שלי בשש השנים האחרונות!" זה שיפר מעמדי בין החברה בהרבה.

אחד האנשים הכי מוזרים שפגשתי באותה רכבת היה בחור צעיר בן עשרים ואחח בשם ליין שולם שהיה חסיד. לשולם היה זקן קטן ומשקפיים בצבע זהב ואופי של איש זקן. הוא ספר לי שנולד במחוז סמולנסק בשנת 1925. הוא למד בבית ספר רגיל אבל בנוסף גם למד אצל אביו שהיה רב חסידי. הוא עבד במקצועו, כריכת ספרים, בעיר גורקי בזמן המלחמה ואחר כך חזר לפולין עם אשתו היהודייה הפולנייה תחת הסכם שהיה בין פולין ורוסיה. דומני שאלה היו נישואין לשם נוחיות. שאלתי אותו מה הוא רוצה לעשות. "אני רוצה ללכת למקום בו אוכל לחשוב", הוא אמר. "בפלסטינה או באמריקה?" שאלתי. הוא ענה שזה בכלל לא חשוב לו. שאלתי אותו מה הוא רוצה לעשות שם ותשובתו היתה שהוא רוצה להיות שוחט. דומה היה שכל מה שעבר עליו לא השאיר עליו סימן כלשהו. כששאלתי אותו מה הוא חושב על ברית המועצות הוא ענה כאילו שלא להיתקל בשאלה טעונה זו שהוא מעדיף לא לענות לשאלה.

התקדמנו לאט לאט ועצרנו בכל תחנה שבדרך. עברנו לרכבת אחרת בעיירה צ'וסן. בתחנה זו היה בית קפה נחמד וישב שם עבור גדול של סועדים. הם הסתכלו בתדהמה על האספסוף שירד מהקרון האחרון ועלו לקרון אחר. בקרון החדש שוב מצאתי את עצמי בתא אחד עם איש המנדולינה.

לצעיר בין כל החלוצים היה ספור רגיל לספר. הספור הרגיל היה ספור של סבל, אסון ובריחה בנס מהרג המוני. אבל לספור שלו היה סוף טוב שעורר אהדה בכול אחד מדיירי הקרון. שמתי לב אליו כשעליתי לקרון בתחילת הנסיעה. הוא היה אמנם בן שש עשרה אבל השנים במחנות לא הטיבו עמו והוא נראה כבן שנים עשרה לפי גודלו. היה לו חיוך שובה לב ילדותי והיו חסרות לו ארבע שנים קדמיות בפה ולסתו הייתה כרוכה בתחבושת, אך לא ידעתי למה. שמו היה אברם ורוסלווסקי והוא בא מלודז פולין. החברים קראו לו אברמ'לה והוא היה התינוק האהוב של החבורה. היה לנו הרבה זמן לדבר בקרון וישבתי על ידו ושאלתי איך הוא הצליח להתקיים. "הייתי רק בן תשע בפרוץ המלחמה", אמר אברמלה ביידיש, "והייתי סטודנט בבית ספר פולני." היו 200 000 יהודים בלודז והגרמנים הכניסו את כולנו

לגטו. לי היו אבא ואימא ושתי אחיות ושלושה אחים. היה קשה להשיג אוכל בגטו והרבה מתו מרעב. אבי נפטר ב-1942 ואמי קצת אחריו זה. שני אחי המבוגרים נפטרו בגטו ב-1943. בשנת 1944 הגרמנים חיסלו את הגטו והעבירו את כל מי שנותר בחיים לאושוויץ. "הייתה לי אחות בת שנים עשרה והם שלחו אותה להישרף". ידעתי שגם אני בתור וכשאספו קבוצה לעלות על העגלות שיובילו אותנו לתאי השריפה אני ברחתי כי לא היה לי מה להפסיד. במהומה אני הצלחתי וניצלתי."

"ברחתי ששה קילומטר לבביץ. הסתתרתי בשדות ביום והתקדמתי בלילה. מצבי היה לא קל כי הבגדים היחידים שהיו לי היו הפיג'מות של המחנה. לא ידעתי איך להשיג בגדים אחרים אז התגנבתי לתוך מחנה ריכוז אחר. שם היו יהודים ופולנים וגרמנים שהיו אסירים פוליטיים. אסיר גרמני הסתיר אותי והביא לי אוכל. הייתי חולה ומורעב והוא הציל את חיי. לאסיר היה ידיד יהודי שעבד במשרד המחנה. דרכו הוא השיג לי ניירות ועם הניירות האלה נעשיתי פשוט עוד אסיר במחנה הזה ויכולתי להסתובב בגלוי. הייתי פשוט עוד אסיר יהודי אחד. הייתי שם ארבע חדשים ואז העבירו אותי לבוכנוואלד. שם נשארתי ועבדתי בבתי חרושת שונים עד גמר המלחמה. הרבה מתו שם מרעב. שלושה ימים לפני בוא האמריקאים שומרי ה-SS הוציאו 40 000 יהודים מהמחנה. נאמר להם שייקחו אותם למחנה אחר אבל שמענו שהם נלקחו לקברים שהוכנו מראש ונורו ונקברו שם. למחרת שמעו שהחיילים האמריקאים קרובים אז החיילים הגרמנים ברחו. ביום 11 באפריל 1945 אני שוחררתי."

"האמריקאים היו טובים מאד אלינו אבל כמה אסירים היו כל כך חלשים שלא הספיקו להחזיק מעמד ומתו לאחר השחרור. נשארתי בבוכנוואלד עוד חודשיים. ידעתי שהורי שני אחי ואחות אחת היו מתים אבל חשבתי שאולי האחות השנייה עדיין בחיים. כשהתחזקתי מספיק כדי לנסוע הלכתי לחפש אותה. לפני שהרוסים קבלו את האזור הזה קצין אמריקאי שם אותי על רכבת שנסעה ללודז ושם מצאתי אותה. הנה היא יושבת שם." אברמלה הצביע על בת שהקשיבה לסיפור וישבה בקרבתו. כל החלוצים הסתובבו לראות אם גם אני מחשיב את הסיפור הזה כנס, מציאת קרוב משפחה! אכן זה היה נס ועכשיו הם נוסעים ביחד לארץ ישראל. האחות היתה בת תשע עשרה עם עיניים כחולות ושיער שחור ומסולסל. גם היא נשלחה לאושוויץ מגטו לודז. "נפרדתי בשלום מאחותי ומידידותי כי חשבנו שכולנו ניגמר בקרמטוריום אבל הייתי מספיק מבוגרת לעבוד אז נשלחתי למגדבורג. אחר כך שלחו אותי לברגן בלזן ושם עבדתי בבית חרושת לתחמושת. עבדתי מאד קשה וזה היה לי מאד לא טוב על הנשמה לדעת שהתוצרת שלי עלולה להרוג את מצילי. בכיתי הרבה. פעם, מנהלת עבודה גרמניה באה אלי ושאלה למה אני בוכה וכשאמרתי לה היא הראתה לי איך אוכל לחבל בכדורים מבלי שהדבר יורגש. הפסקתי לבכות ועבדתי במרץ."

"עבדנו קשה מאד וכל מה שקבלנו לאכול היה איזה מין מרק דליל ולחם. עבדנו שעות רבות: יצאנו לעבודה בחושך וחזרנו בחושך. ישנו מעט מאד ואחדים שלא יכלו להמשיך פשוט נשכבו להם ומתו. זה היה סבל שנמשך בלי סוף והיינו נטולי רגשות ובמין תרדמת. כשהאמריקאים התקרבו השומרים הגרמנים הוציאו אותנו מהמחנה ואמרו שיעבירו אותנו למחנה אחר כי אם נפול בידי האמריקאים הם יירו בנו. ידענו שזה שקר. כשעצרנו למנוחה ראשונה לצד הדרך הגרמנים החלו לירות בנו מכל הכיוונים. כמה בנות ישנו ליד הדרך ואחרות היו עייפות מדי לישון. כמה בנות ניסו לברוח ואני ביניהן. רובן נורו אבל לי היה מזל והצלחתי לברוח. הגעתי ללובורג כ-40 קילומטר ממגדבורג ושם ב-8 למאי 1945 שוחררתי על ידי הרוסים. התחלתי מיד לצאת לדרך ללודז."

שאלתי את שרה איך היא עשתה את הדרך מגרמניה לפולין והיא אמרה לי שהיא הלכה ברגל. "זאת הייתה חתיכת הליכה" היא אמרה, "והיו מאות כמוני על הכבישים בדרך לביתם. כשהגעתי ללודז לא מצאתי את הבית. הוא היה לגמרי שרוף. לא מצאתי אף קרוב וראיתי שהפולנים שונאים אותנו יותר מתמיד. אני הבנתי מהר מאד שליהודים אין דרך אחרת אלא בית משלהם ונכנסתי לקבוץ והתחלתי מכינה את עצמי לפלסטינה." שרה אמרה לי שהיא לא הייתה ציונית לפני המלחמה. היא נכנסה לקבוץ והחלה ללמוד עברית ושם אחיה מצא אותה. גם הוא הצטרף לקבוץ ובחר בנהיגה כמקצוע שלו. האח שרצה להיות נהג ספר שהיה להם ג'יפ אחד שקבלו במתנה מחייל אמריקאי. כולם התאמנו על אותו כלי רכב. שני האחים אמרו שדוד אחד נהרג בגטו ורשה והיה להם עוד דוד בניו יורק. היינו רוצים שהדוד יידע שאנו בדרכנו לארץ ישראל. כשחזרתי אחרי המסע עם הפליטים לניו יורק טלפנתי לדוד הזה וספרתי לו.

הרבה מהיהודים ששרדו בתקופת היטלר הצליחו בכך בשל תוואי פניהם האריים. אחת כזו הייתה בינינו. זאת הייתה בלונדית נמוכה אחת כבת עשרים מלבוב (Lwow) שהיתה שייכת לפולין לפני המלחמה וכיום לאוקראינה. שמה היה שרה ברך והיא נראתה כמו גויה סלבית טיפוסית וזה מה שהציל אותה. עם הכיבוש הנאצי שרה חיתה בגטו בלבוב. כשחיסלו את הגטו היא ואמה הועלו לקרונות המוות ויצאו לכיוון מחנות המוות. שרה קפצה מהקרון בלילה לאחר שנפרדה בנשיקה מאמה. השומרים לא הרגישו בהיעדרה וכשהגיעה העירה היה לה קל למצוא עבודה ומחסה. גם אז לא היו לה חיים קלים כי לבוב אמנם פולנית אבל כל הארץ סביב היא אוקראינית. היחסים בין הפולנים הקתולים רומיים לבין האוקראינים האדוקים היו גרועים כמו ליהודים. הנאצים ליבו את השנאה בין כולם. "חייתי כפולניה ועשיתי עבודות בית וגם עבודות חקלאיות אך בסוף 1942 האוקראינים התחילו לרצוח את הפולנים וברחתי. כשהגעתי לחווה אחרת אני אמרתי שאני אוקראינית ונשארתי אוקראינית עד שהרוסים כבשו את האזור. דברתי גם

פולנית וגם אוקראינית באפן שוטף. היה לי מקרה אחד לא נעים כשחלמתי שאני בבית עם אמי. למחרת בבוקר אשת האיכר אמרה לי שאתמול בשינה שרתי שיר ביידיש. צחקתי ואמרתי כשהייתי יותר צעירה עבדתי בבית יהודים ולמדתי את השיר".

היה לשרה ספור מעניין כששאלתי אותה עם היא אי פעם פגשה גרמני שהיה ידידותי ליהודים. "פעם כאשר עבדתי בתור אוקראינית פגשתי חייל הוהרמאכט. תוך שיחה אתו אמרתי לו בגרמנית צולעת "היהודים האלה הם לא טובים". הוא ענה, "יש יהודים שהם לא טובים אבל אני גם הכרתי כמה שהיו מצוינים." "הוא דבר אתי כאל אחד בעל שכל מוגבל." "היטלר לא טוב!" "הוא אמר זאת כאילו חשב על זה כבר הרבה זמן והיתה זו הקלה עבורו סוף כל סוף לבטא זאת".

ארבע מהחלוצים חיו במשטר הרוסי ובמשטר הגרמני. דב פטשניק היה בן 19 שבא מעיירה קטנה ליד וילנה. הרוסים כבשו את העיר לפני הגרמנים ושאלתי אותו איך זה היה לחיות תחת השלטון הרוסי. "זה היה לא רע" הוא אמר, "אבל אז באו הגרמנים והתחילו הצרות שלנו. תוך שבוע כולנו ענדנו טלאי מגן דוד צהוב על זרועותינו. תוך חודש איבדתי את אבי ואחי הבוגר כשהגרמנים חיסלו 800 גברים בעיירה". "הגרמנים הכניסו את כול היהודים לגטו ושם גרתי עם אמי ואחותי עד 1943. בשנה זו חיסלו את הגטו. לקחו את אמי ואחותי לאושוויץ ושם חוסלו בקרמטוריום. אותי שלחו למחנה בשטוטהוף ואחר כך לבוכנוואלד ומשם לריינזדורף. היינו עבדים בכפייה. הייתי בין הבודדים שהצליחו לשרוד את העבודה הקשה. באפריל 1945 כשהאמריקאים התקרבו למחנה הגרמנים העבירו אותנו למחנה אחר בצ'כוסלובקיה. נסענו חמישה ימים ברכבת אטית והיו ורק כמה תפוחי אדמה לאכול. בדרך הפציצו את הרכבת ואנחנו ניצלנו את המהומה כדי לברוח. ה-SS תפשו 1000 מהבורחים והצעידו אותנו ברגל לטרזיינשטאדט. אלה שלא היו מסוגלים ללכת נורו למוות. 800 הגיעו למחנה והרוב חלו בטיפוס, וגם אני. כמה ימים לאחר מכן ב-9 למאי 1945 שוחררנו. הייתי חולה במשך כמה חודשים וכשהבראתי חזרתי ללודז ונכנסתי לקבוץ והתחלתי להתכונן לעלות לפלסטינה." אמרתי לפוטשניק שלהגיע לפלסטינה זה הרבה יותר קשה מלעלות לרכבת לברטיסלאבה. ייתכן ויצטרך להמתין באיזה מחנה פליטים כמה חדשים ואז צריך להתגבר על ההסגר הבריטי כדי להגיע ארצה. "אני אגיע, אלה צרות פעוטות לעומת מה שכבר עברתי", אמר הצעיר בביטחון רב.

מירה ברגמן היתה בין אלה שהיה לה המזל לברוח משטח שנכבש על ידי הנאצים ולהגיע לשטח ברית המועצות. היא הייתה כבת 25 עם שער בהיר שמוצאה מטורן, פולין. היא סיפרה, "קצת אחרי שפולין נכבשה על ידי הגרמנים כל היהודים בעיר נצטוו להתרכז בכיכר העיר. היו 6000 יהודים שם. זה היה ערב חורפי קר והצעידו אותנו ברגל בלי כל חפצים לכיוון ורשה.

בלילה הראשון כמה מאתנו ברחו ואני הלכתי לכיוון הגבול לשטח הרוסי. חייל גרמני תפש אותי בגבול וקילל אותי אבל כשבכיתי והתחננתי לפניו הוא ריחם עלי ונתן לי לעבור. אבל זה לא היה סוף צרותי כי עברתי רק את הגבול הגרמני ולפני היה עדיין הגבול הרוסי עם שטח הפקר ביניהם. הרוסים לא רצו לתת לנו לעבור כי היו כמה אלפי אנשים בשטח ההפקר. היה קור עז והיה קשה למצוא מזון וזה עלה ביוקר רב. אחרי שבוע היינו מיואשים אז התקפנו את השומרים וגברנו עליהם והמשכנו לעיר ביאליסטוק, שם עזרה לנו הקהילה היהודית להתמקם. זמן קצר לאחר מכן השלטונות הרוסים ציוו על כל היהודים לפנות את העיר ולנסוע מזרחה לפנים השטח הרוסי. כנראה שהתכוננו להתקפת הגרמנים. היינו 20,000 יהודים והעמיסו את כולנו על מזחלות והעבירו אותנו לקולחוזים ברוסיה ובאוקראינה".

שאלתי אותה איך היה היחס אליהם בקולחוזים והיא אמרה שקבלו אותם מאד יפה. בקולחוז שהיא נשלחה אליו הם עשו מצעד לכבודם וקבלו אותם כקרבות הפשיזם. הם היו אנשים מאד מצפוניים. "אנחנו עבדנו קשה ולמדנו מקצועות שונים" היא אמרה. אחרי הסיפור מירה הוסיפה משפט משמעותי מאד: "בקולחוז לא נתנו לנו להרגיש שהיינו שונים מאחרים ובאמת הרגשנו בבית". "כשהגרמנים שוב התקיפו שוב העבירו אותנו, הפעם לטשקנט. זו הייתה נסיעה איומה ולא היה מה לאכול בדרך והתפרצו מחלות. כשהגענו טפלו בנו בסדר גמור. עבדנו בחוות שונות באוזבקיסטאן כל תקופת המלחמה וכשהמלחמה נגמרה חזרתי לפולין לחפש בני משפחתי אך לא מצאתי אף אחד. קבלת הפנים בפולין הייתה גרועה. קראו לנו יהודים קומוניסטים מלוכלכים. איני מעוניינת לראות את פולין לעד."

אני חושב שאני לא אשכח אף פעם את הלילה הראשון על הרכבת לברטיסלאבה. לא היו אורות, התא היה בנוי לשמונה אנשים ואנו היינו שנים עשר, עשרה חלוצים איש המנדולינה ואנוכי. הרכבת עצרה כל חמש עשרה או עשרים דקות. פעם בתחנה אחת היה קיוסק אז קניתי עוגיות בשביל הילדים החלוצים. הם היו כל כך צעירים, בעצם כמו שלשת ילדי. היו הרבה כוכבים בשמים הבהירים ובחוץ בשדות נראו בתי האיכרים הצ'כים הישנים ואחר כך הבתים הסלובקים. על רציף התחנות האור החלש של הפנסים העתיקים האירו באור צהוב בעוברנו אותם. איש המנדולינה נגן ואחד הבחורים שר. השירה נגעה ללבי. הם היו שירים ששורשיהם בסבל בגטאות וביערות הפרטיזנים.

אחד השירים היה על עיירה יהודית קטנה בשם סלוטסק שמאות כמוה היו בפולין שלפני המלחמה. הבחור שר על געגועיו לעיירה, ל"שטטל". אלה היו חוויות הילדות של הצעירים שמעתה יהיו נחלת העבר. הוא שר על אמו שהדליקה נרות השבת ואביו שהלך לבית המדרש. בית המדרש היה מקום לימוד במשך השבוע ומקום התפילה ביום השבת. מי שלא הכיר את

החוויה הזו כמוני יכול היה להרגיש אותה. מי שכן הכיר כמו כל הצעירים האלה בודאי ובודאי התגעגעו חזק מאד על כל מה שנעלם לעד. שיר אחר ספר על איך עיירה יהודית בוערת וצריך לכבות את האש בדם. בשיר אחר על טרבלינקה (מחנה השמדה ידוע לשמצה) נאמר: טרבלינקה מקום מצוין כי כל יהודי שמגיע לכאן נשאר כאן לתמיד! שיר אחר ספר על אם יהודיה שמכניסה את בתה לבית יתומים קתולי כדי להציל חיי הבת. והבת ששרה את השיר ניצלה בעצמה בצורה כזו. לבסוף כולם נדמו בהשעינים אחד על השני. ואני קמתי ממקומי והלכתי לקצה הקרון והסתכלתי במסלולים הבורחים לאחור והרהרתי בחוויות היום שהיה לאור זריחת השמש.

מעבר למסך הברזל

הגענו לברטיסלאבה ב-5:30 בבוקר אחרי שיצאנו מאנטון. זה היה בוקר קר ואפורי. השומר הצ'כי שנסע כל הדרך אתנו עזר לבנות להעמיס תרמיליהן כשהרכבת נכנסה לתחנה. אנחנו ודאי נראינו כחבורת שלומפרים אמיתיים עם זה שהיינו עייפים ולא רחוצים ולא מגולחים. ילד אחד צעד בקור יחף עם נעליו היקרות שרוכים על כתפו. אישה דקיקה אחת עם שמלה דקיקה רעדה מהקור. שתי נשים צעדו עם תינוקות בידיהן וגבר אחד נמוך קומה התכרבל במעיל צבאי גדול עליו בהרבה. בסיכום, גם היה מצב רוח קודר.

לא ראינו תנועת חיים ברחוב עד שהגענו לכיכר הראשי ששמו הוסב לכיכר סטאלין. הכיכר הייתה גדושת איכרים שבאו למכור תוצרתם בשוק. היו שם תותים אדומים וצנון לבן, פלפלים ירוקים ובצל צהוב, גבינות לבות ופרחים בכל צבעי הקשת. בצד אחד של הכיכר עמדה כנסייה אורתודוקסית שמגדלי הגג שלה נראו כמו בצלים עם חודים ארוכים ביזנטיים. מהצד השני של הכיכר עמד בית מלון ילן שהייתה האכסניה של UNRRA לפליטים במרכז ברטיסלאבה. הבית נראה כמו שנבנה בימי הביניים ואולי בעבר שימש כמבצר של איזה אציל סלובקי אבל ברור שימי הזוהר שלו היו בעבר הרחוק. החלונות היו שחורים מלכלוך. הבניין ספג כמה פצצות רוסיות בזמן המלחמה והחורים בקירות טרם תוקנו.

נכנסנו דרך דלת המבנה ושם מצאנו שמאי שישן בבגדיו אך התעורר עם כניסתנו. ראינו שחצר המבנה הייתה גם כן מוזנחת ומלוכלכת וזבל סוסיים מפוזר היה בחצר שלא ראתה מטאטא הרבה זמן. גרם מדרגות עלה לקומה השנייה בקשת מרשימה אך המדרגות היו שבורות ומלוכלכות. עלינו לקומה השנייה ועברנו מראה גדולה שהחזירה לנו מבט של גיחוך שראתה את בגדנו המרופטים. שם השארנו את חפצנו וראינו שם, כמו שראינו בכל בית מחסה יהודי, שמות וכתובות של יהודים שקיוו בדרך זו להתקשר או למצוא קשר עם

יקיריהם. כל אנשי קבוצתנו הלכו לקרוא את הכתובות האלה. אפילו אלה שידעו שלא נותר להם קרוב כלשהו עלי אדמות גם כן הלכו לקרוא את השמות, כי מי יודע אם לא התרחש נס? אף אחד לא מצא קרוב משפחה או מכר באותו בוקר!

לפתע הופיע איזה פקיד יהודי שהזמין אותי ואת הקצין הצ'כי לחדרו בקומה השלישית. היו שם שלחן ושלושה כסאות ומיטה אחת לא מסודרת. אנו נאכל אתו שם הוא אמר, והיתר יאכלו בחדר האוכל של ה-JDC. כשהוא יצא לערוך קניות ירדתי כדי להיפרד מידידי החלוצים. לארוחת הבוקר אכלנו צנון לבן עם שמנת, לחם שיפון עם חמאה וקפה. השומר הצ'כי נראה נרגש ונסער ממה ששמע מסיפורי הפליטים באותה מידה כמוני. הודיתי לו על יחסו החם והאווהד לאותם הפליטים באותה נסיעה. התחנה הבאה היתה אמורה להיות וינה אבל לא ידעתי איך אנחנו נגיע לשם.

הנציג היהודי של המחתרת בברטיסלאבה ניסה לשכנע אותי לא לנסוע בדרך הבלתי לגלית דרך האזור הרוסי של אוסטריה לוינה. עזבתי את קבוצת הפליטים והלכתי למלון קרלטון כי רציתי מקלחת חמה וקצת זמן לבד כדי לעכל חוויותיי. התלבשתי בבגדים נקיים ושמעתי דפיקה על הדלת. נכנס לחדר שליח צעיר ושמו יצחק. הוא נשלח לברטיסלאבה כי היה יליד סלובקיה והכיר היטב את העיר ואת הארץ וכמובן גם את השפה. שמו היה ברשימת אנשי הקשר שלי אז הראיתי לו את ניירותיי והדרכון המחתרתי שלי. שאלתי את השליח איך אוכל להגיע לוינה. הייתה לי ויזה מעבר לאזורים הצרפתיים והאמריקאיים של אוסטריה אבל לא בשביל האזור הרוסי. יצחק חשב שכדאי לי להוציא ויזה אוסטרית ולנסוע באוטובוס לוינה. שם אוכל להצטרף לפליטים בבית החולים על שם רוטשילד. אמרתי לו שאני מעדיף את הדרך הבלתי לגלית. "זה יהיה מאד לא נוח" הוא הבטיח לי, "ותצטרך לעשות שמונה קילומטר ברגל". עניתי לו שדברים אלה לא יפריעו לי והאם הוא דואג לנוחיותי או שמא אני אקשה על הקבוצה שאני מלווה? הוא אמר שהוא רק דואג לנוחיותי ואם אני רוצה לבוא אני מוזמן.

הוא הציע שאלך בבגדים אזרחיים ולא במדי עתונאי צבאי כדי לא לעורר תשומת לב מיוחדת. סודר שאחזור לקבוצה במלון ילן ואתכונן למעבר למחרת בצהריים. בברטיסלאבה דווקא היה הרבה מזון, שלא כמו בהרבה ערים אחרות באירופה. אפילו בזמן המלחמה היה אוכל בשפע בסלובקיה והגרמנים קראו לארץ "שוויינלנד", או משום שהיה שם שפע של בשר חזיר או בשל אופי הארץ עצמה. בכל אופן קניתי שני קילו נקניק וקצת סוכריות עבור ידידי הצעירים. הם לא חשבו שיראו אותי שוב ורציתי להפתיע אותם.

היו שני סוגי פליטים בברטיסלאבה. היו כאלה שבאו ממקומות מאורגנים בגבול צ'כיה-פולין ואחרים שבאו בכל דרך אחרת לא מסודרת

והגיעו לברטיסלאבה בכל דרך שהיא. בבוקר הראשון בברטיסלאבה פגשתי קבוצה של שישה חלוצים, שלשה בנים ושלוש בנות שבאו לבדם ובלי עזרה מכל גורם. הם נחו על מדרגות מבנה של איזה ארגון יהודי שטרם פתח דלתותיו אותו בוקר. אחת הבנות בכתה. נתתי לה שוקולד אבל סירבה לקבל. שאלתי את האחרים למה היא בוכה והם אמרו לי שהם עברו דרך קשה מאד וחצו את הרי הטטרה. הבת הייתה עייפה מאד ואחרי קצת מנוחה היא תתגבר.

זה היה קשה ומסוכן מאד לעבור דרך הרי הטטרה. בהרים אלה הסתתרו אנשי צבא אנדרס ואנשי צבא בנדר מהצבא הרוסי שבגדו. היה להם כסף בשפע כנראה והכפרים שם תמכו בהם. כולם היו מסוכנים עבור הפליטים. אחד הצעירים היה לבוש בבגדי צבא רוסיים. שמו היה שמוליק סגל מגרובנו, פולין והוא שרת כסגן בצבא הסובייטי. הוא לחם עם הצבא הרוסי מסטליניגרד ללבוב והלאה לוינה. הוא נפצע ובילה ארבעה חדשים בבית חולים בקווקז ואז השתתף במלחמה נגד יפן. "חזרתי למוסקבה ושם קבלתי שחרור מהצבא וחזרתי לעיר מולדתי. שם מצאתי את אחי יחיאל שלחם עם הצבא הפולני. הבית שלנו היה הרוס אז החלטנו להצטרף לחלוצים ולעלות ארצה." לא כל מעבר נגמר בהצלחה. יותר מאוחר באותו בוקר יצחק הגיע וספר שקבוצה של שלושים פליטים יהודים נעצרה כמאה קילומטר מברטיסלאבה והייתה כוונה להחזירם לפולין. הוא שאל אותי אם אני אוכל לעזור.

מנהל UNRRA האמריקאי היה אוהד והציע לי להשתדל אצל שר הפנים הסלובקי האחראי על המשטרה. הוא גם נתן לי רכב ומזכירו הצ'כי. הממשלה הסלובקית היא שני שלישי דמוקרטית ושליש קומוניסטית. הדמוקרטים אינם דמוקרטים אלא ריאקציונרים ואנטישמים ובמידה רבה קרובים יותר לתורת הנאצים. למזל הפליטים תיק הפנים היה בידי שר קומוניסטי. השר, דר' יוליוס ויקטור הסכים לקבל אותי. בעזרת המזכיר הצ'כי הסברתי לשר שאני עתונאי אמריקאי הכותב על ההגירה הבלתי-לגלית היהודית. אמרתי לו כמה שהתרשמתי לטובה מהיחס האנושי החם של הצ'כים וספרתי לו על המקרה של שלשים הפליטים שנתפשו באותו בוקר. אמרתי שזה היה מצער אותי לכתוב שפליטים אלה לא קבלו אותו יחס טוב כפי שאחרים קבלו בידי הצ'כים. דר' ויקטור אמר שהוא גם מבין את הבעיה של הפליטים וישלח הוראות לשחרר את הפליטים ולתת להם רשות מעבר לברטיסלאבה ומשם לוינה. הודיתי לשר וחזרתי לקבוצת הפליטים שלי כדי להמשיך בדרך לוינה.

בבית המלון החלפתי בגדי לבגדים אזרחיים ולא לבשתי עניבה כדי לא להיות יותר מדי מגונדר. קבוצת הפליטים כבר הייתה בדרכה לתחנת הרכבת אז מיהרתי אחריהם. מצאתי שמלבד החמישים שהיו בקבוצה

המקורית שלי שיצאנו מאנטון התווספו הרבה יותר פליטים שהגיעו בדרכים שונות ועכשיו היינו מאתיים וחמישים. ארבע קרונות משא ישנות חיכו לנו והם חוברו לקצה הרכבת הרגילה כפי שסודר עם ה-UNRRA. כולנו עלינו על הקרונות והייתה מצב רוח מרומם באוויר. בין הפליטים היו 25 ילדים, הצעיר היה בן שלשה חדשים וינק בשקט משד אמו. דיירי הקרון שהיו אתי בנוסיעה מאנטון קבלו אותי בשמחה ובצהלה. כשבא אלינו שליח שטרם הכרתי ובקש שקט. הוא אמר לנו שלפי הסיודור עם השלטונות אנחנו כולנו באנו ממדינת "ז". עלינו לדבר רק עברית, **לא יידיש**, כי יידיש דמה יותר מדי לגרמנית. מאידך לעברית יש צליל כל כך שונה שהזרים לא יידעו לזהות אותה.

מלווינו החדש היה בחור הונגרי צעיר פרטיזן לשעבר שנעשה לאחר מכן חבר ה"הגנה". הוא היה בעל מזג עליז ובקלות התחבב על השומרים. הוא נסע מוינה לברטיסלאבה כל יום שני וכל פעם שחזר לאוסטריה הוביל קבוצת פליטים מעבר לגבול. הוא אמר שכל כך הרבה פליטים באו ממדינת "ז" שלפעמים קראו דברים מוזרים. למשל, כשבאה קבוצה אחת שבאמת הגיעה מאותה מדינה ובידיהם ניירות אוטנטיים, השומרים חשבו שהניירות האוטנטיים היו מזויפים. כדי לבחון את הפליטים השומרים שאלו את הפליטים איך אומרים בשפתם "ערב טוב". אלה באמת אמרו זאת כמו שאומרים בשפתם אבל השומרים אמרו, "יש לכם טעות, "ערב טוב" זה ערב טוב".

הבחור הצעיר הזה דבר הונגרי, עברית וקצת אנגלית אבל לא ידע יידיש. בבגדי החאקי ופניו השזופים ואופיו הנוח הוא היה יכול להיות בחור אמריקאי טיפוס. הוא ספר שפעם כשהוביל קבוצת פליטים שאמורים היו להיות ממדינת "ז" השוטר הכיר מישהו מאותה מדינה וקרא לו לפגוש את עמיתו. לא ידעתי מה לעשות אמר המלווה אז התחלתי לדבר עברית במהירות ואמרתי לזה ממדינת "ז" שאנחנו מפרובינציה צפונית של אותה ארץ ושם יש להם מבטא מיוחד. "הזעתי כהוגן כששיחה זו נגמרה בשלום".

התחלנו לנסוע ואחרי שלשת רבעי שעה הגענו לגבול סלובקיה. ירדנו בתחנה קטנה כארבעה קילומטר מהגבול. השליח הוביל אותנו במהירות מחוץ לתחנה ולאורך שביל מאובק. לא רחוק ממני צעדה אישה יחפה עם תינוקה על גבה. כברת דרך קצרה צעדו עמנו כמה ברווזים חמודים. נעצרנו ליד פלג מים קטן. היה שם צל וקצת ירק וכמה עצים. הורדנו את החפצים לנוח כמה דקות ובינתיים השליח התמקח עם איכר אחד כדי שיעמיס חפצנו על עגלתו בעד מחיר סביר. כול הפליטים היו צריכים להשתתף במחיר ההובלה אבל זה לא היה קל לשכנע את כל אחד לעשות זאת. נחנו קצת על העשב הרך עד שהשליח סגר עסק עם האיכר. ילדי האיכר ושני צוענים התבוננו בנו בסקרנות.

המשא ומתן עם האיכר הסתיים והעמסנו את חפצנו אל העגלה וכולנו
עברנו את הנחל והסתדרנו בטור של חמשיות והתכוננו לצעדה לגבול. עלי
לציין כאן שגם חפצנו היו אוסף מוזר של תרמילי גב ומזוודות ישנות מרופטות
בדיוק כמו שאנחנו היינו אוסף מוזר של בני אדם. בשורה הראשונה היה סבא
זקן עם זקן ארוך ועל כתפו זוג נעליים רזרבי. מאחור הייתה אישה שמנה
מאד שצלעה בגלל נעליים לא מתאימות שהיא נעלה וגם נשאה מטרייה
מחמת השמש. לרובנו היו שתי כיכרות לחם שסחבנו על הכתפיים כי אלה היו
מנות הברזל שחילקו לנו במלון לפני היציאה לדרך.

לפנינו היה כפר קטן וכשעברנו ברחוב הראשי והיחיד הכלבים נבחו
האווזים געגעו והתרנגולים הכריזו על השיירה העוברת. פרה הסתכלה עלינו
במבט אדיש ואישה זקנה טובת לב הלכה לבאר הקרוב והציעה לנו מי
שתייה. הרבה צועדים רצו לבאר לשתות מים. זה היה יום חם ועל אף זאת
הרבה לבשו את כל הבגדים שהיו לרשותם כדי להיות בטוח שזה יהיה אתם
כשעוברים את הגבול. אני לבשתי מעיל גשם ישן כדי לכסות את החליפה
הטובה שלבשתי. נטפנו זעה בכמויות וצעדנו בשקט ובקצב אטי. אני חושב
שאני לא אשכח צעדה זו עד יומי האחרון. יצאנו את הכפר ועברנו דרך שדה
עם ההרים בצד אחד ופרות רועות במרעה בצד השני. ילדי האיכר ישבו על
ערימת החפצים וחייכו מהנסיעה שנעמה להם.

ליד גדר הגבול הצ'כי-אוסטרי היה נראה גשר שעבר מעל לשטח
ביצה גדולה ובמרכזו נהר. שלשה שומרים צ'כים ישבו על הגדר. זה היה
השטח הרוסי של הגבול אבל לא ראינו שומרים רוסיים וגם לא ראינו שומרים
אוסטרים. השליח הקריא את השמות של כל אזרחי מדינת "ז" וזה ששמו
נקרא רץ מעבר לגבול. השומרים צחקו בינם לבין עצמם כי ידעו שאלה שמות
יהודיים וכלל לא של תושבי אותה ארץ "ז". השליח לא הקריא את שמי
וחששתי שלא הייתי ברשימתו אז כשהוא קרא ברמוב משה והלז לא הופיע
נאחזתי בהזדמנות ורצתי במקומו. אני לא יודע עד היום מה קרה לברמוב
האמיתי. כולנו עברנו והמשכנו ללכת. התברר שדווקא המעבר דרך מסך
הברזל הרוסי היה הגבול הכי קל לעבור מכל הגבולות. לא עוררנו שום
התעניינות אצל הרוסים. לא פגשנו בכלל רוסיים עד שקצין אחד עבר קרוב
אלינו ברוכבו על סוס. אחר כך פגשנו קבוצת חיילים רוסיים ששחקו כדור רגל.
ליד תחנת הרכבת גם הייתה קבוצה של חיילים וקצינים אך הם לא מצאו בנו
שום עניין. המשכנו עוד ארבעה קילומטר והגענו לעוד תחנה קטנה ושם עלינו
לקרונות הרכבת הנוסעת לוינה. השעה הייתה ארבע אחר הצהריים. משום
מה השליח הוביל אותי לתא יותר טוב מאלה של הפליטים ושם נמצאה
משפחה אחת שהייתה במצב ברמת עושר מעל לממוצע של רוב הפליטים.
זה די הרגיז אותי כי העדפתי לנסוע עם הפליטים החלוצים. בעל המשפחה
היה יהודי פולני לבוש בחליפה טובה וממושקף במשקפיים יקרות והתהלך עם
האף באוויר. הוא היה פעם באמריקה וחשב שידע לדבר אנגלית וניסה לדבר

בכל הזדמנות. אשתו הייתה בריאת-בשר ונראתה שתתעלף כל רגע. אינני מבין איך הצליחה להגיע עד כאן ועדיין ענדה שעון ושלוש טבעות עם יהלומים. נעליה היו נעלי עבודה של גבר, כבדים ומלוכלכים. יחד עם שני הפריצים המנופחים האלה הייתה בתם היפיפיה ובעלה הצעיר.

לפני שהרכבת זזה הוצאתי את ראשי דרך החלון ונפנפתי למשוך תשומת לב החלוצים. שניים רצו אלי ומכיוון שלא אכלתי צהריים בגלל פגישת עם השר הצ'כי הוצאתי כעת את הנקניק שקניתי ואת האולר. החלוצים תרמו את הלחם שלהם ואכלנו כיד המלך. ראיתי שיתר דיירי התא שלי הסתכלו עלינו והריר נזל מפיהם אז הזמנתי אותם לאכול אתנו. כולם הצטרפו ברצון מלבד האם שלא העזה לאכול מאוכל שנחתך עם אולר מלוכלך כזה. בכל תחנה יותר חלוצים עברו לתא שלי והצטרפו לאכילה החגיגית. האישה הסתכלה בתדהמה על ידידי הלבושים בבגדיהם המרופטים.

בתחנת גנסרנדורף היינו צריכים לוותר על נוחיות התא שלנו וצרפו אותנו לקרון אחר שהיה גדוש איכרים אוסטרים ואנשים עובדים. התחנה ניזוקה קשה מהפצצות אוויר. עמדנו צפופים מאד ועל ידי עמד גיבן שלא היה יותר מאשר מטר וחמישים בגובה ועל ראשו כובע של פועל רוסי. שאלתי את ידידי עם הוא "אחד משלנו" וענו לי שאכן היה. הוצאתי שוב את הנקניק והצעתי לו פרוסה עבה. הוא הודה לי ושם זאת בתרמילו כדי לאכול אחר כך. התחלנו לשוחח והוא ספר לי שבזמן המלחמה הוא עבד כדוור ברוסיה וחילק דואר בין הקולחוזים.

כמעט כל פליט נושא עמו בין חפציו משהו יקר לו במיוחד. זה יכול להיות יומן עם כתובות או כל דבר מה שיש בו רגש או זיכרון מיוחד. הגיבן לא היה יוצא מן כלל. שמו היה שלומי וייסמן והוא מהעיירה ברוק בפולין. הוא רצה לדעת עם הכרתי את הרב יעקב פומרנץ והכתובת שלו היתה ברוקלין 6 ניו יורק. אמרתי לו שאני לא מכיר איש בשם זה והוא אמר שהם למדו יחד בסמינר לרבנות. שאלתי אותו מה הוא עשה לפני המלחמה והוא אמר, "למדתי". הוא למד בישיבה וזה היה טוב לו. אמרתי לו בקצת לעג, "עבודה קשה" אך הוא לו הרגיש בזה. "ולאן עכשיו שאלתי", והוא ענה במילה "ארץ ישראל". שכנעתי אותו לקחת את מקום הישיבה שלי ועליתי לגג הקרון כי שם היה קריר ונעים, רק שהייתי צריך להיזהר מגשרים נמוכים שבדרך.

על הגג ישב בקרבותי חלוץ צעיר ורזה בעל תווי פנים אינטליגנטים. הוא אמר לי שהוא בא מרוסיה והשאיר את הוריו שם והוא עולה ארצה. הנער הוסיף, "יש לי מעיל, חולצה, מכנסיים, גרביים ונעליים, אין לי שום דבר נוסף". אמרתי לו שיש לי הרבה חולצות במזוודה שלי ואולי הוא רוצה כמה וזה רק יקל עלי. הוא סירב לקחת דבר. "חלוץ אינו זקוק לכלום", הוא ענה. כשספרתי לו שהייתי בארץ לפני שנה הוא בקש שאספר לו על הישובים. כך הגענו

לבסוף לתחנת פלורידסדורף, וינה. זה היה בקרבת בתי הפועלים שהופצצו על ידי דולפוס ולא תוקנו אף פעם. ירדנו במהירות מהקרונות ועלינו לשני טראמים חשמליים שהעבירו אותנו מהאזור הרוסי לאזור האמריקאי.

וינה הזכירה לי עיר רפאים ענקית. הנזק הפיזי לא היה כה גרוע כמו בהרבה ערים גרמניות אבל הנזק המוראלי היה כבד. מינכן ונירנברג ייבנו מחדש תוך עשרים וחמש שנים אבל הנזק לוינה היה נראה בלתי הפיך והעיר לא תקום מהריסותיה. הבתים ההרוסים בשכונה הזאת של וינה היו יותר מסתם מבנים הרוסים, זה סימל הרס אחת מתנועות הפועלים הכי מבטיחות בכל אירופה. ההרס הנראה בכביש הפנימי הסובב את וינה המרכזית, ה-Ring, היה לו מראה סוריאליסטי. הוא נראה כמרכז של ממשלת-על שנעלמה. האומות שעליהן שלטו משפחת הבסבורג היו מורעלים בשנאה הדדית, צ'כים מול סלובקים, פולנים נגד צ'כים, סלובקים נגד מג'יאר וקרוואטים נגד סרבים. לעמוד באמצע ה-Rathausplatz כיכר בית העירייה ולהביט בכיוון הכנסייה שבנה השליט פרנץ – יוסף לכבוד התחמקותו מניסיון רצח – זה כמו להעיף מבט על כל התהילה שהייתה פעם של וינה. הכול מקושט מדי וכבד מדי אבל בהחלט עושה רושם. קרוב לארמון הופבורג יש חיקוי לארמון יווני קטן ועליו שלט: "Justitia Regnoram Fundamentum". (הצדק בסיס השלטון). לא הרחק על קיר מבנה בית ספר תמונות ענק של לבין וסטאלין מכריזות על סדר עולם חדש הרחוק מרחק בלתי נתפס מכל חלום בלהות של פרנץ-יוסף.

וינה, הנראית יותר כמו שריד של עיר, מאשר עיר ממש, היא מרכז היציאה של יהדות מזרח אירופה בהגירה שעולה בממדיה על יציאת מצרים או יציאת ספרד. היא עולה עליהם במספרים בסבל ובמתח. מרכז החיים היהודים בעיר הוא בית החולים רוטשילד. העזובה והחיוניות שלו הם בסתירה גמורה ליתר העיר. כשהתקרבו למדרגות המבנה שם ישבו המון אדם הם קבלו את פני הבאים החדשים וכולם חפשו מכרים או קרובים. היו צהלות שמחה ונשיקות וחיבוקים אם מישהו פגש מכר או קרוב שהכירו בין אלה שמקרוב באו. בית החולים ניזוק בעת המלחמה וטרם שופץ. הפליטים שהגיעו לכאן כבר הרגישו שהם בבית בין ידידים.

העבירו אותנו בין המוני האנשים למרתף. עברנו חדרים ששימשו כנראה ללימודי מקצועות שונים והכינו אותנו לבדיקות רפואיות. כשגרמנו עם הבדיקות היינו צריכים למלא שאלון של הצבא לרישום הפליטים. בין היתר שאלו: אזרחות אחרונה, דת, מקום מגורים אחרון, לאן רוצים להגיע ומקצוע או מקצוע חפשי ושפות מדוברות. עם מילוי השאלון כל פליט קבל תעודת זיהוי עם ושמו ומספר. קשה לאמריקאים שרגילים לנוע דרך כל יבשת אמריקה הצפונית בלי דרכון לתאר מה המשמעות של דרכון כזה שניתן לפליטים. אפילו באירופה של היום (1946) נוסעים מן המניין חייבים בניירות

שונות. בעיית הניירת מקשה על עסקים באירופה עד היום הזה. אחרי שהפליטים צעדו במעבר גבולות ללא רשות ובלי מעמד של אזרח מדינה כלשהי ובלי כל תעודה מזהה זה דבר חשוב עד מאד להתקבל בידידות ולקבל ניירת המעיד שאתה בן אדם עם שם. עכשיו מותר היה להם להסתובב לאן שרצו באזור האמריקאי של אוסטריה. זו הייתה זכות גדולה שהפליטים קבלו הודות לכוחות האמריקאים בשטחים הכבושים. אין די מילים בפי לשבח את הגנרל מרק קלארק והבריגדיר גנרל ראלף טייט על יחסם ההוגן והאדיב לפליטים שבאו ממזרח אירופה.

פגשתי במסדרונות בית החולים יהודים מרומניה, הונגריה, סלובקיה, יוון, יוגוסלביה ופולין. יום אחד פגשתי שם משלחת קטנה של יהודי וינה. הם נראו מסכנים. לפני המלחמה היו 200 000 יהודים בווינה. ההבסבורגים היו שליטים נוחים ליהודים ואלה לקחו חלק פעיל בחיי העיר. הרבה מהם אף התנצרו. הם אמרו לי שנכון לעכשיו היו 20 000 יהודים בעיר. מאלה רק 4000 יכלו להגיד ששני הוריהם היו יהודים והם עצמם מחשיבים את עצמם יהודים. יותר ממחציתם מעל גיל ארבעים וחמש. יש מעט צעירים בין היהודים ואלה מהגרים לחו"ל. אלה שנשארים הם מבוגרים מדי להתחיל בחיים חדשים במקום אחר. הם ספרו שהאנטישמיות הייתה חזקה מאד בתקופת המלחמה ואין עתיד לצעירים בעיר.

אחד האתרים הכי מעניינים בעיר היה מועדון החיילים היהודים בעיר. זה היה כנראה המקום היחיד בעיר ששם נפגשו חיילי ארבעת המעצמות פגישה חברתית. פגשתי בחור צעיר אחד חזק וגדול ולבוש היה במדי Scottish Highlander. הוא התגייס לצבא הבריטי בהתחלת המלחמה ונשלח ליחידה סקוטית. מתברר שהוא היה "צבר". שמעתי ויכוח בין סגן יהודי אמריקאי וסגן בצבא האדום. האחד דבר יידיש במבטא ברוקלין והשני במבטא של ליטבק. האמריקאי שאל למה החיילים הרוסיים מלוכלכים והסגן הרוסי ענה שהם היו עסוקים בלחימה בזמן שהאמריקאים התקלחו. ונוסף על כך הוא אמר, "חיילנו לא באו לכאן כדי להתיידד עם הפראוליניות הגרמניות.

החיילים הרוסים היהודים היו מאד מעוניינים בפלסטינה ורב סרן רוסי אחד שאל אותי הרבה שאלות על הארץ כששמע שהייתי שם בשנה הקודמת. הוא אמר, "אני קומוניסט ואינני ציוני אבל עלינו לתמוך בבניית הארץ. אין דרך אחרת בשביל יהודים ממערב לגבולות רוסיה. אחד חזר על המשפט המפורסם של השליח הרוסי הקודם לבריטניה, "אנחנו הגענו לסוציאליזם אבל אתם כבר הגשמתם קומוניזם."

שלשה מוסדות הפעילו במשותף את בית החולים רוטשילד, המחלקה האחראית לפליטים של צבא ארצות הברית UNRRA וועדת פליטים שנעזרה ב-JDC. בראש ועדה זו עמד יהודי פולני בשם טייכהולץ, איש בעל מרץ בן

שלושים ומשהו שהיו לו תכונות מנהיגות ניכרות. פגשתי אותו לראשונה על רכבת המזרח מפריס לשטוטגרט שבועיים לפני שהגעתי לצ'כיה. הוא היה בין מנהיגי תנועת ההתנגדות של יהודי הונגריה ופעל ברשת שהבריחה יהודים משטחי הכיבוש הגרמנים באירופה. הוא ספר לי ספור נדיר על גרמנים שעזרו ליהודים במשך המלחמה. "אנשי ה-SS תפסו אותי בגבול הונגריה. היו לי אמנם ניירות מפוברקים אך הגרמנים בכל זאת חשדו בי. רופא של הוהרמאכט אמר שהוא יבדוק אם אני נימול (זה דבר נדיר בין נוצרים באירופה). הרופא הכניס אותי לאוהל בדק וראה שאני נימול הרים את הטלפון והודיע לאנשי ה-SS שאני ארי. הרופא לא אמר לי כלום אך לחץ ידי כשיצאתי. הוא היה איש די מבוגר עם פנים עדינים והוא הציל את חיי. אנשי ה-SS שלחו אותי עם עוד שבויים אריים למחנה עבודה שממנו הצלחתי לברוח. לולא זה הייתי נשלח למחנה השמדה לבטח."

בקונצרט אחד שהגישו הפליטים פגשתי אדם שעבד עם טייכהולץ במחתרת. הוא היה קצין בצבא הרוסי והיו לו שלשה מדליות אות סטאלין, אות בודפסט ואות וינה. הוא היה בחור צעיר רזה ושזוף ולא מזמן הורד לדרגת סמל. הוא היה אחראי על מחנה של שבויים של חיילי ה-SS. היו לו שישים חיילים שהיו אחראים על 2500 אנשי SS. תוך שבועיים חייליו הרגו כל ה-2500. בשל כך הורד בדרגה אבל לא היה נראה עליו שהוא הצטער על כך. הוא היה יהודי רוסי שצנח לתוך הונגריה בשנת 1942 כדי לארגן קבוצות של פרטיזנים ואגב כך גם עזר למחתרת היהודית. הצבא הרוסי הכין אותו היטב למשימה והוא ידע לדבר גם הונגרית וגם גרמנית והיו לו ניירות מתאימים וגם מדים והוא פעל גם כאיש ה-SS וגם כקצין הונגרי. סיפוריו נשמעו כבלתי ניתנים להאמין אבל לפי טייכהולץ הכול היה אמת.

הרוסי הזה ספר לי שפעם הוא נכנס למחנה ריכוז והצביע על ששה יהודים והצהיר, "אני רוצה ששה אלה בשביל משהו שכלל לא יהיה להם נעים." הוא הוציא אותם מהמחנה ומסר אותם למחתרת היהודית שהצליחה להוציא אותם מהמדינה לשטח של בנות הברית. הסמל הזה היה רוסי פטריוטי מאד והוא בכה כשזמר אחד שר שיר ביידיש על בית רוסי ואחים רוסיים ושירים רוסיים. הוא קרא לעצמו ציוני כי הוא היה בעד בניית פלסטינה כבית יהודי עבור הפליטים.

פגשתי גם אישה לא יהודיה שהתכוננה לעלות באופן בלתי-לגאלי לארץ. זאת הייתה אישה נמוכה שמנה פולניה מאזור גליציה. שמה היה פרנצסקה לורזי אך היא החליפה אותו לקלרה פליצר. היא הייתה אלמנה של פועל חקלאי בעלת מזג אימהי וטובת לב. במשך המלחמה היא הצילה שני בחורים יהודים מהנאצים. הם היו בני ידידים שלה. כשאלה נשלחו לגטו הם שמו את בניהם בידיה. אחד היה בן חמש והשני בן ארבע. הגרמנים הרגו את ההורים. אחרי המלחמה הבן המבוגר יותר עבר לרשות הקהילה היהודית

והלך להכשרה חלוצית והצעיר יותר נשאר אתה. היא לא הסכימה לוותר עליו. "לא איכפת לי לנסוע אתו לפלסטינה, אין לי מישהו אחר בעולם הזה," היא אמרה. "אני נוסעת אתו." היא אמצה את שם המשפחה של הילד ובחרה בשם קלרה כי זה נשמע יותר יהודי מפרנצסקה. אשרו לה לנסוע עם יתר הפליטים.

אני התמקמתי במחנה העיתונאים לא הרחק מוינה ומשם התקשרתי לנציג ההגנה'. הוא הודיע לי להיות מוכן לזוז תוך עשרים וארבע שעות. הייתי אמור לטוס בחזרה לצרפת ומשם שליח אחר של ההגנה היה אמור להוביל אותי לנמל שמשם תצא אנייה בלתי-לגלית. חזרתי להיפרד מהחלוצים שאתם עשיתי את כברת הדרך אל ברטיסלאבה ווינה והם קבלו את פניי בשמחה. הם הפגישו אותי עם קבוצת חלוצים מתנועת דרור מפולין ובעצם כולם לא ידעו מה יהיה צעד הבא. היו כמה אפשרויות וטרם הוחלט איזו תיבחר. עודדתי אותם שלא יאבדו תקווה ושיהיו מוכנים להמתנה ארוכה אבל בסוף העניינים יסתדרו. למדתי יותר מאוחר שהיה להם מזל ואחרי המתנה לא ארוכה מדי באמת הגיעו בשלום לארץ.

יצאתי את וינה במטוס אך נאלצנו לנחות בזאלצברג בגלל תקלה במנוע. טלפנתי למכר שלי בעיר, ליאון פישר. אדם זה הוא עובד סוציאלי מקצועי ופסיכיאטר. הוא לקח אותי בג'יפ למחנה שבו עבד ושהיה אולי אחד המחנות הכי נוחים ומשובחים בכל אירופה. המחנה נמצא בבוד גסטין, ספא מפורסם. הצבא האמריקאי החריס שם חמישה בתי מלון של חמישה כוכבים והעמיד אותם לרשות 1400 הפליטים. בזאלצברג עצמה היו 450 פליטים בבית מלון ועוד כ-200 בבתים פרטיים. המחנה הכי גדול היה בבינדרמישל, 2400 פליטים, והיו עוד כ-200 פליטים במחנה ארעי באנס. נוסף לכל אלה היו 150 יהודים חולי שחפת בבית חולים אמריקאי.

בסך הכול האוכלוסייה היהודית באזור האמריקאי גדלה מחמש עשרה אלף ליותר משלשים וארבע אלף. היו עוד שלשת אלפים באזור הבריטי ואלף באזור הצרפתי. פליט אחד ספר לי בזאלצברג שהוא היה אחד מקבוצה של 80 פליטים מפולין הונגריה ורומניה שעשו דרכם דרך אוסטריה עד שהגיעו לאזור הביטי. שם האנגלים עצרו אותם ואסרו ארבעה פליטים. היתר סרבו להמשיך בדרכם בלי הארבעה והפגינו לפני המטה הבריטי. חיילים ירו מעבר לראשם ואסרו עוד ארבעה. בבית הסוהר הבריטי היה קצין SS גבוה ועוד תשעה אסירים יהודים ממשלוח קודם. חקרו אותם על העלייה הבלתי לגלית. האנגלים רצו לדעת איך עברו גבולות, מי הוביל אותנו ואיך יצרו קשר עם המחנת, ועוד. הם לא ספרו להם כלום ובסוף שחררו אותם.

פישר ספר לי שהם קבלו עזרה רבה בעבודה שלהם מהדיוויזיה ה-42 בפיקוד הגנרל הרי קולינס וסגנו, הרב סרן א. ד. שוץ. מחנה הפליטים

"פלסטינה החדשה" שכן בצל הרי האלפים לא הרחק ממזאלצברג. פעם זה היה מחנה ה-SS ועכשיו דגל כחול לבן התנפנף שם ברוח. משם נסענו לבקר כבר של ילדים יהודים גבוה אלפים האוסטריים. הנוף היה נהדר. מחנה הילדים היה פעם וילה של נאצי עשיר. חמישים ילדים ממחנות פליטים שונים מבליים שם שבועיים ואז מתחלפים. אחד הילדים אמר לי שהוא רוצה להיות עיתונאי אז נתתי לו את תעודת העיתונאי שלי הפלסטיני ואמרתי לו שעכשיו הוא יכול להגיע לארץ באופן לגלי כנציג העיתונות.

למחרת איזה מנהל של הצלב האדום ואני לקחנו ג'יפ ונסענו לבקר בברכטסגרטרן לראות את המחבוא של היטלר באלפים. המבנה היה הרוס מהפצצות אוויר. לאורך קיר ארוך אחד שהיה כולו חלון ענק אפשר היה לקבל מבט על האלפים. מישהו עם מגמה למגלומניה יכול היה לפתח אותה שם בקלות. ברצינות גמורה אני בצעתי שם מעשה פרימיטיבי של בוז. בדרך בחזרה עברנו מחנה של שבויי ה-SS מגודר בחוטי תיל והם השתזפו שם בשמש ונהנו מהחיים.

הרפתקה באיטליה

טסתי ל-"X" ממזאלצברג ואמרו לי שאוניה עומדת להפליג מנמל בדרום אירופה תוך שעות ספורות. פגשתי את אותם החברים שראיתי בניו-יורק והם עשו לי קבלת פנים חמה וידידותית מאד. הם נתנו לי תא לינה בשטח תאי הקצינים ואחד הבחורים גם נתן לי מכנסיים פשוטים ללבוש על הסיפון. אבל... היו שיבושים בלוח הזמנים. אמרו שהמופתי ברח מפאריס ואולי הייתה לזה איזו השפעה על הפלגתנו. העברתי את הזמן בביקורים בהכשרות בסביבה וראיתי שמלמדים את הפליטים לדבר עברית ומקצועות שונים. זה היה בילוי נעים אבל לא בדיוק לעניין. חששתי שהעיתון שלי יודיע לי לשוב לארצות הברית לפני שאגשים את נסיעתי. יום אחד הופיע איש הגנה ואמר לי שאוניה יוצאת מנמל קטן באיטליה ביום שלישי הבא.

למזלי הייתה לי ויזה. נאמר לי איך להתקשר לאנשי 'ההגנה' באותו נמל. נסעתי לשם ומצאתי חדר במלון והלכתי ישר לנמל. (כעת, 60 שנה אחרי שסטון כתב את הספר שלו, מותר לגלות שמדובר בעיר סבונה. המתרגם היה אז מלח על האוניה "ווג'ווד" א.מ.) האוניה הייתה 'יאשיהו ווג'ווד', אונית אחות של האחרת שעזבתי ['הגנה']. השם קשור לתומך ציוני מושבע במפלגת הלייבור הבריטי שעוד לפני המלחמה הציע לראשי היישוב בארץ להתעלם מחוקי ההגירה הבריטים ולהעלות יהודים ארצה. 'ההגנה' ו'יאשיהו ווג'ווד' היו אניות אחיות של כ-900 טון שנקנו מהצי הקנדי. לא הצלחתי למצוא את האוניה בנמל, אבל שאלתי את אחד העובדים בצרפתית איפה היא נמצאת

והוא הוביל אותי אליה. קרש עלה בזזית תלולה מהרציף לסיפון ושם ראיתי מלח ממושקף רזה שאני הכרתי אבל הוא לא זכר אותי. חבשתי לראשי כובע ברט מהסוג הבאסקי וזה כנראה הטעה אנשים. כיוון שהוא לא הכיר אותי חשבתי להתבדח קצת אתו וכמו שקורה לא פעם הדבר כמעט ונגמר ברע. הסתובבתי מסביב לאוניה כאילו אני בודק אותו ומלמלתי לעצמי בצרפתית, "אוניה מוזרה, מוזרה מאד". הזקיף נראה מודאג. "איפה הרב חובל?" שאלתי. "מי רוצה לראות אותו?" נשאלתי. (הרב חובל שמע אותי מסיפון יותר גבוה אך לא אמר כלום). הזקיף עצר אותי ושאל אותי לשמי. אמרתי לו ששמי ג'ק פירנדל ואני מהמחלקה השנייה (דומה ל FBI האמריקאי). הזקיף נראה קצת חולה ונבוך.

אנשי 'ההגנה' נתנו לי שלשה שמות של אנשי קשר. אחד היה הרב חובל שפגשתי באמריקה [אריה פרידמן] השני היה פיאטרו שהיה איש 'ההגנה' [בן ירושלמי] והשלישי היה ג'אקומו, פרטיזן לשעבר שעזר ליהודים המון. אמרתי לזקיף שאני רוצה לפגוש את ג'אקומו והוא הוביל אותי לביתו. הברט והצרפתית הגרועה שלי הדאיגו גם את ג'אקומו והוא הוביל אותי בחזרה לאזור הנמל לאחד מבתי המרזח שהיו שם ושם שהו הרבה חברים ומכרים של אותו פרטיזן. בדרך לשם פגשתי עוד מלח אמריקאי והוא שאל אותי למה אני מעוניין באוניה. כיוון שראיתי שכל המשחק הזה משתבש החלטתי להראות לו את תעודת העיתונאי שלי מה-PM. הוא גם היה קורא של העיתון ושמי היה מוכר לו והסביר לג'אקומו שאני ידיד מוכר ולא צרפתי. עליתי לסיפון והתקבלתי בחמימות על ידי כל הצוות וזה היה סוף. (נאמר לי אחר כך שהחברה של ג'אקומו היו עלולים לתחקר אותי בצורה לא הכי עדינה.)

יצא לי להכיר את ג'אקומו היטב במשך הזמן. הוא היה יורד-ים בעבר וכמו הרבה מהם הוא קרא הרבה והייתה לו ספריה גדולה. קונרד וג'ק לונדון היו הסופרים הכי אהובים עליו ונתתי לו עותק של "מובי דיק" לפני שעזבתי את העיר. הייתה לי הרפתקה מעניינת באותה עיר. שני מלווי שם היו: אישה צעירה עדינה ורזה ושחומה [עדה סרני] שהייתה האלמנה של יהודי איטלקי מוכשר שעלה לארץ בשנות העשרים ונעשה אחד ממנהיגי הציונות. פגשתי אנשים ששמעו אותו נואם והם אמרו שהוא היה מרתק. הוא נתפש והוצא להורג על ידי הנאצים כשהוא צנח מאחורי קווי האויב באיטליה [אנצו סרני]. המלווה השני היה ידוע בכינוי 'פיל' [יהודה ארזי]. הוא היה בחור בגובה בינוני ופנים חזקות וקצת שיבה בשיער. הוא ידע אין ספור שפות אירופאיות. נאמר לי לא לבוא לנמל למחרת אלא להיות בבית של ג'אקומו בשעה שבע בערב.

בבית ג'אקומו מצאתי עוד שניים מחבריו וכן את השליח הראשי שנקרא פיאטרו. ירדנו לנמל לחכות להפלגת האוניה. הפרטיזנים היו מודאגים ממשוהו אך סביב השעה 8:00 האוניה התחילה לצאת את הנמל. אני הייתי

אמור להפליג באותה אוניה אבל חשבו שזה לא יהיה נכון שאעלה על האוניה
בנמל זה כי זה עלול לעורר חשדות. התכנית הייתה שאעלה עם הפליטים
בנקודה מרוחקת מספר קילומטרים מהעיר בנמל/ רציף אחר. בינתיים שני
מלווי ואני יצאנו לטייל וג'אקומו והשליח הלכו לבדם לנקודת המפגש. מטרטנו
הייתה להטעות שוטרים או בלשים שעלולים היו לשים עלינו עין. לקחתי אותם
לראות איזו סמטה מימי הביניים שגיליתי בבוקר אותו יום. שם הסמטה היה
"סמטת השמנת", לשעבר "סמטת היהודים". זה היה גטו העיר באותם
הימים. נסענו מהגטו לעיירה קרובה ושם אכלנו ארוחה טובה בנחת. חזרנו
לבית המלון ולקחתי את כול חפצי ונסענו צפונה לנקודת חוף אפלה ושקטה.
היה שם מפרץ קטן ורציף שיאפשר לאוניה להתקרב ולהתקשר לרציף ושם
היו אמורים להעלות את הפליטים ואותי לאוניה [ווג'וד]. שם חיכו גם ג'אקומו
והשליח של 'ההגנה'.

השעה הייתה אחרי חצות. מאחורינו היו הרי הריביירה. חיכינו בחושך
לבאות. סביב שעה 1:00 ראינו בים שלושה אורת קטנים, אדום ירוק ולבן.
אלה היו אורות האוניה שהתקרבה לאט ובזהירות לחוף. כמה דקות לאחר
מכן ראינו שורה ארוכה של שתיים עשרה אורות כפולים נוסעים על הכביש
לאורך החוף. הנה באה השיירה הראשונה אמר השליח. שתי שיירות היו
אמורות להביא לנו 1200 עולים. השליח אותת לאוניה אך משום מה האוניה
לא התקרבה. בינתיים כל משאית פרקה את מטען אנשיה והסתלקה
במהירות. אף אחד לא דבר, היה רק שקט וחושך סביב. עברה שעה וטרם
הופיעו המשאיות עם הנגלה השנייה וטרם הגיעה האוניה לחוף. משום מה לא
השתוממתי בקשר לאוניה כי היו עליה אוסף מלחים משונה מאד. הכי מוזר
היה זקן אחד עם זקן ששייך לכת Jehovah's Witness. הרב חובל והקצין
הראשון היו מלחים מקצועיים שהיו פעם בתנועה האנרכיסטית. כמו שקורה
עם הרבה יהודים לשני מלחים אלה לא היה שום קשר בכלל ליהדות מלבד
שנולדו יהודים. לא היה להם שום חינוך יהודי וודאי שלא היו דתיים. אך הם
עזבו משפחותיהם ויצאו לדרך על אף הסיכון של שבי ממושך בידי הבריטים.
גישתם הייתה שהבריטים האימפריאליסטים לא התנהגו בסדר עם היהודים,
ואם 'ההגנה' פועלת נגד הבריטים אז הם עוזרים להגנה. הם שלטו על
האוניה והצוות וניהלו אותה באופן מסודר ומקצועי. בכל זאת האוניה לא
הצליחה להיכנס ולהתחבר לרציף בזמן הנקוב.

השליח היה מעוצבן וקילל כהוגן בכל השפות שהיו שגורות בפיו וגם
ג'אקומו היה מודאג מהמצב. לאורך החוף היו הרבה סירות דייג קטנות
שהשתמשו בפנסים גדולים לדייג לילה. הדייגים עלולים היו להרגיש שמשוהו
מתרחש שלא כרגיל ולהתקשר לשלטונות. לבסוף סביב השעה 3:00 בבוקר
האוניה הצליחה להתקשר לרציף ולהוריד קרשים מהסיפון לרציף. באותו רגע
שהעולים התחילו לעלות לאוניה הופיעו שישה שוטרים איטלקים וקראו,
"תראו חבריה יש כאן קבוצת יהודים."

(המתרגם, אריה מלכין, מוסיף כאן הערות שלו על מה שקרה באותו הלילה: "אני הייתי ההגאי של האוניה 'ווג'ווד והייתי ליד ההגה כל אותו הלילה. הים היה בשפל ועומק המים לא הספיק לעומק הפרופלורים של האוניה. על עבודת החיבור לרציף פיקד פיילוט של נמל סבונה שהיה ידיד ההגנה ולא הרב חובל, בגלל קושי המשימה. אם לבסוף הצלחנו להתחבר מבלי לגרום נזק לאוניה מגיע לאותו פיילוט צל"ש ולא נזיפה, ולרב החובל – טוב שהייתה לו סבלנות ונתן לעסק להתנהל 'לאט אבל בטוח'. " א.מ.)

השוטרים באו אלינו והיינו די מודאגים שיתפסו את האוניה וכל העבודה וכל הכסף שהושקע במבצע הזה ירד לטמיון כמו במקרה של ה"פדה". ה"פדה" נתפסה בתנאים דומים לא מזמן בנמל La Spezia ורק אחרי שביתת רעב ומספר שבועות של משא ומתן בין מנהיגי היהודים בפלסטונה הממשלה האיטלקית והצי הבריטי השיגו את שחרור האוניה. אני חששתי במיוחד שהפליטים ירוצו לעלות לאוניה ושהשוטרים יירו עליהם. לכן נגשתי לשוטר המוביל ובעזרת המתורגמנית שלי הצגתי לו תעודת העיתונאי שלי ושאלתי אותו את שמו ודרגתו. הוא השיב לי בשאלה לשם מה אני רוצה זאת. "אני עיתונאי אמריקאי שבא לסקור הפלגת אוניה זו ואני אודיע לעיתון שלי בדיוק מה אתה ואנשיך יעשו כאן הלילה." התחלתי באותו זמן לחלק לשוטרים סיגריות ורוב השוטרים נראו מפויסים.

בינתיים הרבה מהבנות התחילו כבר לעלות לאוניה. השוטר סרב לתת לי את שמו אז ניסיתי בדרך אחרת. "למה לא לתת לאנשים האלה לצאת? בלאו הכי הם יצליחו בסוף כמו אנשי אניית "פדה". זה רק עושה שם רע לאיטליה בעיתונות האמריקאית. תן לבריטים לטפל בזה, למה אתם?" "אני לא יכול להחליט על דבר חשוב כל כך", אמר השוטר. "אני אקח אותך למטה והם יחליטו מה לעשות." בינתיים ג'אקומו התרחק קצת מאתנו וכשהוא ראה שהשוטר ואני התחלנו לנסוע המתורגמנית שלי ו"פיל" באו אתנו. חפציי נשארו על החוף והחלוצים המשיכו לעלות לאוניה בזמן שיתר השוטרים עמדו שם בחוסר אונים. ג'אקומו ואיש המחותרת נסעו בעקבותינו לראות איך העניין ייגמר והאם נצליח לשחרר את האוניה.

השחר החל לעלות כשהגענו לעיירה. המטה היה במין ארמון עם חצר פנימית גדולה. השוטר שוחח עם מפקדו והם המתינו לבוא המפקד של התחנה שהופיע בדיוק בשעה 6:00. המפקד היה איש גדול ובעל גוף. הוא שמע מה שהיה לי להגיד בנימוס, הרים שפופרת הטלפון ודבר עם מישהו בצד השני בקצב מהיר. 'פיל' הרכין ראשו אלי ובלחש אמר, "הוא דו-פרצופי אחד. הוא מספר למטה האנגלי בג'נובה שהוא תפס אוניה יהודית בלתי-גלית שעמדה להפליג מאיטליה." "תגיד לו שאני רוצה את שמו ואני מתקשר לעיתון שלי בניו יורק ומספר מה שהוא עושה", אמרתי. לקחתי את שפופרת הטלפון אבל השוטר לא הרשה לי לטלפן עד אחרי ברור עם מפקד המחוז שהיה

בדרך אלינו. רציתי לחזור לחוף ולהפליג עם האוניה אז אמרתי שאני צריך להחליף את הסוללה במכשיר השמיעה שלי ויש לי רזרבי בחפצים שלי. בלי מכשיר שמיעה איני יכול להגן על עצמי או להסביר את עצמי. הם חשבו שאנסה להתחמק מהם אז 'פיל' הציע שהוא ילך והוא בקש אישור מעבר כדי ששוטרים לא יעקבו אותו. זה ניתן לו והוא יצא לדרך.

'פיל' יצא לחצר המטה וראה שם איש מחתרת עם ג'יפ. הלז ספר לו שהוא ניסה לחזור לאוניה אבל מנעו ממנו לעשות כך. 'פיל' נכנס לג'יפ שלו ובעזרת אישור המעבר הם הצליחו לחזור לחוף. 'פיל' מסר למישהו להעביר הוראה לרב חובל לנתק את הכבלים ולהסתלק מהחוף בכל המהירות, כי המשלוח השני של משאיות כבר הגיע וכל הפליטים הועלו על סיפון האוניה.

'פיל' חזר עם המזוודות שלי אך האוניה עוד עמדה במקומה. בינתיים יצאתי בליווי אנה המתורגמנית לשתות קפה במסעדה קרובה והזמנתי כמה שוטרים לשתות אתי. הם שמרו עלי שלא אנסה לברוח. אנה הסבירה לשוטרים שאני ידיד טוב של הנשיא טרומן ולא כדאי להסתבך אתי כי אז תתהווה תקרית מדינית רצינית מדבר די פעוט. כשחזרנו לתחנת המשטרה חיכה לי כבר מפקד המחוז. בו בזמן שאני ומפקד המחוז שוחחנו על דא ועל הא הגיע הבשורה שהאוניה ברחה והייתה כבר בלב ים. "זה נורא" אמרתי, "הייתי אמור להיות על אוניה זו והפסדתי את הנסיעה. באתי מאמריקה בשביל לנסוע על אוניה זו ואני דורש ספינה שתיקח אותי אליה בים". הטלפון שוב צלצל אבל במקום לקבל את השגרירות האמריקאית כפי שבקשתי זה היה המטה הבריטי. אמרתי להם שאין לי כל עניין לדבר אתם. לאיטלקים אמרתי שאין לי שום התנגדות לשתף פעולה עם האיטלקים אבל בשום פנים ואופן לא אשתף פעולה עם האנגלים שחושבים שהם בעלי הבית באיטליה. אחרי זה אמרתי להם שאני יוצא מהמשטרה ואם הם רוצים לעצור אותי ולהאשים אותי במשהו אז זכותם לעשות כך. יצאתי מהמשטרה ושכרתי אוטו ונסעתי עם הנהג בדרך עקיפין עד שהייתי בטוח שלא עוקבים אחרי עד שהגעתי למשרדי 'ההגנה'.

הייתי די מיואש. הייתי כאן בדירה של 'ההגנה' וטרם הצלחתי לעלות על אוניה המפליגה ארצה. לא נראה היה שאצליח בכך. התחבבתי על ראש 'ההגנה' הישראלי באיטליה. הוא היה אדם שהופקד על עבודת המחתרת והסיפורים על מעשיו כשיסופרו יהיו יותר מפליאים מכל דבר שאלכסנדר דומאס כתב. מתחילת עליית היטלר בגרמניה הוא עבד באירופה תחת אין-ספור של שמות בדויים. אני אקרא לו ג'ייק. הוא הגיע לאירופה כשעוד נמשכה המלחמה והיה פעיל גם בשטח הצבאי וגם בעבודת ההצלה. הוא היה אמיץ ובעל העזה ובעל מרץ בלתי-נלאה. הוא ריכז צוות אנשים שהיו מסורים לו ללא גבול והיו מוכנים לכל מאמץ. אהבת הרפתקה ודאגה עמוקה לסבל הזולת היו הכוח המניע שלו. ג'ייק רצה שאשאר אתו עוד קצת אבל חשבת

שאם אני לא אעלה על אוניה אחרי כל החדשים של ניסיון לעשות זאת אצטרך לחזור הביתה ולהודיע שנכשלת. בקשתי בכל זאת לצאת עם האוניה הבאה בתור. נתנו לי אוטו והסיעו אותי העירה ושם עליתי על רכבת למרסייל.

(המתרגם מוסיף מספר פרטים בקשר למפקדי 'הווג'וד' למען השלמת התמונה: הפיקוד על האוניה מטעם ארגון 'ההגנה' היה בידי ברצ'יק, פלי"מניק ותיק מקבוץ רמת השופט. רב החובל היה אמריקאי, ג'ק, או ג'רי ליכטמן, ימאי ותיק שבזמנו גם היה שומר הראש של ליאון טרוצקי. הקצין הראשון היה פרנז פליגלר, גם כן ימאי אמריקאי ותיק וחבר טוב של ג'רי. הם הפליגו הרבה ביחד ושניהם היו חברי ה-WWW, הארגון האנרכיסטי העולמי. שניהם היו ידידים של יואל רור מקבוץ כפר מנחם וגויסו למשימה זו על ידו.)

מעבר בים התיכון

הגעתי בערב למרסייל ולאחר שהתמקמתי בבית מלון הלכתי ישר לנמל הקטן הקרוב ששם נמצאה אניית האחות של הווג'וד. עליתי לסיפון החשוך אבל מצאתי את חצי הצוות יושב בחדר האוכל. הם קבלו אותי בשמחה רבה ואמרו לי איזה בר מזל אני. הכול הסתדר והם אמורים להפליג למחרת בבוקר. חזרתי לבית המלון אבל לא יכולתי לישון. דאגתי ששוב תהיה איזו תקלה או דחייה. קמתי ושלמתי בעד הלילה ולקחתי את חפצי לאוניה. הצעירים עוד השתעשעו אבל אני קבלתי את התא הקודם שלי והלכתי לישון. קמתי מוקדם וזה היה בוקר אפור. דוברה אחת הטעינה דלק לתאי הקיבול ואחרת באה והטעינה מים. עמדנו דוממים ועדיין חוששים שמסיבה כלשהי תהיה דחייה. רב החובל היה במצב רוח קודר והקצין הראשון בכלל לא היה בנמצא. שני אנשי צוות נשלחו לחפש אותו. לאלה נאמר שיגיעו עם או בלי הקצין לנמל הקטן שמשם נעלה את הפליטים ונפליג. הגיעה גם משאית עם לחם ועוד אחת הביאה חגורות הצלה.

סביב צהריים נשמעה צפירה חזקה מארובת האוניה החבלים הותרו ונותקנו מהחוף והתחלנו להתנדנד בקצב הגלים. הפיילוט הוציא אותנו מהנמל. הורדנו אותו ויצאנו לגלי הים הגבוהים. האוניה קפצה בחוזק והרבה מהמלחים איבדו את ארוחת הצהריים שלהם וקבלו צבע ירוק משונה. אני תחילה נהייתי מכל המראה אבל אחרי זמן מה גם לי הייתה הרגשה משונה בבטן והחלטתי לרדת לתא ולנסות לישון. האמת היא שאני וחצי הצוות היו חולים ולא עזר כלום. זו הייתה הפעם הראשונה והאחרונה שהייתה לי מחלת ים. שעות ספורות אחרי זה קמתי ויצאתי לסיפון. ירד גשם ורוח חזקה נשבה מצפון. היינו אמורים להישאר בערך באותו אזור ולהעלות את הנוסעים מחר בבוקר.

כמעט כל הצוות היו יהודים ורובם אף נולדו בארצות הברית. צעיר אחד מאריזונה היה דור שלישי באמריקה אבל אחרים נולדו בארצות מזרח אירופה משם בורחים הנוסעים שנעלה. אחד היה פליט שהצליח לצאת מגרמניה לפני שהשער נסגר. הרבה באו מניו יורק אבל היו גם אחרים משיקגו לוס אנג'לס בלטימור וושינגטון בוסטון ג'רסי סיטי וניו-הייבן היה גם יהודי קנדי מטורונטו. רק מהנדס המכונות הראשי לא היה יהודי. הרבה מחברי הצוות שרתו בצבא או בצי או בצי הסוחר בעת המלחמה. רובם היו ציונים והרבה מהם התכוונו להשתקע בפלסטינה. אחרים היו סתם מלחים שבמקרה היו גם יהודים אבל לא היה להם קשר מיוחד לארץ. להם זה היה יותר עניין של הרפתקה אבל כולם היו בדעה שדפקו את יהודי אירופה ומגיע להם יותר טוב. בדרך זו הם היו מוכנים לעזור. רב החובל היה ממזרח אירופה והוא בילה רוב חייו בצי הסוחר של אנגליה אמריקה או סקנדינאביה. הוא נמשך אל הים אבל לא היה לו הסבר למה. הוא היה קצין ראשון בשתי אניות אמריקאיות שהובילו מצרכי מלחמה למורמנסק עבור הסובייטים. אוניה שלו גם הוטבעה על ידי טורפדו בים הצפוני.

הקצין הראשון היה בחור מהברונקס (ניו יורק) שברח מהבית בגיל 16 וירד לים. הוא שרת בצי הסוחר של ארצות הברית בתקופת המלחמה על "ליברטי שיפ" שניזוק וכמעט טבע. הקצין השני שאני אקרא לו בשם "טום" היה בן חנווני שהיה ממוצא אוסטרי. גם הוא שרת בצי הסוחר ועלה מדרגת מלח פשוט לקצין שלישי. הוא השתתף בפלישה לנורמנדיה. "טום" הקצין השני היה אחד הבחורים הכי מעניינים בצוות. אני קראתי לו "למד-וויניק". לפי המסורת היידישית, אלוהים לא משמיד את העולם על אף כל הרוע בו בגלל 36 נפשות טהורות. אף אחד אינו יודע מי הם והם נראים ככל בני האדם. הם יכולים להיות יהודים ולא יהודים ומכל הצבעים. אחד מפשוטי העם יכול להיות "למד-וויניק".

בנסיעות שלי פגשתי מספר אנשים שנעים לי לחשוב שהם שייכים לסוגיה זו של "למד-וויניקים". אחד כזה היה הרב סרן הקטן במחנה בפירט בקרבת נירנברג. גם שני היהודים הצ'כים באנטון והאישה הזקנה הסלובקית שנתנה לנו מים בדרך לגבול אוסטריה. גם ג'אקומו ועוד כמה אנשי 'ההגנה' כולם נראו לי כמתאימים להגדרה זו של "למד-וויניק". טום גם היה אחד כזה. טום היה מלח בעל ניסיון וכל הצוות נשמע לו בלי עוררין. הוא נראה היה כילד אבל בעבודה שלו הוא היה מבוגר ורציני. המהנדס הראשי היה סקנדינאבי. הוא היה בצרפת כשהארץ נכבשה על ידי הגרמנים והוא ברח משם עם אוניה מלאה בצרפתים ואנגלים שהגיעו לבריטניה. אחר כך הוא חי בדנמרק בעת הכיבוש ועבד כמכונאי. ב 1944 הוא ברח מדנמרק בסירת דייג קטנה ולקח עמו מספר פליטים יהודים דניים. הוא התכוון להשתקע בארץ עם אשתו ומשפחתו ובינתיים למד עברית.

אחד מאנשי הצוות היה טייס B-29 בעת המלחמה והקנדי שרת בצי הקנדי בתקופת המלחמה. מלח אחר שרת באוגדת האוויר האמריקאי בצפון אפריקה ואיטליה ומכונאי אחד היה בצי האמריקאי ששרת בים האטלנטי והוא עזב עסק מצליח כדי להשתתף במבצע הנוכחי. טבח המשנה היה באגף האוויר של צבא ארה"ב וטכנאי הרדיו היה בצי ארה"ב באותו תפקיד. מכונאי אחר שרת באגף הרפואה ואחר באוגדה משוריית בחזית האירופית של צבא ארה"ב. הפליט הגרמני ביניהם הגיע לארה"ב ב-1936 והתנדב לצבא ושרת בחיל רגלים ואחר כך ביחידת ה-"Rangers" והשתתף בפלישה לחוף אנציו באיטליה [פוקסי-צבי מונש, חלל פלי"ם]. הוא סיפר שפעם חייל אמריקאי שאל אותו אם הוא היה יהודי. הוא ענה כן. אז שאל הלאה מה יהודי עושה בחיל ה-Rangers? היהודי הוציא אקדחו ורצה לירות בו אבל חבריו עצרו בעדו והמפקד שלו התקרב לחייל והחטיף לו סנוקרת על השאלה המבישה הזו.

למחרת בבוקר הגיע הפיילוט להכניס אותנו לנמל. נרתמנו לרציף בלי כל סיבוך ובנמל שרר שקט. באוניה שלנו התקינו בכל מקום אפשרי דרגשים צרים שנבנו גם לגובה כך שיכולנו להלין ולשכן יותר מאלף ומאתיים איש בנוסף לצוות של כ-25. במחסן אחד היה לנו אוסף גדול של אוכל משומר אבקת ביצים ומזון אחר בנוסף ללחם שקבלנו ביום הקודם. היה לנו גם קמח לאפיית לחם בדרך. במטבח היו לנו סירים ענקיים לבישול מרק שהיה אמור להיות האוכל הכי שכיח בזמן הנסיעה.

סביב השעה 8:00 הופיעו המשאיות עם הפליטים. כל אולמות השינה היו ממוספרים וכן כל הדרגשים בהם. כל עולה קבל מספר ברגע שירד מהמשאית והסתדרו בשורות לעלייה לאוניה. כל אנשי הצוות גויסו להדריך את העולים למקומות ואז התחילו לעלות. הכול התנהל בסדר מופתי ונתנו לקבוצת פרטיזנים להיות הקבוצה המובילה. היו שם הרבה שוטרים בנמל שעזרו לפקח על הסדר ואנחנו האכלנו אותם והשקינו אותם בין טוב וככל ששתו גם נעשו עוד יותר נחמדים. העלייה התנהלה בסדר ובשקט ובאולמות בבטן האוניה המבוגרים נחו והצעירים קשקשו ובילו בשיחת רעים. העולים האלה נסעו במשאיות כל הלילה כדי להגיע לנמל וחלקם נראו מאד עייפים. הסיבוך היחידי היה שזה היה יום השבת ובין הדתיים התעוררה השאלה עם מותר לנסוע ולעשות כל מה שהיו צריכים לעשות בערב השבת וביום השבת. רובם החליטו שמצוות העלייה לארץ הקדושה עולה על כל יתר האיסורים. אבל שני חברי אגודת ישראל נשארו ולא באו עם יתר הדתיים.

ככל שעלו יותר פליטים לאוניה כן נעשה האווירה יותר שמחה וחגיגית. הילדים טיילו וחקרו כל פינה. המבוגרים טיילו להנאתם לאורך הסיפון ובמטבח קבוצת צעירים התנדבה להכנת האוכל. הלבוש של כולם היה אוסף סמרטוטים סגוני. האחרון לעלות לסיפון היה בלגי אחד, והוא היה

הנוסע ה-1015. אני עמדתי כל הזמן ליד דופן הסיפון ועזרתי לכולם לעלות. הגיעה העת להיפרד מהחוף ומצרפת ומאנשי 'ההגנה' שעמדו על החוף. כל העולים ירדו לבטן האוניה וסירת הפיילוט התקרבה והובילה אותנו מחוץ לנמל. יצאנו את הנמל ונטשנו את הפיילוט ואחרי שהתרחקנו מספר מיילים מהחוף הרב חובל שרק והודיע שמותר לעולים לעלות לסיפון. הם עלו והסתכלו על הים הגדול הזה שבצד השני שלו הוא נושק לחופי ארץ ישראל.

בין הנוסעים היו גם חמישה גויים. ארבעה רצו לעלות מטעמי דת ואחד מסיבה אידיאליסטית. שני שלישי מהעולים היו גברים ששרדו את המחנות ואת החיה הנאצית יותר מהנשים. היו מספר זוגות שהתחתנו לאחר ששחררו מהמחנות וכמעט כל היתר היו שרידי משפחות ששרדו את הזוועות. הכי מבוגר היה בן שבעים ושמונה והוא היה רוסי שמשפחתו התגיירה. הוא נסע עם אשתו ובנו וכלתו הפולנייה הנוצרייה. הבן דיבר גם יידיש וגם עברית והיה חסיד. הוא אמר שהיו לו עוד שני אחים שרצו להתיישב בארץ אך בינתיים למדו בסמינר דתי שהתחיל לפעול בפרנקפורט. אחד מהם רצה להיות רב והשני שוחט. הנוסעת הלא יהודיה האחרונה הייתה אישה בת עשרים וארבע מגרנובל. אביה היה חקלאי ובמשך המלחמה היא הייתה חברת תנועת ההתנגדות הצרפתית. בתקופה זו היא פגשה מספר יהודים ומצאה עניין בציונות. כששאלתי אותה למה היא נוסעת לפלסטין היא ענתה ששם היא תוכל לחיות חיים סוציאליסטים ממש בקבוץ.

פגשתי ילדה בת שתים עשרה חמודה ושחורה מפולין ושמה יהודית גרינברג. היא הייתה פקחית עם לשון חריפה ועם שכל רב ואהבה לכתוב שירה. אחרי שהוריה מצאו את מותם בטרבלינקה היא ודודתה ברחו מהגטו והדודה נתנה לה שם פולני והכניס אותה לבית יתומים בתור ילדה נוצרייה. גם לדודה היו ניירות מפוברקים ועבדה בבית חרושת בגרמניה עד סוף המלחמה. אז חזרה לבית היתומים ולקחה את הבת אתה. האישה אמרה לי שהילדה עברה חמישה גבולות כדי להגיע לאוניה. בעלה של האישה גם נוכח. הוא שרת בצבא הפולני, הוא היה שבוי של הרוסים וכשהשתחרר שוב נלחם בצבא הפולני. היו יהודים משש עשרה ארצות שונות וביניהם אחד שנראה די מסכן וגלמוד ממצרים. הוא דיבר רק ערבית וקצת צרפתית. הוא היה פועל שחור באיטליה כשהגרמנים נכנסו לשם ונשלח למחנה כיוון שהיה לא-ארי. חמש מאות שמונים וחמישה היו יוצאי פולין ועוד מאה ותשע באו מצ'כוסלובקיה רובם מסלובאקיה או מקרפאטו-רוסיה. היו גם שמונים וארבעה צעירים מהולנד רובם צאצאי משפחות שהגיעו לשם מספרד במאה השש עשרה. הם אמרו שהם לא בורחים מהולנד כי הם אוהבים את הולנד, אבל אוהבים עוד יותר את ארץ ישראל. הם היו חלוצים ולא ידעו יידיש. אנגלית הייתה שפתם השנייה.

צעירה אחת מקבוצת ההולנדים אמרה לי בפשטות, "לא הרגשתי כיודיה לפני המלחמה אבל כעת אחרי שהרגו ששה מיליונים יהודים אני החלטתי שאהיה יהודיה ואעלה לארץ ישראל. הייתה עוד בת הולנדית שבאה להולנד מוינה והתכוונה ללמוד כימיה. כל תקופת הכיבוש הנאצי היא הייתה מוסתרת בביתו של שר החקלאות ההולנדי הנוכחי. הוא היה פעיל מחתרת והסתיר מספר יהודים. למיטב ידיעתה לא נשאר לה אף קרוב משפחה מלבד דוד אחד שעלה לפלסטינה לפני שנים רבות. היו גם חמישים ותשעה יהודים מהונגריה וחמישים ואחד מרומניה וחמישים וארבעה מגרמניה. כמו כן עשרים וארבעה מליטא עשרים מצרפת ושנים עשר מבלגיה ואחד עשר מאוסטריה. גם היו שלשה רוסים ושלשה לטבים שני שווייצים שני טורקים שני יוונים והמצרי. אחד הלטבים התיישב בארץ והיה בלטיה לרגל ביקור משפחתי כשהמלחמה פרצה.

האוניה נשמעה כמו בבל צפה. דברו שם המון שפות אבל יידיש הייתה השפה בה שלטו הרוב על אף שדברו אותה כל אחד בניב שלו. שני הטורקים לעומת זאת לא ידעו יידיש ודברו לאדינו שזה ערוב של ספרדית ועברית במקביל ליידיש שהיא ערוב של גרמנית ועברית. היוונים המסכנים לא ידעו יידיש ולא לאדינו ורק ידעו יוונית וקצת צרפתית. הבעל היווני היה האדם הכי גבוה באוניה וכשאלתי אותו למקצועו הוא אמר שהיה אופה קונדיטוריה. מכל האנשים על האוניה רק למאה שלשים ושמונה לא היתה השתייכות מפלגתית. כל היתר השתייכו לשבע עשרה מפלגות ציוניות שונות. היו שם אנשי אגודת ישראל והפועל המזרחי השומר הצעיר ורביזיוניסטים והבונים ועוד ועוד. חמש מאות ששים ושמונה מהצעירים התכוונו להשתקע בקבוץ. כל אלה היו סוציאליסטים במידה זו או אחרת.

יותר מ-300 פליטים שרתו בצבאות של הצבא האדום הצבא הפולני הצבא הצ'כי או עם הפרטיזנים. הכי צעיר מאלה היה הירש ארבע בן השלש עשרה מוורשה. הוא היה צעיר מאד חמוד וניתן לו להסתובב על גשר האוניה והיה מין חיית מחמד של הצוות. היו עוד שני צעירים מאד זריזים טפסו ותחקרו כל פינה באוניה. שני האחרים קינאו בהירש כי היה לו אקדח והוא נלחם עם הפרטיזנים הפולנים. האבא של הירש היה אדם עשיר והיה יכול לקנות את בטחון משפחתו בכסף. הוא ואחותו הקטנה והאב והאם גרו אצל איכר פולני מ-1939 עד 1942. באותה שנה הגרמנים התקיפו את הבית ולקחו את ההורים והוא לא ראה אותם יותר. הירש ואחותו בת הארבע נשארו אצל האיכר עד שיום אחד הירש ראה ששוטרים באים לבית והוא הניח שמישהו בגד בו. הוא לקח את אחותו וברח ליער. הגרמנים ראו אותם וירו בהם. האחות נפגעה ומתה אך הירש הצליח להתחמק.

הוא ברח ונע רק בלילות עד שהגיע לגטו בעיר אחרת. שם הגרמנים העמיסו אותו ועוד כשלושים אנשים ושלחו אותם בעגלה למחנה מוות. בדרך

אחד הגברים העיף אותו מעבר לצד העגלה לתוך תעלה ליד הדרך והאיש קפץ בעצמו מהעגלה. הם הסתובבו בשדות וביערות שתיים עשרה יום ואז יחידה של חיילים גרמנים גילתה אותם וירתה עליהם. האיש נהרג אך הירש הצליח גם אז להתחמק. איכשהו הוא נתקל בקבוצת פרטיזנים פולנים שהתייחסו אליו יפה והם נתנו לו שם פולני והשאירו אותו אצל איכר עשיר. הוא נשאר עם האיכר שמונה חדשים עד שזה החל חושד בו שהוא יהודי. הוא ברח ושוב נתקל בקבוצת פרטיזנים. בקרב שהתפתח בינם לבין הגרמנים הירש נפצע בראש ושהתעורר מצא עצמו עם ראש חבוש במקום ההסתר של הפרטיזנים. הוא נשאר אתם עד שהאזור שוחרר בידי הצבא האדום. הפרטיזנים היו פולנים אך המפקד שלהם והרופא היו רוסים ורק הם ידעו שהירש הוא יהודי. המפקד הכניס את הירש לבית יתומים יהודי שנוהל על ידי אגודת ישראל. משם עשה דרכו עם מספר מהם עד למחנה הפליטים ולאוניה.

היו מספר אנשי צבא בין הפליטים שעברו כברת דרך קשה ומעניינת עד שהגיעו הלום. בחיים האזרחיים הם היו חייטים וחנוונים ומסגרים ונגרים אך בתקופת המלחמה נעשו אנשי צבא. דברתי עם אחד מפינסק שהיה מסגר בחייו הקודמים. הוא התגייס לצבא האדום ונשלח לבית ספר למפקדי טנקים. בדרגת סרן הוא השתתף בהגנת לנינגרד ואחר כך בשחרור וורשה. נגר מפינסק היה למפקד פרטיזנים וקבל את סטאלין בתום המלחמה. יהודי מלודז היה קצין בצבא הפולני ונתפש ונשבה על ידי הרוסים. עם פלישת הנאצים לרוסיה התנדב לצבא הרוסי ואחר כך לצבא הפולני. בתום המלחמה ובטרם השתחרר הוא ברח מעבר לגבול פולין והצטרף לזרם העלייה לארץ. הוא אמר שכבר לא היו לו שום קרובי משפחה בפולין והפולנים הם אנטישמים מלידה ואין לו יותר מה לעשות שם. אחד הפליטים ספר ספור מעניין במיוחד. הוא היה עובד דפוס במקצוע. יום אחד באו אליו במחנה עבודה ואמרו לו שלוקחים אותו לתפקיד מיוחד. הביאו אותו למחנה סכסהאוזן שהיה ידוע כמחנה לאסירים פוליטיים ואף פעם לא הופצץ על ידי בנות הברית. שם האכילו אותם יותר טוב מאשר במחנה רגיל והתנאים בכלל היו טובים יותר. תפקידם המיוחד היה להדפיס כסף מזויף של מדינות בנות הברית.

היה אדם אחד באוניה בשם רודי ובחורה שאני אקרא לה רות¹. סיפורם היה אחד הכי מסעירים והכי איומים ששמעתי בכל הנסיעה הזו. זה היה סיפור זוועתי. בזמן ששמעתי את הסיפור הזה עלתה במוחי האמרה הלטינית הידועה "Homo homini lupus". מתרגמים את זה "אדם טורף אדם" אך התרגום המילולי הוא "אדם לאדם זאב". מה שעושה את הסיפור איום עוד יותר הוא שהגיבור, רודי היה בעצמו בעצם זאב. אותו קו של אכזריות ופשע שהיה טבוע באופי שלו הם דווקא התכונות שאפשרו לו לשרוד

¹ י.פ. סטון לא חושף את שמם האמיתי, אך ידוע היום שרודי הוא יעקב קוזלצ'יק (הקש כאן לפרטים עליו), ורות היא יוכבד גלילי, שהתגוררה בקיבוץ שובל ונפטרה ב-2015. [צ.ב.צ.]

את כל הזוועות ולעזור לאחרים לשרוד. לסיפור של רודי ורות יש מרכיב של יופי עם המרכיב של זוועה כי זה סיפור של אומץ בפני פחד והשפלה ובידוד ומוות. אמרתי ששמעתי את הסיפור הזה אך לאמתו הייתי צריך להרכיב אותו טיפין טיפין ולהוציאו ממנו במשך מספר שיחות. לא הוספתי לסיפור שום דבר כי זה כל כך מלודרמטי שאין צורך לנסות לשפר בו משהו וההצצה הזו אל בני אדם החיים בגיהנום הוא האמת הצרובה כולה.

רודי לא היה שמו האמיתי ואינני יודע את שמו ואם הייתי יודע לא הייתי מפרסם אותו בלאו הכי כי הוא אחד הנפשות הפועלות במחתרת באירופה מתחילת עליית הנאצים בהצלת יהודים. רות הייתה רק אחת ממאות שהוא הציל. רות הייתה חלוצה, היא הייתה חברה בתנועת השומר הצעיר, ארגון ציוני-סוציאליסטי שמאלני. היא הייתה כבת עשרים ורודי היה כבן ארבעים וחמש. פגשתי אותו לראשונה על חוף אחת מארצות הים התיכון ונאמר לי על ידי אחרים שהוא פעיל בתנועת ה'בריחה' ושהוא ידוע בכינוי "שמשון הגיבור". הוא היה גדול ממדים ממש 'שור אדם' מין דמות ענקית. היו לו עיניים חומות גדולות וזקן חום קצר. הוא דבר בקול צרוד אך חזק. לא התחבבנו תחילה כי הוא חשש ממני כששמע שאני עיתונאי. לא היה הרבה שהפחיד את רודי, אך כשהוצאתי את המחברת שלי והעיפרון, פניו הביעו חשש ודאגה. הוא ניגש אלי ושאל אותי עם אני אהיה על האוניה עם יתר הפליטים ואני עשיתי את עצמי תמים ואמרתי שאינני יודע כאילו לא עלה בדעתי דבר כזה. התשובה הייתה כנראה לרוחו כי הוא טפח לי על הגב ואמר, "נדבר כשנהיה על האוניה". "אף מילה לפני שנהיה על האוניה" הוא אמר, "אם יהיה כתוב עלי לפני זה, אז..." והוא עשה תנועה של היד שלו חותך את הגרון (שלי).

מכיוון שכמה סיפורים של רודי היו כה מדהימים אני בדקתי אותם ואימתי אותם אצל ידידים במחתרת. אלה היו חברה רציניים והיו יותר מדי עסוקים עצמם בעשייה חשובה בשביל להיות הרואיים. הם אשרו כל מילה שלו. רודי היה יהודי פולני שהתייתם בגיל שמונה. גם כילד היה גדול ומפותח ופי שניים חזק מכל אחד אחר בגילו. הוא הגיע לקובה לפני מלחמת העולם הראשונה וגדל ברחובות הבנה. אחרי המלחמה הבריח רום לארצות הברית ובילה זמן מה בבית סוהר פדראלי ושם הכיר איש חשוב מהעולם התחתון. אחרי שחרורו הוא חזר להברחה אבל כשנגמר ה"Prohibition" זה שם קץ לעיסוק זה והוא נעשה למתאגרף מקצועי ולאחר מכן הופיע בקרקס. הוא היה בסיוור באירופה כאשר פרצה המלחמה. הנאצים תפשו אותו והכניסו אותו בתור יהודי למחנה ריכוז.

גודלו וכוחו משכו תשומת לב הנאצים והם השתמשו בו כבהמת חצר אבל כאן הוא הציע לדלג על כל מיני סיפורים כי היה כאן מספיק חומר לספר נפרד. לבסוף הוא הגיע לאושוויץ הידוע ושמצה וכאן מתחיל העניין עם רות.

פגשתי את רות לראשונה כשהסתובבתי על הסיפון בערב השני של ההפלגה ושוחחתי עם אנשים שפגשתי שם והתבוננתי בשמים גדושים כוכבים. ראיתי בחורה יושבת לבדה והיא נראתה קצת חולה. שאלתי אם אוכל לעזור לה והיא אמרה שהקיבה קצת מציקה לה אבל היא תהיה בסדר. היא לא נראתה שהיא מעוניינת לשוחח אז המשכתי הלאה. למחרת ראיתי אותה שוב והיא נראתה מאוששת. פתחנו בשיחה. היא הייתה יהודיה פולניה ממשפחה מהמעמד הבינוני וכרוב הפליטים איבדה את משפחתה במחנות ובקרמטוריום. גם היא הייתה מסומנת למות אבל היא הצביעה על רודי (היא קראה לו בשם אחר) ואמרה שהוא הציל אותה.

מאז אושוויץ היא לא ראתה אותו ולא חשבה שהוא בחיים אך הגורל המוזר הביא את שניהם לאותה אוניה. רות וודאי הייתה בת יפה בצעירותה אבל התנאים הקשים במחנה הריכוז ומחנה ההשמדה וגם העבודה הקשה שהתנסתה בה בהכשרה השאירו בה את סימניהם. השערות שלה היו שחורות ופרועות ועיניה היו כחולות ויפות עד מאד. היא הייתה בת שיחה מעניינת ושוחחה בחופשיות. היא רצתה להיות חלוצה בארץ וסלדה מגינונים נשיים מיותרים. כמובן היא לבשה מכנסי ג'ינס כמו רוב החלוצים וגם לבשה מעיל עור חם. היא לא השתמשה בצבע לפני או לשפתיים אך גם לא היה לכך צורך כי צבע העור שלה היה נהדר. על אף שלא התגדרה היא הייתה אישה מושכת ומעניינת ותמיד נמצאה במרכז חברות צעירים. גם אני מצאתי עניין בשיחתה ובאישיותה. הדבר הכי מעניין ברות הייתה תמימותה על אף הניסיון האיום של מחנה הריכוז. נשאר בה בכל זאת מין שלימות ושקט פנימית, אולי אפילו ילדותית. אך היא לא הייתה ילדה בהבנתה ובתפיסתה השכלית. הייתה לה גם הבנה לאופי של אנשים ועמדה על טיבם אחרי היכרות קצרה. היא יכלה לבטא את עצמה באופן כל כך חי שרציתי לעודד אותה להתעניין בכתיבה.

ערב אחד כשעמדנו ליד מעקה הסיפון והתבוננו בשבירת הגלים על דופן האוניה ועל שפע כוכבי השמים היא פתחה ואמרה, "לא תוכל לתאר את החיים במחנה ריכוז, זה כאילו הייתי יורדת מכוכב לכת אחר ומנסה להסביר לך איך החיים שם. אפילו עכשיו שנה אחרי השחרור אני מתקשה להאמין כמה מהדברים שקרו לי ולאנשים אחרים. אנשים סביבי הוכו ונתלו ונורו כאילו זה דבר של מה בכך וזה היה יכול לקרות לי למחרת. אלה היו חיינו היומיים ה'שגרתיים!'!" אותו ערב היא תיארה את הרגשתה בלילה לפני שעמדה בפני הוצאה להורג באושוויץ. "הייתי בבונקר, מין חדר מעצר חצי בתוך האדמה וחציו מעל ובו חלון אחד קטן. עמדתי כל הלילה על ארגז והסתכלתי בכוכבים. בחוץ מסביב למדורות חיכו צוענים לעגלות שיובילו אותם לתאי הגזים ולקרמטוריום. הם היו אנשים כל כך יפים עם עיניהם השחורים ועורם השחום ומבטם החופשי כמו חיות בר. הם היו ידידותיים מאד ליהודים

כי גורלנו היה משותף והם היו אמיצים מאד. אני בכיתי בשבילם ולא בשביל עצמי כי לא יכולתי לעכל עדיין את הסוף שלי."

"גיששתי את ידי ואמרתי 'זאת ידי' וגיששתי את פניי ואמרתי 'אלה פניי' וגיששתי את ראשי ואמרתי 'הנה ראשי' ומחר כל זה לא יהיה עוד כי מיהו רוצה שאני אמות". אבל רות לא מתה למחרת בגלל המקום המיוחד שרודי הגיע אליו במחנה. עלייתו של רודי היהודי החלה עם 120 צליפות שוט שהוא קבל ביום הראשון שנכנס לאושוויץ. תפשו את רודי בקרבת גבול וחשדו בו שהוא מכין או הכין איזה ארגון מחתרתי יהודי שמטרתו להציל יהודים. הוא הכחיש זאת והצליפות היו כדי לרכך אותו לדבר. בדרך כלל חמישים צליפות כאלה היו מספיקות להרוג אדם נורמאלי ורודי אמנם התעלף אך לא מת.

"לא רציתי לתת למנוולים את התענוג לשמוע יהודי בוכה אז נשכתי את לשוני עד שהתעלפתי" סיפר רודי. "זה לקח לי מספר שבועות להתרפא מההצלפות האלה אבל לא ספרתי להם מאומה. הייתה תוצאה משונה מהמקרה הזה כי מפקד המחנה התרשם מהעמידה שלי במבחן הקשה הזה וחיבב אותי. המפקד הזה היה גבוה מאד ורזה מאד והוא אהב אכזריות. שמעתי שהוא עדיין בחיים בגרמניה ורצה שאעיד לטובתו בפני בית המשפט לחקירת פשעי הנאצים," סיפר רודי. המפקד עשה מרודי kapo ואחרי זמן מה kapo ראשי של חלק גדול ממחנה אושוויץ. המילה kapo זה קיצור של שתי מילים גרמניות והפירוש הוא משטרת מחנה הריכוז. ליהודים היו קפואים יהודים ולפולנים קפואים פולנים ואלה וגם אלה עשו את כל העבודה המלוכלכת בשביל הגרמנים. הם הכו את יתר תושבי המחנה והלשינו עליהם וכן הלאה.

אחדים מהם השתמשו במעמדם כדי לעזור לבני עמם ואחרים היו ממש גיבורים ועזרו לאנשי המחתרת היהודית לעזור לשבויים לברוח ורודי היה אחד כזה. בתור קפו ראשי היו אמצעים שונים לרשותו אם היה לו האומץ להשתמש בהם כי אם היה נתפש אז סופו היה מוות בטוח. היה למשל מחסן בו הוחזק כל הזהב וחפצים יקרי ערך האחרים שנאספו במחנה מהאסירים. למחסן זה לא הייתה גישה לאנשי ה-SS ורק יהודים שמרו על המחסן. כל כמה חודשים השומרים נשלחו לקרמטוריום ושומרים חדשים תפשו את מקומם. אם יהודי נתפש עם זהב או חפצים מאותו מחסן זה היה סופו. רודי הסתכן ופיתח מין שוק שחור באושוויץ שעסק בכל דבר כולל בני אדם. הוא שיחד שומרי המחנה עם סיגריות וברנדי ובשר וכל מיני דברים ובדרך זו יכול היה לפתח קשרים בין מחנות שונים כדי לעזור לעבודת הבריחה. היה עוד מקור הכנסה, לפעמים יהודים הצליחו לשמור על גופם חפצי ערך עד הגיעם לקרמטוריום. שם היו מוסרים את החפצים לאלה שהוציאו את הגופות ואמרו להם לתת לרודי. אלה בדרך כלל עשו זאת מתוך פחד שאם נתפשו עם החפצים גם הם היו מוצאים למוות.

ככל שרודי נעשה יותר בטוח בעצמו הוא העיז יותר וגם לבסוף הצליח לרכוש השפעה גם על מפקד המחנה. רודי סיפר, "היה צורף במחנה אז הבאתי לו שני יהלומים מהמחסן וגם זהב ואמרתי לו להכין לי טבעת. הבאתי את הטבעת למפקד ועמדתי דום ואמרתי לו: 'הר אוברקומנדנט מצאתי זאת.' הוא שאל אותי למה אני מביא לו, ולא מנהל האזור שלי. אמרתי לו שחשבת שאולי הוא היה רוצה את הדבר הזה. הוא תפש אותי והסתכל בי בעיניים אבל בסופו של דבר הוא לקח את הטבעת. הוא ידע מהמקרה של מאה ועשרים ההצלפות שאני יודע לשתוק. מאז התפתחו היחסים בינינו." "הוא אהב נשים ושמעתי שהיו לו אחדות בגרמניה. הוא היה זקוק לכסף ודאגתי לזה שיהיה לו מספיק. כל שבוע הייתי גונב מהמחסן איזה תכשיט כדי שיוכל לתת לאחת הנשים או קצת זהב. הוא נעשה תלוי בי ואם הוא היה זקוק לטובה אז בדרך כלל יכולתי לעזור לו. כל זה גם עזר לנו לעשות אי אלה פעולות שעזרו למחנת שלנו. זה לא היה הרבה אבל זה היה מה שהו."

הוא הציל את רות. רות נתפשה בווינה אחרי שהצליחה לצאת את ווארשה עם ניירות מזויפים. ידיד שלה בקש ממנה לקחת איזה שדר ולמסור אותו לאדם מסוים שם. היא חשבה שהיה לזה קשר למחנת אך לא שאלה שאלות כי מה שיודעים פחות יש פחות לספר תחת עינויים. האשימו אותה שהיא קומוניסטית וגזרו דינה למוות ושלחו אותה לאושוויץ. רות דיברה מהר ולא מסרה יותר מדי פרטים אבל כנראה שהחקירה שלה בווינה לא הייתה נעימה כלל וכלל. רות סיפרה, "הגעתי לאושוויץ והכניסו אותי למבנה עם עוד 200 בחורות. כל היתר היו פולניות וחלקם לא היו כלל ידידותיים כלפי. הם שמו אותי ללעג והקשו עלי בכל דרך אפשרי ואני החלטתי שאשמור על כבודי ואמות בכבוד. אחת אמרה, "אם את יהודיה אין לך מה לדאוג, רודי וודאי יעזור לך". לא ידעתי מי זה רודי אבל כשראיתי אותו למחרת התרשמתי רע ממנו. הוא באמת אמר שינסה לעזור לי אבל חשבת שזה סתם דיבורים. הכנתי עצמי למוות ולא רציתי להיאחז בתקוות שאו."

"רודי חזר למחרת עם שמלה יפה ולבשתי אותה ואף הרגשתי טוב. לא ידעתי שהוא הפשיט גוויה כדי לתת לי אותה ולא ידעתי שכל נשימה קטנה היא על חשבון אחר." רודי הפסיק והמשיך במקומה. "בפעם הראשונה שראיתי אותה היא הייתה עקשנית ולא ידידותית. אבל אני התאהבתי בה ממבט ראשון כאילו היא הייתה הבת שלי. היא הייתה פשוט מתוקה ולא יכולתי לסבול את המחשבה שהיא תמות. הייתי חייב להציל אותה." רודי סיפר שידע שהיא אמורה למות למחרת אז באותו לילה הלכתי לדירת המפקד עם בקבוק שנאפס טוב והשקיתי אותו וגם גילחתי אותו. עד שגמרתי את הגילוח ובהיותו במצב רוח מרומם הוא שאל אותי בחביבות, 'נו רודי מה אוכל לעשות למענך?' אמרתי לו שאני מאוהב ביהודיה הקטנה בבונקר של הפולניות, תן לי אותה." המפקד צעק עלי שזה בלתי אפשרי ויש נגדה תיק

עבה והיא בגדה במדינה. אז הוא אמר למפקד, "אם הבת הזו מתה מחר אני שם קץ לחיי באותו יום."

עמדנו עין מול עין מספר דקות ופניי היו שלוות אבל בפנים שקשקתי. לבסוף המפקד אמר, "אתה משוגע, איך אפשר לסדר דבר כזה." לרודי הייתה תכנית מוכנה מראש. סימנו גופה של בחורה אחרת כגופה של רות ומילאו טפסים על שמה כדי לשלוח לפקידות גבוהה יותר ולרותי נתנו שם פולני וניירות מתאימים ושלחו אותה לעבודה במחנה לאסירות פולניות. מאז ועד שעלו לאוניה זו הם לא נפגשו עוד. היו סיפורים נוספים על גבורתו וכוח ההמצאה שלו במצבים קשים ואין ספק שכל מי שהכיר אותו דבר בשבחו. (קבלתי כל מיני הערות על פרשת רודי ורות מעולה אחד שהיה על האוניה אתם. כמה מההערות קבלתי ואחרים לא קבלתי, כי זה הסיפור שסטון מספר, ולא אחר, ואינני בודק את הדיוק ההיסטורי של הסיפור של סטון. א.מ.)

הקטע הראשון של נסיעתנו לפלסטינה [באוניה 'הגנה'] ארך שמונה ימים. הם עברו בשקט ובשלווה על אף התנאים הלא נוחים. חוסר הנוחיות היה בעיקר בגלל תנאי השינה. דרגשי העץ היו מעץ גס ומעט המזרונים שהיו שימשו לאנשים חולים. לא היה אוורור טוב בבטן האוניה ובלילה כשכולם ישנו שם היה ריח חזק. אם מישהו חלה והקיא היה צוות של מנקים שהגיע עם דליי מים וניקו את השטח. צוות אחר אומן בעזרה ראשונה והביא לימונים ומטליות מים לחולים במחלת ים. הכול היה מאורגן באופן הכי טוב שהתנאים הקשים האלה אפשרו, וביחס לתנאים האלה היו מעט מאד טענות ותלונות והאנשים קבלו את המצב כדבר זמני הכרחי. אחד הפליטים היה רופא וסידור פינה באוניה שתשמש לו כחדר עבודה וגם הוא ואשתו גרו בפינה אחת של החדר. החולים ממש הועברו לחדר זה ובו גם היה ארון תרופות ומכשירי רפואה שונים. הרופא נולד בבוקובינה אבל גר בצרפת מאז מלחמת העולם הראשונה. אשתו הייתה יהודיה צרפתייה וחדרם היה המרכז התרבותי של העולים דוברי צרפתית באוניה. הרופא עבד עם ה-Maquis בזמן המלחמה והיה אידיאליסט. הוא לא רצה ללכת לאחת הערים הגדולות בארץ אלא העדיף לעבוד באחד הקיבוצים.

אחרי יומיים של מזג אוויר סוער הגיעו ימי שמש יפים. אפשר היה ליהנות מהחום ומרוגע המים. גם האישה שקראנו לה היפיפייה הנרדמת קמה ממשכבה ויצאה לסיפון האוניה. היא הייתה האישה הכי יפה באוניה וכבת עשרים שנה. בעלה היה מהנדס פולני והיה עסוק עד אותו יום בהגשת קומפרסים לראשה ובניסיון להאכיל אותה. עם השינוי במזג האוויר היא קמה לתחייה. זאת הייתה אשתו השנייה של המהנדס, הוא אבד אשתו וילדיו במחנות ופגש את אשתו הנוכחית אחרי השחרור. היא הייתה עכשיו בהריון.

כל פעם שאוניה אחרת הופיעה באופק כולנו נאלצנו לרדת לבטן האוניה ולהסתתר. האוכל לא היה רע אבל גם לא היה יותר מדי. הלחם נאפה באוניה ולדעתי היה מצוין. נוסף לזה היה לנו מרק עם תוכן בשרי לאלה שלא אכלו אוכל כשר ותוכן של ירקות ותפוחי אדמה לאלה שאכלו כשר. היה מעט קפה או תה וזה היה עבור הצוות ואלה שעבדו בניקיון ובטיפול בחולים. הטבח הראשי, בחור אמריקאי, הרגיש שהוא לא נותן מספיק אוכל או אוכל מספיק טוב והיה במצב רוח קשה בגלל זה על אף שלא היו הרבה ברירות. כל בוקר הדתיים היו הראשונים שהופיעו על הסיפון וכולם הניחו תפילין והתפללו בכיוון המזרח.

ארוחת הבוקר הייתה בשעה שבע וכמעט כולם אכלו על סיפון האוניה. אכלו בקבוצות ואחד מכל קבוצה הלך להביא אוכל בשביל כל הקבוצה בדלי קטן ואז חלקו זאת בין חברי הקבוצה. הגישו את האוכל על כלים חד-פעמיים. מדי פעם חלקו סיגריות ושוקולד לכל הנוסעים וגם נתנו אבקת חלב למי שזה היה דרוש. הגישו ארוחת צהריים בשעה 12:00 וארוחת ערב בשעה שש. עלי לציין שלמרות התנאים הקשים האווירה על האוניה הייתה עליזה ותוססת. המודרנים יותר היו לבושים בגדי ים או בגדי קיץ צבעוניים והדתיים היו בבגדי השחור המסורתיים. קבוצות שונות הסתובבו על הסיפון במגוון רחב של פעילויות ואחרים ישבו בזוגות או ביחידים בשיחה או בפעילות אינטימית אחרת. הקצין הראשון התבונן מהגשר על הנעשה והעיר, "ממש כמו ה-Hudson River Day Line התחנה הבאה Bear Mountain." (קו אניות על נהר ההדסון במדינת ניו יורק. א.מ.)

הנסיעה במשך השבוע הראשון בים התיכון הייתה כל כך נעימה ושקטה שלא היינו מוכנים לכל הסכנות והקשיים של הקטע השני של המסע שלנו. היינו יכולים להגיע עד חופי הארץ בארבעה ימים אבל התקדמנו בעצלתיים ולא ידענו בדיוק למה. מאידך זה גם לא הפריע לנו במיוחד. אני שוחחתי עם הרבה מבין הנוסעים והסיפור של כל אחד מהם היה יכול להיות בעצמו ספר שלם. ביום השלישי קרה משהו מעניין כששני בני דוד שלא ראו אחד את השני זה שנים והאחד לא ידע אם השני חי בכלל נפגשו פתאום פגישה מרגשת מאד על סיפון האוניה. ביום הרביעי מנגנון ההיגוי התקלקל והיה צורך לכבות את המנועים. התנדנדנו בים מספר שעות עד שזה תוקן והמשכנו בדרכנו.

יום אחד הייתה לנו חתונה דתית מסורתית על סיפון האוניה כששני צעירים דתיים התחתנו. אחרי החתונה הייתה שירה וריקודים, רקדו הורה ועשו שמח כל אחרי הצהריים. ביום השישי נאספנו על הסיפון ואחד מאנשי 'ההגנה' נתן לנו הוראות איך להתנהג במקרה וניפול לידי הבריטים. הוא אמר: "מבחינתנו אתם כבר אזרחים ישראליים, גם אם האנגלים לא מסכימים עם הגדרה זאת. ייתכן שלא תגיעו לארץ ישראל אלא לבית סוהר בארץ, ושם

שוב תראו שאתם מוקפים בחוט תיל." הקהל קבל את החדשות האלה ברוח טובה ובית סוהר בארץ לא הפחיד אותם.

הייתה הרגשה שהמסע מתקרב לסיום. הועמדנו בשורה אחת ארוכה בפני לשכת רב החובל ושם חילקו לנו תעודה כתובה באנגלית ובעברית "אשור כניסה לפלסטינה". מלאנו בטופס השמות שלנו ושל ההורים, מקום הלידה והשנה. כתוב היה בתעודה שנמצאנו כשרים על ידי היישוב היהודי בפלסטינה להתקבל כאזרחי היישוב. התעודה ציינה ארבע אסמכתות להחלטה זו. הראשון:- פסוק מיחזקאל על שאלוהים נתן את הארץ לבני יעקב, השני:- פסוק מיאשיהו על שאלוהים יאסוף את בניו אליו ברחמים, השלישי:- הצהרת בלפור, והרביעי:- המנדט של ברית האומות שניתן לבריטניה. לאיש 'ההגנה' היה גם חוש הומור כי במקום השמור לחתימת הרשאי לחתום על התעודה הוא חתם – הרב משה בן מימון, כלומר – הרמב"ם.

למחרת ראינו עשן באופק וכשהתקרבנו ראינו שזו אוניה טורקית קטנה ['ביריה'] ואנו נוסעים בעקבותיה. זה היה ערב שבת והיו תפילות מרגשות במשרד רב החובל ולמחרת ביום השבת התכבדו רב החובל ומפקד 'ההגנה' בעלייה לתורה ובקריאת ההפטורה. כיד המקרה זה היה פרק מירמיהו "... מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך נאם ה' ושב מארץ אויב" (ירמיהו לא: 16) (סטון לא מצטט בדיוק את המקור לכן אני בחרתי קטע שנראה לי מתאים מירמיהו.א. מ.).

נאמר לנו לקום למחרת בבוקר ולארוז את כל חפצינו. רעד של צפייה עבר על כולם. אותו ערב שרו המון והיה מצב רוח מרומם. חשבנו שלמחרת ננחת בארץ. על הסיפון הקדמי החלוצים רקדו הורה משגעת ואני גם הצטרפתי אליהם ורקדתי בכל מרצי עד שאפסו כוחותיי. עובדי המטבח ארגנו יום הולדת למישהו אך התברר שזה לא היה יום הולדת אלא מסיבת פרידה לאוניה. הגישו קפה ועוגה ושרו הרבה שירים בעברית. בקשתי שישירו בידישי אבל אחד הצעירים הסביר לי, "אלה שירים עצובים, הם שירי העבר, השירים העבריים הם שירי החיים החדשים, העתיד." אחד השליחים שר שיר בערבית שלמד והחלוצים אהבו גם את זה מאד.

כשעליתי לסיפון למחרת בבוקר ראיתי את האוניה הטורקית רק כמה מאות מטרים מהאוניה שלנו. שמה היה 'אקבל' (Akbel) ונמל האם איסטנבול. די מהר התפשטה השמועה שאנחנו אמורים לעבור לאוניה זו בקטע האחרון של הנסיעה שלנו. ה'אקבל' לא היתה יותר מחצי הגודל של האוניה שלנו. רב חובלה נראה כאדם עצבני עם שפם שהשווה לו דמות של צ'רלי צ'פלין. אונייתו הייתה ריקה וטולטלה בחוזקה מצד לצד. המלחים של שתי האניות ניסו לקשור חבלים מאחת לשניה והן התקרבו והתרחקו לסירוגין. פעם אחת ממש התנגשנו בהם בחוזקה ונגרם קצת נזק לדופן

האוניה. רב החובל שלנו ניסה לדבר באנגלית עם רב החובל הטורקי, אך הלז כמעט ולא הבין כלום. קראנו לאחד הטבחים שלנו שדבר יוונית והוא הצליח לתקשר עם הקצין הראשון של ה'אקבל'. היווני שלנו מסר את הידיעות שלו בצרפתית לרב החובל שלנו וכך יכולה היתה להתנהל שיחה בין שני רבי החובלים.

התברר שרב החובל הטורקי לא רצה להתקשר לאוניה שלנו בגלל הפחד מנזק לאוניה שלו. הוא בכלל היה מוכן לוותר על כל העסק. הוא צפר שלש פעמים לפרידה. תשעה מהבחורים הכי גדולים וחזקים נכנסו לסירת המנוע שהורדה לים ועברו לאוניה הטורקית ועלו עליה. שניים רצו לכיוון החרטום ואחד רץ לאחור. יתר הששה עלו על הגשר והקיפו את רב החובל והקצין הראשון הטורקי. איני יודע בדיוק מה קרה שם, אבל אחרי זמן קצר היה נדמה לי שהחברים שלנו שלטו באופן מוחלט באוניה הטורקית ומשם הורידו אחת משתי הסירות שהיו שם על הסיפון והחלו לשוט אלינו. הגברים היו אמורים לעבור ראשונים ואחר כך הנשים ואחרונים יעברו החולים.

לא אכלנו שום דבר אותו בוקר וגבר אחד בקש אוכל עבור אשתו החולה. התנדבתי לרדת למטבח ולהביא משהו. הריח למטה היה נורא וראיתי שם כמה אנשים שהתעלפו. מלאתי כד עם קפה חם ולקחתי אתי גם כיכר לחם ושוב עליתי לסיפון ונתתי קפה וחתיכות לחם לכל מיני אנשים שהיו במצב חלוש, כולל הרופא. הגיע תור הנשים לעבור והן ירדו באומץ רב בסולמות וקפצו מהם לתוך הידיים של המלחים בסירה. אחד המלחים האמריקאים העיר בלא מעט פליאה, "הנשים האלו עושות באומץ וללא היסוס את מה שמלמדים חיילים מכוח אמפיבי צבאי לעשות במשך כמה שבועות של עבודה מאומצת". אני הייתי בין האחרונים לעבור ל"אקבל" ואחרי שגמרו להעביר את האנשים החלו להעביר את חפציהם. בהתחלה היה ויכוח האם להעביר או להשאיר את החפצים ולבסוף החליטו גם להעביר את החפצים וזה היה כרוך בעוד כשעה וחצי של הובלות. היה נראה שהעברת החפצים הייתה טעות כי זמן מה לפני שההעברה הסתיימה הופיעה אניית מלחמה על קו האופק. הסירה עברה את המרחק בחזרה לאוניית 'ההגנה' בשיא המהירות ואניית המלחמה הגדולה כבר הייתה לידנו. היה נראה שאנחנו במצב אבוד.

האוניה נראתה עצומה, היא הייתה כל כך קרובה ותותחיה היו כאילו מכוונים ושר אלינו. הסירה הגיע בינתיים אל 'ההגנה' והמלחים עלו במהירות לסולמות ו'ההגנה' הסתלקה בקיטור מלא לכיוון צפון. אצלנו על ה'אקבל' נשמע צלצול והמנוע החל לפעול וגם אנחנו התחלנו לנוע לכיוון מזרח. כיוון ששתי האניות הקטנות נעו בכיוונים שונים אנחנו קיוונו שאניית המלחמה תעקוב אחרינו והשניה תוכל להימלט. אמנם ה'אקבל' לא היתה יכולה לעשות יותר משבעה מייל לשעה.

העלינו לראש התורן את דגל המגן דוד בתקווה למשוך תשומת הלב של אוניית המלחמה ואכן עשינו זאת. כי בתשובה להרמת דגלנו לתורן גם האוניה השנייה העלתה את דגלה. כשראינו את דגל האוניה השנייה פרצו כל אנשי האוניה שלנו בצעקות וקריאות שמחה והוקרה למלחים באוניית המלחמה האימתנית הזאת. (עלי לציין שסטון כתב ספר זה עוד לפני קום המדינה ובהתחשב במצב הפוליטי הרגיש הוא לא ציין את הלאום של אוניית המלחמה שהופיעה. כעת אפשר לגלות שזו הייתה אוניית מלחמה צרפתית בשם "Georges Leygues"). אחרי הכרות נימוסית זו בין הענק והגמד כל אוניה המשיכה בדרכה בשלום ואוניית המלחמה נעלמה בכיוון דרום.

האוניה הקטנה שלנו הייתה עמוסה וצפופה באדם באופן קיצוני. כל פיסת סיפון היתה מכוסה בגופות של אנשים חולים ובריאים. אי אפשר היה לזוז מבלי לטפס מעל כמה אנשים ולהיזהר איפה מניחים את הרגל. האוניה ישבה בגובה נמוך מעל מי הים בגלל המשקל הרב של כלל הנוסעים והמנוע שלו עמל בגניחות ובחריקות ובקושי קידם אותנו על פני הים. לא היו סידורי שירותים להמון האדם והאוניה הסריחה. המקום הגרוע מכל היה בבטן האוניה. בטן האוניה היה חשוך לגמרי ולא היה שום אוורור בתוכו וזה לא היה מתאים להסעת בהמות או חיות, ועל אחת כמה, בני אדם. סולם אחד היה הקשר בין הבטן והסיפון ועל ידו עמד זקיף שתפקידו התברר בהמשך.

כל האנשים שכבו על הסיפון עייפים ורעבים ורוחם בשפל מחמת החום והלכלוך והדוחק. רק אחרי השעה שלש אחר הצהריים הצליחו אנשי הצוות לפתוח את ארגזי האוכל שהועברו ל"אקבל" מ'ההגנה' ולחלק חבילות עם סנדוויצ'ים ושוקולד לנוסעים התשושים. זה היה בעצם כל מה שקבלנו לאכול במשך היומיים הבאים. בזמן האוכל האחראים על חלוקת המים חלקו אותם במשורה לכל אחד ואחד ולמרות שהם היו חמים וחולקו בכלים לא הכי נקיים טעמם היה טעם גן עדן.

אני מצאתי לי מקום ישיבה לא הרחק מהרופא ואשתו בקרבת הפתח לחדר הדוודים. מדי פעם עלו מהחדר המלחים ששרתו שם ונחו כמה דקות טרם יחזרו לעבודתם. הם אף פעם לא פצחו פה וכנראה דברו רק טורקית ולא ניסו להחליף אתנו שיחה במשך כל הנסיעה. אולי זאת הייתה אוניה טובה מאה שנים קודם להפלגה זו, אבל עכשיו היא התאמצה מאד כשהיא נשענת קצת על צדה ומתקדמת כמו צולע אומלל.

היינו צריכים להחליט עם עלינו לנסות להתחמק מהצי הבריטי בניסיון להגיע לארץ בכוחות עצמנו או האם עלינו לבקש עזרה. המפקד מטעם ההגנה [בצלאל דרורי, פלי"ם], שהיה האחראי, החליט שהסכנה גדולה מדי לנוסעים בגלל מצבה הרעוע של האוניה וכי היא עלולה לשקוע או להיבזק קשות ולכן החליט לבקש עזרה ולהיכנע לצי הבריטי, שאניותיו שטו באזור.

הוא העדיף לשלוח קריאת SOS לפני שיקרה אסון. שלחנו את הקריאה בציוד שהבאנו מ'ההגנה' ותלינו דגלים עם אותו מסר והנה בשעה חמש בערב הופיע מטוס דו-מנועי וטס בגובה נמוך מעל לאוניה שלנו. זמן קצר לאחר מכן הופיע מטוס ארבע-מנועי וחזר על אותו תרגיל. בתחילת הלילה האירו מספר מטוסים את האזור מסביבנו עם רקטות תאורה ואחר כך שרר חושך מוחלט.

אותו הלילה היה הגרוע ביותר בחיי. עמדתי ללמוד על בשרי משהו על החיים במחנה ריכוז. כמעט ולא נשארו לנו מים או מזון. חששנו שכל רגע האוניה עלולה להתהפך על צדה. ה-SOS ששלחנו כנראה לא עזר. לא היה סימן של עזרה בים סביבנו. חשבנו שאנחנו נמצאים מאה מייל מחוף פלסטינה ונעים בכיוון החוף. הבעיה הקשה הייתה להוריד גברים לתוך בטן האוניה. לא היה מקום על הסיפון לכולם והגברים היו צריכים לרדת למטה גם כדי לאזן את האוניה. שם למטה האוויר היה נורא היה ריח איום והיה חם מאד לעומת הסיפון עם האוויר הצח. אחדים התנדבו לרדת ואחרים ירדו אחרי שקבלו מנה והתביישו ואחרים התעקשו ולא רצו לזוז ממקומם. היו מספר מקרים של תגרות ידיים והיו צעקות ואיומים ובכלל זה היה מראה אומלל וקשה מאד.

רודי הגדול היה ראש השומרים. הוא התרוצץ ודחף וגדף ועודד ואלץ או שכנע את כל מי שאפשר, לרדת ולהחליף את אלה שכבר היו מספר שעות למטה. זה היה מין בלט שטני בחשכת הלילה. אני ישבתי במקום תצפית מצוין על יד התורן אך הלכתי לסולם ורציתי לרדת. רודי אמר שאני לא חייב לרדת אך אני בקשתי להתיישר עם כולם ולקבל תור כמו יתר הגברים. ירדתי למטה ושם גברים אחרים לחמו כדי לעלות לאוויר. דחפתי את עצמי לאיזו פינה והתיישבתי שם. היה חם מאד האוויר היה מסריח והרעש היה חזק והפריע מאד. וכל הזמן המנועים של האוניה דפקו בקצב קבוע ונשמעו כמו תופים של שבט פרימיטיבי. הדבר הכי נבון לעשות היה להוריד את החולצה ולשבת בשקט ולתת לזמן לעבור.

מסביבי ישבו אחרים מכונסים בעצמם וכל אחד במצב רוח קשה ולא ידידותי. זה היה כמו להיות כלוא בצינוק. החום והרעש והאוויר המסריח החליש את כולם והיה מאבק מתמיד בין אלה שישבו בקרבת הסולם ששם נכנסה טיפה של אוויר ואור ואלה שישבו בקצוות וניסו לפלס לעצמם דרך לסולם ולמעלה. אני ביליתי שעתיים שם למטה וזה הספיק לי. ניסיתי לפלס לעצמי דרך לסולם. כשהגעתי שוב לסיפון המלוכלך והצפוף בהמוני בני אדם זה היה כמו להגיע לגן עדן אחרי השהייה בבטן האוניה. אנשים אמרו לי שהאווירה שם בבטן האוניה הייתה כמו זו בבונקרים במחנות הריכוז. גם שם כל אחד לחם בשביל קצת אור ואוויר וקצת מקום לישון וקצת לחם וקצת חיים.

אני מודיע בבושט פנים ששוב לא התנדבתי לרדת למטה. אחרי שעליתי הייתי רצוף וחלוש ולקח לי זמן לשלוט על העצבים ולהירגע. בקשתי מאחד השוטרים לשפוך עלי דלי מי ים והמים הצוננים החיו אותי. שוב עליתי למקום ליד התורן ומצאתי פיסת מקום לשבת ושם נרדמתי בישיבה. כשהתעוררתי בבוקר ראיתי הרים לא הרחק וחשבתי שזו לבנון, אך התברר שאלה הרי קפריסין. במשך הלילה הרב חובל הטורקי שינה כיוון והרחיק אותנו מחופי הארץ! נוסף על כך במרחק לא רב מאתנו ראינו משחתת אנגלית העוקבת אחרינו.

היינו כעת שמונים מיילים יותר מרוחקים מהארץ מהמרחק כשעברנו לאניית ה'אקבל'. לא ידענו מה יחס הבריטים אלינו כעת. חשבנו שאולי הם יתנו לנו מים או מזון או שייקחו את החולים לטיפול. ואולי פשוט ציפינו ליותר מדי טוב לב מצדם. כשהם התקרבו אלינו ראינו שזאת משחתת מספר 75 בשם Virago. השומרים נתנו לי מגפון ובקשו שאדבר עם הבריטים. קראתי באנגלית, "שלום מצבנו גרוע האם תוכלו לגרור אותנו לחיפה?" ראיתי שמלחים באוניה הבריטית הורידו סירה לים וששה מלחים וקצין צעיר. הקצין שאל מי האחראי. לא רציתי לגלות את עצמי כי חששתי שירידו אותי מהגרזטאה ייקחו אותי אתם אז קראתי לבחור הולנדי שידבר אתם.

הקצין הבריטי דיבר עם רב החובל באנגלית והיה זקוק לשורה של מתורגמנים בשביל לתרגם דבריו לטורקית ואז תשובתו בחזרה מטורקית לאנגלית. האנגלית תורגמה לעברית והעברית לרוסית ומלח טורקי אחד תרגם את הרוסית לטורקית. הקצין הבריטי מסר תוכן השיחה למלח שהיה קשר וזה נפנף בדגלים למשחתת וגם קבל כנראה תשובות משם בחזרה. הקצין שאל אם אנו מסכימים שיסחבו את האוניה שלנו לחיפה כי היינו בים הפתוח ובלי רשות הוא לא יכול היה לעשות זאת. אנחנו הסכמנו שיגרור אותנו לחיפה. הקצין שידר "תקלה במנוע ומעמס יתר אין לאוניה אפשרות להתקדם, מבקשים שנגרור את האוניה לחיפה". המשחתת שאלה אם יש לנו מזון ומים וענינו בשלילה. לקצין הצעיר היה מאד לא נוח לראות את מצבנו האומלל וכנראה שזה הציק לו. לנו הוא נראה בחור סימפטי. הוא שאל אם יש לנו חבל גרירה אבל לא היה לנו אז הוא בקש מהבחורים לפנות קטע מהסיפון מלפנים כדי לזרוק לשם חבל ולעסוק במלאכת הקשירה. היו שם הרבה נשים ובנות שישנו בלילה בקטע זה של האוניה ועכשיו הן היו אמנם ערות, אך לא לגמרי ולא רצו לזוז ולאבד את מקומן הנוח יחסית. אחרי הרבה מאד שידול ועידוד ושכנוע התפנה חלק מהסיפון.

בינתיים הבריטים ירדו לסירה שלהם והחלו לחזור למשחתת. היה נראה שכוונתם לעזור לנו. ראינו שהסירה הגיעה למשחתת ושם העלו אותה חזרה לסיפון. ואז ראינו שהיא מתרחקת מהאוניה שלנו ופונה מזרחה. היינו המומים. אף אחד לא צעק ולא גדף. הסתכלנו בהשתוממות על קשיחות הלב

של הבריטים האלה, שכנראה קיוו שניעלם למצולות. "זה יהיה נס אם נגיע לחופי הארץ", אמר הרופא.

היום והלילה השני היו הכי גרועים שאי פעם עברתי בחיי. לא קבלנו שום תוספת של מזון או מים מהבריטים והיינו דרומה מקפריסין וכמאה שמונים מייל מחוף פלסטינה. השמים היו בהירים והים שקט אך זה היה יום חם מאד. אנחנו לקחנו מזון ומים ליום אחד ואם רב החובל הטורקי היה נוסע ישר ממזרחה היינו מגיעים באותו יום. כעת בגלל שיקוליו הוא היינו מרוחקים בהרבה מנקודת ההעברה שלנו בים מ'ההגנה' ל'**אקבל**'. החום הלך וגדל והיו הרבה חולים ונשים בהריון והרופא עצמו היה חולה. אלה ששימשו כאחים ואחיות הלכו אליו לקבל תרופות והוראות. היו כמה בחורים שהורידו דליים לים והעלו מי-ים ושפכו אותם על האנשים כדי להקל עליהם. גם אני לקחתי דלי אחד והסתובבתי בין האנשים והתזתי קצת מים על כל מי שבקש. כמה אנשים מתחו שמכות על חבלים כדי להרוויח קצת צל ואחרים שכבו בחוסר אונים בלי לזוז. כולם היו מתוחים ובמצב רוח עצבני וקשה היה לשכנע מישהו לעשות משהו. המוראל היה על הפנים. אמר אחד הצעירים ששמר על הסדר: "יהודים הם כמו סוסים, צריך שוט כדי להזיז אותם". חוששני שגם אני התרגזתי ללא צורך וסיבה על מספר אנשים ואני כאן ועכשיו רוצה לבקש מהם סליחה.

במחברת הרטובה והמלוכלכת שלי כתבתי באותו יום: "אני מרגיש שאני חולה, אין מים היום. מצאתי חפיסת ביסקוויט יבשה שמישהו אחר נגס ממנה. אני אכלתי אותה בתאבון אבל לא היה לי הרוק כדי להמיס אותה אז בלעתי את הפירורים על יבש". אחר כך עליתי לגשר ועמדתי בקרבת ההגה. ראיתי רבע כוס מים והכוס הייתה מאד מלוכלכת. שתיתי את המים וגרגרתי בפה וזה היה לי טעים כמי מעין טהורים. על הסיפון החלה קטטה בין האנשים בגלל קצת מים. רודי קפץ בתווך וקרא בקול רם, "מעכשיו אני אחראי על חלוקת המים ורק אני אחלק אותם."

הייתה לי הרגשת אשמה באותו ערב כי זכיתי לטיפול מיוחד. ראיתי שרב החובל יושב לו בחדרו ושם הוא אוכל ושותה תה בנחת. לצוות הטורקי היה מלאי אוכל שלהם. הסתכלתי בתה באופן כל כך מרוכז שהוא כנראה ריחם עלי והזמין אותי לשתות ספל. התה היה חם ומתוק וזה היה התה הכי טוב שטעמתי בחיים שלי. החזרתי לו טובה ונתתי לו אחת מחפיסות הסיגריות האחרונות שנשארה לי. באותו ערב אנשים איבדו שליטה והמצב כמעט יצא מכלל שליטה. הברומטר נפל לשפל והים היה שקט מאד. רב החובל היה בטוח שסערה בדרך והאוניה עלולה לטבוע.

שוב שדרנו **SOS** ובשעה שתיים בבוקר הופיעה שוב המשחתת הבריטית שנטשה אותנו ביום הקודם. לקחתי את המגפון לידי וקראתי, "האם

זאת ה-Virago? " חזרתי על השאלה אבל לא קבלתי תשובה. שאלתי מה המרחק לחיפה וענו לי שזה שלשים וחמישה מיילים. הברומטר יורד ורב החובל שלנו חושש שתהיה סערה ונטבע. "יש לנו מעמסת יתר. האם תוכלו לקחת מספר אנשים חולים לחיפה?" שאלתי. חיכיתי ולא הייתה תשובה. "תענה בבקשה" בקשתי. חזרתי על הבקשה מספר פעמים ללא מענה. חיכינו כרבע שעה ולבסוף קראתי בלעג, "תודה רבה". הנענו את המנוע והמשכנו ישר לחיפה. על אף חששותינו לא הייתה סערה והתקדמנו יחסית במהירות ולפנות בוקר כשהתעוררתי משנתי על הגשר ראיתי הרים בדרום מזרח האופק. חוף ארץ ישראל לפנינו והר כרמל נראה עכשיו בברור! לרגליו חיפה העיר ובים בינינו והחוף צי שלם של אניות בריטיות. הפליטים שרו והריעו והשמחה הייתה גדולה מאד. הורידו את הדגל הטורקי מהתורן והניפו את המגן דוד. וכך, בשירת 'התיקווה' התקדמנו לזרועות הצי הבריטי.

שוב שלחה המשחתת סירה עם קצין צעיר אחר וקבוצת מלחים והוא הודיע שהאוניה בפיקודו. מלח הוריד את הדגל הבריטי שאנחנו הנפנו ביחד עם המגן דוד כי זה היה דגל אזרחי ולצי יש דגל משלו שהונף במקומו, אבל הוא לא הוריד את המגן דוד. כך הובלנו לתוך הנמל בליווי עוד מספר משחתות. בעיני הרבה מהפליטים היו דמעות. אחרי כל הזמן וכל הסבל וכל הסכנות וכל הצפייה הנה ארץ ישראל פרושה לפנינו.

עמדתי בקרבת הקצין הבריטי הצעיר והחלפתי אתו כמה משפטים נימוסיים. הוא שם לב למבטא שלי ושאל אותי עם הייתי פעם באמריקה. אמנם הייתי מלוכלך ולא מגולח כמו כל יתר הפליטים ולא רציתי, שדווקא עכשיו יורידו אותי מהאוניה, אז התאפקתי להגיד שכן אני הייתי שם פעם. אז הוא סיפר לי את החדשות על הפלישות של הבריטים על יישובים ועל מעצר צמרת מנהיגי היישוב וההגנה [אירועי 'השבת השחורה'], ושעתלית מלאה אתם ולא יהיה לנו מקום שם. בשומעי חדשות אלה חשבתי שכן כדאי לי לרדת, במקום להיות כלוא באוניה כדי שאוכל לדווח על כל המסע שלי. אמרתי לקצין שאני עיתונאי אמריקאי והראיתי לו את הניירות שלי כולל הויזה להיכנס לפלסטינה. "למה באת באמבטיה כזו" הוא שאל. ספרתי לו שמטרתי הייתה לנסוע עם הפליטים ולספר על ההגירה היהודית ממקור ראשון. "עכשיו שאתה יודע מה הם התנאים האם היית עושה זאת שוב?" "כן, זה היה נהדר!" עניתי.

אחת הצעירות שעמדה בקרבה בטאה חששותיה שאולי האנגלים יחזירו אותם לאירופה. ספרתי לקצין מה היא אמרה והוא ענה בחיוך, "לא, אנחנו לא נעשה דבר כזה. אנחנו לא עד כדי כך רשעים." הוא המשיך להסביר שבעצם הבריטים הם ידידותיים ליהודים רק שיש להם המון בעיות עם המון עמים והם צריכים לתמרן בין כל הדרישות והסיבוכים. כל זה היה לפני שהאנגלים התחילו להעביר את העולים לקפריסין. סירת מנוע משטרית

הגיעה אלינו וקצין משטרה שאל בעברית כמה חולים יש לנו. הרופא שלנו אמר שיש עשרים וארבעה חולים. זמן מה אחר כך הגיעה ליד אנייתנו סירה גדולה יותר עם רופא יהודי מהארץ והחלו להעביר את החולים. חצי שעה מאוחר יותר החלו להביא לנו מי שתייה. עד הצהריים הספקנו כולנו לשתות מים ולמלא מימיות ובקבוקים.

עם עלייתנו לאוניה 'אקבל' הטורקית היא הפכה להיות אניית ההגנה 'ביריה', על שם היישוב בקרבת צפת שנהרס על ידי האנגלים. 'הביריה' הובלה לפינה אחת של נמל חיפה שם נאספו אניות הגנה נוספות שנשבו על ידי האנגלים ['צי הצללים']. הפליטים נשלחו למחנה עתלית ולא לקפריסין ואחרי מספר חדשים שוחררו. אני ירדתי מהאוניה וישר יצאתי את הנמל ללא בעיה ובזה תם המסע שלי לארץ ישראל.

סוף דבר

אחרי שעזבתי את פלסטינה הגעתי לקהיר ושם פגשתי מספר חברים שהכרתי מנסיעתי הקודמת למזרח הקרוב. כמובן התחלנו לדבר על בעיות האזור ואחדים מהחברים שם תמכו בצד הערבי של הסכסוך ואחרים תמכו בבריטים. אחדים תמכו בפתרון אחד לבעיה ואחרים בפתרון אחר ואני משום מה הרגשתי אדיש לכל הוויכוח. כנראה שהתחלתי להרגיש כמו פליט ולחשוב כמו פליט על הבעיה בה התלבטו. אני מקווה שאף אחד לא יעלב אם אקח על עצמי להתבטא כאחד הפליטים ואני עושה זאת בהוקרה ובצניעות ובהערכה ובהזדהות.

לחברים שלי, הפליטים, שחיכו חדשים ארוכים במחנות הפליטים ועברו גבולות כדי להגיע עד הלום, פלסטינה אינה תיאוריה. היא המציאות והיא ה"אין ברירה אחרת". אף ארץ אחרת לא פתחה שעריה אליהם. היו דיונים בפורומים בין-לאומיים ודיבורים אין סוף וללא כל הכרעה מעשית חיובית. לא כל חברי למסע היו גיבורים וחלוצים והיו רוצים להיקלט באיזו מדינה שקטה ונחמדה אבל מי היה מוכן לקחת אותם? אבל מאידך בשביל אחרים פלסטינה זו הארץ שדווקא לשם הם רוצים ללכת – עם כל הבעיות הכרוכות בזה. פגשתי כאלה שהיו להם קרובים בארצות הברית או קנדה והם לא רצו אפילו לנסות להיכנס לארצות אלה, הם רצו רק את ארץ ישראל.

האם כל כך קשה להבין זאת? בעטו אותם מארץ אחת לארץ אחרת במשך שנות ההיסטוריה וכעת הם רצו ארץ משלהם, הם רצו לבנות ארץ של יהודים למען יהודים. הם רצו לחיות כיהודים בארץ יהודית. האם שאיפותיהם הלאומיות ראויות לפחות כבוד מאלה של כל עם אחר? השתוממתי

מהחיוניות שמצאתי בין חברי מארצות מזרח אירופה. מה היה מקור החיוניות הזו? המקור הראשון הוא הרעיון הציוני – זה שעיתונאי ווינאי הגה אותו בסוף המאה ה-19 וזה נתן ליהדות מטרה הניתנת להשגה. המקור השני הוא פשוט מאד ה"אין ברירה" הזו שאין למעשה ארץ אלטרנטיבית.

אמר לי אחד הפליטים על האוניה פעם, "פלסטינה זו התחנה האחרונה, אין לנו מקום אחר ואין לנו מה להפסיד כי נותרנו בחוסר כל. קשה להכניע אנשים כאלה כי מי שהתמודד מול ה-SS כל יום לא יפחד מחייל בריטי ומי שחי פנים אל פנים מול קרמטוריום לא יפחד מהסגר ימי בריטי. ארץ ישראל הייתה מטרה בהישג יד. אני חוזר כאן על מה שאמרתי בזמנו בקהיר לראש הברית הערבית, עאזם ביי, אדם שאני מכבד ואדם בעל שיעור קומה העולה על זה של ארנסט בוויין הבריטי בכמה מונים. אמרתי לו בפשטות ולא באופן תוקפני: "שום דבר לא יעצור את האנשים האלה מלבנות קהילה יהודית משגשגת בפלסטינה."

אני חזרתי משוכנע שאין לעם היהודי מה לצפות בכלל מהממשלה הבריטית מלבד אכזבה ובגידה והתקפה. אני יודע שיש יידיים ליהודים בכל שלשת המפלגות בבריטניה ומהם אני מבקש סליחה. למרות אותם יידיים המשפט הראשון תקף. אני אומר בפשטות ובגלוי שהשלטון הבריטי מנהל מלחמת חורמה המכוונת להשמיד כל מה שהיהודים בנו בארץ. הוא רוצה לשבור את התקווה בלב הפליטים וחסרי הבית וחסרי הכול על ידי החנקת תקוותם היחידה, העלייה הבלתי-לגלית כביכול. אני אומר כביכול, כי הזכות היחידה שיש לבריטניה זאת הזכות הניתנת לה על ידי המנדט ולפי המנדט ליהודים זכות לבית לאומי שלהם בארץ ישראל. אם לא נותנים ליהודים להיכנס לארץ אז זה בניגוד לאותו מנדט.

לא הייתי לגמרי כן לו הסתמכתי רק על טיעון לגלי-פורמאלי. ליהודים יש גם זיכרון היסטורי הקושר אותם לארץ ישראל עוד הרבה לפני המנדט ואי-אפשר למחוק קשר זה במחי יד. נאמר לי על ידי מקורות מהימנים אנגלים שיש להם תכנית לשבור את השאיפות היהודיות בארץ בצורה מכרעת. נאמר לי ואני מצוטט מילה במילה: "העולם עיכל השמדת ששה מיליון יהודים וגם יעכל השמדת חצי העיר תל אביב." נדמה לי שהעם הבריטי יותר מדי אנושי בכדי לשלוח יהודים לתאי גזים כמו הגרמנים אבל הממשלה הבריטית יכולה להיות אכזרית מאד ויכולה לעשות כל מה שביכולתה כדי לדכא את השאיפות היהודיות. כפי שאמר פרטיזן אחד: "הגרמנים הרגו אותנו, הבריטים לא נותנים לנו לחיות."

הבריטים גם אינם יידיים הכי טובים של הערבים. הם פשוט רוצים לתמרן בינם ובין הכוחות השונים בזירה הערבית כדי לשמור על ההגמוניה הבריטית באזור המזרח התיכון גם נגד כוחות ארצות הברית וצרפת. לצורך

זה הם גם מוכנים להקריב את המיעוטים הנוצרים באזור. אני בטוח שהמיעוטים הנוצרים בקפריסין ובלבנון ובעירק מרגישים את הרעידות בקרקע תחת רגליהם. למעמד הערבי השליט ולבריטים יש את הדברים הבאים במשותף:

1. הפחד מפני ברית המועצות.
2. הפחד מאי יציבות בשכבות העניות של האזור.
3. חששות כבדים מרעיונות הקדמה החברתית שהיהודים מביאים לאזור.

אם לנהל רפורמה באזור, הבריטים יצטרכו להכניס את האמריקאים ואם יעשו באזור רפורמות אז המעמד השליט יטען – מה ההבדל בינכם והרוסים. אז הבריטים נגד רפורמה ובעד המצב כמו שהוא – status quo. האנגלים המתגאים ברוח הספורטיבית שלהם גייסו פעם [ב-30 ביוני 1946] 5,000 חיילים וטנקים כדי להקיף 160 תושבי קיבוץ שדות-ים ובתוכם 50 ילדים. זה היה אות כבוד לעם היהודי שהבריטים גייסו המון רב כזה כנגד מעטים. העולם יראה שסוף המלחמה הזו נגד היהודים תביא להם בוסת פנים ולא ניצחון.

יציאת היהודים מאירופה, לה הייתי עד, היא ההגירה הגדולה ביותר בהיסטוריה של העם היהודי. יותר יהודים יצאו את אירופה מאלה שיצאו ממצרים או שיצאו מספרד. לספר את כל הסיפור בצורה נאותה צריך היה להיות נביא ולא עיתונאי. צריך ירמיהו ולא סטון לספר את הסיפור עם כל משמעויותיו. הבעיה היהודית איננה כבר בעיה גדולה כי היטלר השאיר מעט מדי מהם אך היחס ליהודים הוא סמל של יחס של בני אדם או אומות לבעיה מוסרית.

אם העולם היה מתנהג בצורה הגיונית אז ארצות הברית וברית המועצות וצרפת והממלכה הבריטית היו משתפים פעולה למען פיתוח אזור המזרח התיכון כדי להרים את רמת החיים של כל תושביו, יהודים וערבים. אני הייתי רוצה לראות מדינה דו-לאומית בפלסטינה וירדן כחלק מפדרציה שמית בכל המזרח התיכון. צריך היה להקים נאמן בין-לאומי לפלסטינה שייעץ ויעזור לקדם יהודים וערבים בעבודה משותפת כמו שקיים בעיריית חיפה היום (1946 א. מ.). אני חושב שהיחסים בין יהודים וערבים בארץ הם יותר טובים מאלה שבין צ'כים וסלובקים או בין סרבים וקרואטים. אני גם בטוח שהבריטים לא רוצים שום סידור הגיוני של שלום כי זה לא לטובת האינטרסים שלהם.

לכן אני חושב שהיהודים צריכים להמשיך לקנות אניות ולשלוח יותר אניות עם יותר פליטים ולהוציא כמה שיותר מהם מאירופה. גם אם היהודים יגיעו לקפריסין ולא לארץ זה יהיה יותר טוב מלהשאיר אותם באירופה. העיקר

הוא להקשות על מלאכת הבריטים כמה שיותר. זאת משימה קשה ליישוב בפלסטינה אבל אין ברירה וחובה על כל יהודי וגם על כל נוצרי בעל מצפון לעזור ביציאת אירופה ולהקשות על המצפון של הבריטים. ואם אניות העלייה הזאת הם בלתי-לגליות, אז גם מסיבת התה של בוסטון הייתה בלתי-לגלית (אירוע זה בשנת 1776 היה העילה לתחילת המהפכה האמריקאית נגד בריטניה. א. מ.).